

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Bc. Kateřina Brázdová

Současný stav českého jazyka v obci Veselynivka na Ukrajině

The Present-Day State of Czech in the Village of Veselynivka in the Ukraine

Praha 2021

Vedoucí práce: PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.
Konzultant práce: doc. Sergej S. Skorvid

Poděkování:

Na tomto místě bych v první řadě ráda poděkovala PhDr. Robertu Dittmannovi, Ph.D. za vedení práce, trpělivost, všechny cenné rady a připomínky. Dále bych chtěla poděkovat doc. Sergeji S. Skorvidovi za pomoc s přepisy a za uvedení do problematiky českých menšin v zahraničí. Ohromný dík patří všem obyvatelům Veselynivky, jejichž ochota a laskavost daly této práci vzniknout. Děkuji také svému partnerovi a rodině za podporu, kterou mi poskytli během studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. července 2021

Bc. Kateřina Brázdová

Abstrakt

Cílem diplomové práce je popis českého jazyka v kontextu jazykové situace v české komunitě na jihu Ukrajiny ve vesnici Veselynivka v Berezivském okrese na základě terénního výzkumu konaného diplomantkou v roce 2018.

První část textu představuje širší kontext pro zkoumání českých komunit v zahraničí, zabývá se východním vystěhovalectvím z českých zemí a současným stavem české menšiny na Ukrajině. Další část práce se věnuje historii a sociálně-kulturnímu prostředí vesnice Veselynivka se zaměřením na oblast vzdělávání a náboženství. Následující kapitoly se zabývají komplexní analýzou veselynivské češtiny, ve které postupujeme po jednotlivých rovinách jazyka – fonetické, morfologické, syntaktické a lexikální. Jazykový rozbor je prováděn s důrazem na dva aspekty. Prvním je shoda, či neshoda jednotlivých výrazně identifikačních jevů se severovýchodočeskou nářeční podskupinou. Druhým aspektem výzkumu je vliv ruského či ukrajinského jazyka na místní dialekt. Vlastní výzkum čerpá především z přepisů nahrávek a z dat nasbíraných v rozšiřujícím dialektologickém dotazníku.

Klíčová slova

český jazyk, Oděská oblast, Veselynivka, česká krajanská komunita, etnická menšina, severovýchodočeská nářečí, dialektologie

Abstract

The aim of the thesis is to describe the Czech language in the context of the language situation in the Czech community situated in the south of the Ukraine in the village of Veselynivka in the Odesa Region. The core of the thesis is formed by results of a field research conducted by the author in 2018.

The first part of the text presents a wider context for exploring Czech communities abroad, dealing with eastern emigration from the Czech lands and the current state of the Czech minority in the Ukraine. Next part of the work is devoted to the history and socio-cultural environment of the village of Veselynivka with a focus on education and religion. The following chapters deal with a comprehensive analysis of Veselynivka's Czech, in which we proceed along different language levels – phonetic and phonological, morphological, syntactical and lexical. Linguistic analysis is carried out with an emphasis on two aspects. The first is the coincidence, or mismatch, of individual identifying characteristics with the dialects of Northeastern Bohemia. The second aspect of the research is the influence of the Russian or Ukrainian languages on the local dialect. The research proper draws mainly on transcripts of recordings and data collected in a supplementary dialectological questionnaire.

Key words

Czech language, Odessa Region, Veselynivka, Bohemka, Czech community, ethnic minority, northeast Bohemian dialects, dialectology

Seznam použitých zkratk

ČJA	Český jazykový atlas
pl.	plurál
rus.	rusky
sg.	singulár
střč.	středočeský
svč.	severovýchodočeský
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého
ukr.	ukrajinsky

Obsah

1. Úvod	11
2. Dostupná literatura a zdroje informací	13
3. Ukrajinský vystěhovalecký proud	17
3.1. Současný stav českých komunit na Ukrajině	20
4. Veselynivka	22
4.1. Zdroje a výzkumy o Veselynivce	22
4.2. Specifika obce.....	24
4.3. Historie obce.....	28
4.4. Náboženství	29
4.5. Školství.....	31
5. Současný stav českého jazyka v obci Veselynivka	34
5.1. Jazykový materiál	34
5.2. Respondenti	36
5.3. Předmět lingvistické analýzy	39
5.4. Hláskosloví	41
5.4.1. Přízvuk	41
5.4.2. Znaký českých nářečí v užším smyslu	43
5.4.2.1. Úžení <i>é > í</i>	43
5.4.2.2. Diftongizace <i>y > ej</i>	44
5.4.2.3. Protetické <i>v-</i> před <i>o</i>	44
5.4.2.4. Výslovnost skupiny <i>sh</i> jako <i>sch</i>	45
5.4.2.5. Vypuštění koncového <i>-l</i> z příčestí min. sg. maskulin.	45
5.4.2.6. Náslovné <i>ú-</i> > <i>ou-</i>	45
5.4.2.7. Změna <i>s > c, š > č</i>	46
5.4.2.8. Absence počátečního <i>j-</i>	46
5.4.3. Rysy společné pro středočeskou a severovýchodočeskou nářeční oblast	46
5.4.3.1. Diftongizace <i>í > ej</i> po <i>c, z, s</i>	46
5.4.3.2. Krácení vysokých a středních vokálů	47

5.4.3.3.	Dloužení kmenové samohlásky	48
5.4.4.	Znaky severovýchodočeské nářeční oblasti	48
5.4.4.1.	Výslovnost <i>v</i> jako <i>u</i> / <i>w</i>	48
5.4.4.2.	Krácení <i>-í</i> v koncovkách adjektiv a sloves	49
5.4.4.3.	Nářeční krátkost v základech jednoslabičných infinitivů	50
5.4.4.4.	Nářeční délka v základech slov	51
5.4.4.5.	Změny předložek	51
5.4.4.6.	Vsouvání souhlásek – <i>zdralí, nadhňilí</i>	52
5.4.4.7.	Vyrovňávání jerových střídnic – <i>česenek</i>	52
5.4.5.	Nepotvrzené či okrajově zachycené jevy	52
5.4.6.	Vliv ukrajinštiny/ruštiny na hláskosloví	54
5.4.7.	Shrnutí	56
5.5.	Morfologie	57
5.5.1.	Znaky českých nářečí v užším smyslu	57
5.5.1.1.	Koncovky <i>-ama, -ema, -ma</i> v instrumentálu plurálu substantiv	57
5.5.1.2.	Vyrovňání tvarů lokálu a instrumentálu sg. maskulin a neuter tvrdých adjektiv	57
5.5.1.3.	Splynutí životných a neživotných tvarů nominativu pl. u adjektiv a rodových zájmen	58
5.5.1.4.	Vynechávání pomocného slovesa v 1. osobě sg. i pl. při zájmeném podmětu	58
5.5.1.5.	Přípona <i>-ejc</i> v komparativu adverbii	58
5.5.2.	Rysy společné pro středočeskou a severovýchodočeskou nářeční oblast	59
5.5.2.1.	Unifikace akuzativu a nominativu v pl. živ. maskulin	59
5.5.2.2.	Unifikace genitivu, dativu a lokálu v sg. feminin adjektiv a rodových zájmen	59
5.5.2.3.	Tvary <i>naše, moje, fšechni</i> místo <i>naši, moji, fšichňi</i> v nominativu pl. živ. ...	60
5.5.2.4.	Příčestí minulé <i>d'ál</i> místo <i>dělal</i>	61
5.5.2.5.	Tvar <i>seš</i> v 2. os. sg. slovesa <i>být</i>	61
5.5.2.6.	Tvar <i>hlibokí</i>	61
5.5.2.7.	Tvar <i>nejňi</i>	61
5.5.3.	Znaky severovýchodočeské nářeční oblasti	62
5.5.3.1.	Koncovka <i>-oj</i> v dativu a lokativu sg. životných maskulin	62
5.5.3.2.	Koncovka <i>-em</i> v instrumentále sg. maskulin. vzoru předseda	62
5.5.3.3.	Koncovka <i>-ej</i> v instrumentále sg. měkkých feminin	62
5.5.3.4.	Koncovka <i>-úm</i> v dativu jmen	63

5.5.3.5.	Tvar <i>mñe</i> v dativu zájmena <i>já</i> v nepřízvučném postavení.....	63
5.5.3.6.	Uniformní zakončení 3. osoby plurálu <i>-ej, -aj</i> (<i>prosej, dělaj</i>)	63
5.5.3.7.	Tvar sg. zájmena <i>ten</i> v instrumentále jako <i>tim</i> s vyrovnáním v lokále.....	64
5.5.3.8.	Plurálové tvary číslovky <i>sto</i>	64
5.5.3.9.	Slovesný tvar <i>možu</i>	65
5.5.3.10.	Adverbium <i>teŕki</i>	65
5.5.3.11.	Infinitivní tvary na <i>-uvat</i>	66
5.5.4.	Znaky mimo oblast české nářeční skupiny.....	66
5.5.4.1.	Zrušení měkkosti v nepřímých pádech pl. zájmena <i>ten</i> (<i>těch > tich</i>)	66
5.5.4.2.	Akuzativ pl. zájmena <i>oni</i> jako <i>jich</i>	67
5.5.4.3.	Adverbium a částice <i>také/teš</i>	67
5.5.5.	Nepotvrzené či okrajově zachycené jevy	67
5.5.6.	Vliv ukrajinštiny/ruštiny na morfologii.....	68
5.5.7.	Shrnutí	70
5.6.	Syntax	72
5.6.1.	Rysy shodné se svč. nářeční oblastí	72
5.6.1.1.	Vytčený infinitiv zřetelový bez odkazovacího „to“	72
5.6.1.2.	Konstrukce <i>má šedesát let</i>	73
5.6.1.3.	Zánik předložky v před letopočtem.....	73
5.6.2.	Syntaktické rysy staršího jazyka	73
5.6.2.1.	Genitiv záporový.....	74
5.6.2.2.	Další genitivní vazby	74
5.6.2.3.	Transpozice čísla – plurál úcty.....	74
5.6.3.	Vliv ukrajinštiny/ruštiny na syntax	75
5.6.3.1.	Zachování osobních zájmen v pozici podmětu	75
5.6.3.2.	Prepozice <i>posle</i>	75
5.6.3.3.	Spojka <i>i</i>	75
5.6.3.4.	Spojky <i>choť, bo, abo</i>	75
5.6.3.5.	Ruské navazovací částice a slovní vycpávky.....	76
5.6.3.6.	Cizí vazby	76
5.7.	Lexikologie	77
5.7.1.	Výrazy shodné se svč. nářečními	78
5.7.2.	Vliv ukrajinštiny a ruštiny v rovině lexikální.....	81
5.8.	Možné východiště kolonizace	83

6. Závěr	86
7. Bibliografie	90
8. Přílohy	93
8.1. Příloha č. 1 – Informovaný souhlas	93
8.2. Příloha č. 2 – Osnova polořízeného rozhovoru	95
8.3. Příloha č. 3 – Doplnkový formulář	100
8.4. Příloha č. 4 – Jazykový dotazník	102
8.5. Příloha č. 5. – Fotografie	105
8.6. Příloha č. 6 – Ukázky přepisů.....	110
8.6.1. M1	110
8.6.2. M2	113
8.6.3. M3	116
8.6.4. M4	119

1. Úvod

Vystěhovalectví z českých zemí nabylo největší síly v druhé polovině 19. a na začátku 20. století v důsledku zhoršující se hospodářské a sociální situace v zemi. Původní proud pracovní migrace, kdy odcházeli spíše jedinci, zesílil a za vidinou lepších životních podmínek odcházely celé rodiny, či dokonce skupiny rodin. V průběhu šedesátých až osmdesátých let 19. století tak vznikla i dialektologicky nejvýznamnější enkláva češtiny na ukrajinském území – česká komunita na Volyni. Jednou ze starších vystěhovaleckých vln byla náboženská emigrace nekatolíků v 18. století do dnešního Polska, a to na Střelínsko¹ u Vratislavi a později do Zelova.² V tomto emigračním proudu odešli z Čech též předci českých krajanů, kteří ze Zelova dále putovali přes dnešní Polsko a Ukrajinu až do její jižní oblasti, aby zde založili české osady Bohemka a Veselynivka.³

Ve většině českých venkovských komunit si potomci exulantů, především jejich nejstarší generace, dodnes zachovali český jazyk tak, jak se ho naučili od svých předků. Cizojazyčná izolace zajistila přirozenou konzervaci některých složek nářečí, které už mnohdy nemají v České republice v živé podobě tak velké zastoupení. Jejich jazyk nebyl do výrazné míry nebo vůbec poznamenán vývojem češtiny na mateřském území, neprošel korekcí přes vzdělávací systém, nebyl příliš nebo vůbec zasažen prestižní kodifikovanou formou při četbě, jelikož české knihy ani jiné tiskoviny zde nebyly po dlouhou dobu k dispozici. Kontakt s ruským, ukrajinským či jiným jazykem jejich mluvu jistě ovlivnil, zejména v lexikální rovině, základ jazyka si však uchovali původní. Studium jazyka českých emigrantů nám nabízí pohled na stav jazykového úzu, v němž se odráží starší stav a který není poznamenán novějšími vlivy obecné češtiny a postupného procesu nivelizace dialektů, a umožňuje tak nahlédnout ze zajímavé perspektivy na česká nářečí a jejich vývoj. Výsledky takto zaměřených lingvistických výzkumů nám mohou také pomoci lépe pochopit složité mechanismy jazykových proměn, procesů a vlivů, které na ně působí.

V první části této diplomové práce se zabýváme východním proudem emigrace z českých zemí. Představujeme kontext potřebný pro pochopení vzniku a vývoje českých jazykových enkláv na Ukrajině a nabízíme stručný vhled do současného stavu ukrajinských krajanových společenství. Další část se věnuje české komunitě ve Veselynivce, zkoumá především faktory, jež ovlivnily a umožnily uchování české kultury a jazyka v této vesnici. Obyvatelé Veselynivky jsou důkazem toho, co je v naší české kultuře pevné a podstatné a co

¹ Zde prováděl dialektologický výzkum např. Pavel Jančák (1994).

² Nářečím v Zelově se věnovala Hana Marešová (2001).

³ DOUBEK (2012).

dokáže přes několik generací odolávat vlivu obklopující cizí kultury. Čeští krajané si zde dodnes uchovali některé české tradice (slavení svatby, Vánoc), prvky duchovní sféry a orální kultury (náboženské i lidové písně, koledy, říkanky, modlitby) a český jazyk v takové podobě, jak se je naučili od svých předků. Toto české kulturní a etnické dědictví pro ně bylo určitým zdrojem síly a radosti v jejich nelehkém životě. Jak poznamenala mluvčí M1: *Bilo u naz bídno, ale mňeli sme svoje, svoje česki hodně.*

Na následujících stránkách je zkoumán současný stav místního nářečí, tak jak byl zachycen při terénním výzkumu ve vesnici v listopadu roku 2018. Jelikož čeština krajanů ve Veselynivce nebyla doposud známa a studována, je naším záměrem především popis základních rysů veselynivského nářečí. Jazykový rozbor je prováděn s důrazem na dva aspekty. Tím prvním je shoda, či neshoda jednotlivých výrazně identifikačních jevů se severovýchodočeskou nářeční podskupinou (dále jen svč.). Prozkoumáme, zda dominantním podložím veselynivské češtiny je skutečně svč. nářeční typ. Při interpretaci je však zohledněna i možnost vlivu jiných nářečí. Druhým hlediskem je vliv ruského či ukrajinského jazyka na místní dialekt. Ten bude pozorován především v lexikální rovině.

V jazykové analýze postupujeme po jednotlivých rovinách jazyka – hláskoslovné, morfologické, syntaktické a lexikální. Určit na základě analýzy východisko kolonizace je v případě Veselynivky značně komplikované. Vesnice byla založena nářečně různorodou skupinou krajanů, jejichž předkové (či oni sami) prošli vícečetnou migrací. Srovnáním výrazných identifikačních zjištění z jazykového rozboru se však pokusíme vymezit převažující oblast či regiony severovýchodočeské nářeční oblasti, které se ukazují ve veselynivském nářečí jako nejzřetelnější.

2. Dostupná literatura a zdroje informací

Pokud na téma českých krajanů na Ukrajině (a v širším území bývalého Sovětského svazu) nahlížíme z hlediska etnografického či historiografického, máme k dispozici poměrně velké množství publikací.

První studie vznikaly již v 19. století, z nich lze jmenovat např. knihu Josefa Fořta *O stěhování se našeho lidu do ciziny* (1876) nebo Ferdinanda Schulze *Čeští vystěhovalci* (1876). Rozsáhlejší práce výhradně se zaměřením na východní části Evropy a do sousedících oblastí Asie pak byly publikovány na počátku 20. století, kupříkladu kniha Vladimíra Oliče *Dějiny československého vystěhovalectví na Rus* (1908), či později publikace Jana Auerhana *České osady na Volyni, na Krymu a na Kavkaze* (1920). Tyto knihy přinášejí zajímavá svědectví o životě našich krajanů, základní informace o historii a kultuře českého osídlení v tamním areálu.

Systematické a specializované etnografické výzkumy začaly být realizovány od 60. let minulého století.⁴ Z kulturně-sociálního pohledu tak byly mezi prvními zkoumány české enklávy v Rumunsku⁵ nebo na Balkáně.⁶ Naplno se historiografické a etnografické bádání mohlo rozvinout až v 90. letech. Z této doby pocházejí přehledové studie z pera Heleny Dluhošové (1996), Nadi Valáškové (1996) či Zdeňka Uherka (2000). Ačkoliv jsou tyto práce z dnešního pohledu již poněkud starší datace, podávají důležité informace o historii kolonizace různých ukrajinských oblastí, o vývoji a stavu zdejších komunit v 90. letech a přinášejí statistické údaje, zajímavé pro srovnání s daty prezentovanými v novějších studiích Jaroslava Vaculíka či Petra Kokaisla a kolektivu. Nejvíce pozornosti bylo prozatím věnováno volyňské oblasti, kde se nachází početně nejvýznamnější česká komunita na území dnešní Ukrajiny. Nejreprezentativnějším dílem je práce Jaroslava Vaculíka *Dějiny Volyňských Čechů I–III* (1997, 1998, 2000), která kromě volyňského zacílení představuje též rozsáhlý kontext vystěhovalectví z českých zemí na východ obecně, a je tak významným pramenem pro zkoumání všech českých enkláv na ukrajinském území.

V posledních letech vzniklo několik publikací, které se snaží české krajanské komunity na východě uchopit v celé jejich šíři. V první řadě je to práce Petra Kokaisla a kol. *Krajané – Po stopách Čechů ve východní Evropě* (2009), která přináší pohled na historii a především na současný stav českých vesnic v osmi zemích východní Evropy včetně Ukrajiny. Pomocí terénního výzkumu a syntézy dostupné literatury jsou ke každé české enklávě uceleně doloženy informace například o náboženství, školství, spolkové činnosti a demografickém

⁴ KOKAISL a kol. (2009), s. 5.

⁵ Viz SCHEUFLER – SKALNÍKOVÁ – JECH (1964).

⁶ Viz HEROLDOVÁ (1976).

vývoji. Rozsáhlá historiografická práce Jaroslava Vaculíka *České menšiny v Evropě a ve světě* (2009) se soustřeďuje na jednotlivé emigrační vlny směřující na východ a na zakládání českých komunit, a to primárně v období před ruským revolučním rokem 1917. Jiný úhel pohledu pak nabízí kniha Václava Doubka *Česká politika a východní vystěhovalectví* (2012), která zkoumá vztahy českých politických systémů a skupin k procesu migrace a jež obsahuje informace o podmínkách, motivech a důsledcích mnoha východních vystěhovaleckých vln a projektů a zasazuje je do širšího společenského kontextu.

V současnosti jsou osudy českých komunit na Ukrajině často komunikovány směrem k široké veřejnosti díky rozhlasovým i televizním reportážím či cestovatelským přednáškám. V řadě případů se tyto výstupy týkají volyňských Čechů,⁷ vznikly ovšem i pořady o krajanech na Krymu (ČT, *Krymští Češi*, Objektiv, 2011) či o českých evangelících z Bohemky, Veselynivky a Pervomajsku (ČT, *Zapadlí evangelíci*, 2013). Pro popularizaci tématu českých krajanů usazených na východě Evropy má velkou důležitost též webový portál *Paměť národa* (pametnaroda.cz), kde jsou uloženy a reprezentativně zpracovány vzpomínky pamětníků také z řad východních exulantů, zatím pouze ze severního Kavkazu a západní Sibíře.

Z hlediska lingvistického zkoumání však představují české komunity na Ukrajině, a to především na jejím jihu, téměř neprozkoumanou oblast. První a na dlouhou dobu i poslední rozsáhlejší prací byla disertace Zinaidy Ivanovny Mjačinové s názvem *Jazykový rozbor českého nářečí vsi Malá Zubovščina na Ukrajině* z roku 1974. Shrnuje výzkum probíhající v šedesátých letech, zkoumá nářečí emigrantů původem z Polabí a Pojizeří přišedších do vesnice Malá Zubovščina v Žytomyrské oblasti. Autorka zjistila, že rysy severovýchodočeských nářečí se zachovaly především v hláskosloví a tvarosloví.⁸ Slavomír Utěšený spatřuje přínos této práce v oblasti interpretace vlivů jazyků obklopujících enklávu, naopak nedostatky se objevují v nepřesných nářečních charakteristikách a interpretaci vývojových tendencí zubovščinské češtiny.⁹

Metodologickým přístupem a dosaženými výsledky je důležitým milníkem ve zkoumání českých nářečí na Ukrajině práce Jany Jančákové a Pavla Jančáka *Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny* (2004). Autoři se zabývali jazykem repatriovaných krajanů z Malé Zubovštiny a dále z Malinovky, vesnic ležících u Volyňské oblasti. Podrobnou analýzou jazyka

⁷ Na Českém rozhlasu jsou k dispozici např. článek Ludka Jirky *Volyňští Češi po válce na Volyni* (2011), reportáž Josefa Brože s názvem *Koho zajímá osud volyňských Čechů?* (2014) či dokumentární pásmo Mileny Štráfeldové *Složitě osudy exilové komunity Čechů na Volyni* (2020). Česká televize zprostředkovala např. dokument Jána Mančušky *Volyňští* (2013), reportáž Šárky Kuchtové *Volyňští Češi* (2014), natočenou pro pořad *Objektiv*, či diskusi *Volyňáci* (2017) pro pořad *Historie.cs*.

⁸ UTĚŠENÝ (1975), s. 103.

⁹ UTĚŠENÝ (1975), s. 102–104.

respondentů, srovnáním zaznamenaných dat se zjištěními *Českého jazykového atlasu* a další dialektologickou i historiografickou literaturou se Jančákové a Jančákovi podařilo přesvědčivě určit pravděpodobné východisko kolonizace těchto vesnic – u Malinovky je to oblast Podorlicka a u Malé Zubovštiny území severovýchodně od Hradce Králové.¹⁰

Jazyku volyňských Čechů se zčásti věnuje také publikace Lenky Zajícové *Český jazyk v Paraguayi: Studie o jazykovém kontaktu a zániku* (2010), která však není primárně zaměřena na popis nářečí, protože paraguayská čeština, jejíž jednu složku tvoří dědictví přistěhovalců z ukrajinské Volyně, je podle zjištění autorky dialektologicky velmi roztržštěná a rozkolísaná (s výjimkou volyňských Čechů, kteří jsou zpravidla východočeského původu). Autorka zkoumá především jazykový posun, atrofii jazyka a ztrátu jazykové kompetence v češtině.

Výzkumem jazyka českých enkláv na Ukrajině a též v Rusku se zabývá i Sergej Skorvid. Zkoumal např. češtinu krajanů z černomořského pobřeží severního Kavkazu (obce Kirillovka, Varvarovka, Těšeb), kde zjistil podloží jihozápadočeských dialektů, či mluvu Čechů v Omské oblasti na západní Sibiři (vesnice Novohradka, Voskresenka a Repinka), kde jako základ místního jazyka určil severovýchodočeská nářečí.¹¹ Skorvid však dodává, že „po jazykové stránce jsou všechny české variety v současném Rusku samozřejmě značně porušitelné. Rusifikace se projevuje především v lexiku a ve větné stavbě, méně v tvarosloví a relativně nejméně v hláskosloví, třebaže i v této rovině v leccems dost zřetelně.“¹²

Zatím poslední rozsáhlejší publikací o českých jazykových komunitách na Ukrajině je publikace kolektivu z Univerzity Palackého v Olomouci s názvem *Čeština na Volyni* (2020). V oblasti jazykového rozboru navazuje na práci dialektologů Jančákových, používá jejich postupy, potvrzuje výchozí oblast kolonistů z Malinovky i Malé Zubovštiny a zaznamenává rysy severovýchodočeských nářečí též v ostatních obcích východní Volyně – především oblast Žytomyru. Nové a rozšiřující informace kniha přináší především v rozboru zvukové stránky volyňské češtiny a v podrobném zpracování vlivu ukrajinštiny a ruštiny na místní nářečí.

Jazyk dalších dvou českých komunit na Ukrajině je rozebrán díky diplomovým pracím, jež vznikly v posledních desetiletích a jejichž autoři mají v daných komunitách své kořeny. Kateryna Mykhalyova se věnovala nářečí krajanů v Čechohradě na jihovýchodě Ukrajiny v diplomové práci s názvem *Mluva Čechů v Čechohradě na Ukrajině a její vztah k výchozímu českému nářečí* (2010). Autorka doložila příslušnost místního jazyka k severovýchodočeským nářečím, na základě rozboru především roviny lexikální zjistila, že tito

¹⁰ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 143.

¹¹ SKORVID (2018–2019), s. 224–232.

¹² SKORVID (2018–2019), s. 231.

krajané pochází pravděpodobně z oblasti Morašic, Poříčí u Litomyšle a Trstěnic. Dále je popsána čeština vesnic na Krymu díky práci Oleksandra Sukhanka *Jazyková situace v původem českých komunitách na Jižní Ukrajině (zejm. na Krymu a ve vesnici Novgorodkovka)* (2014), také v této české jazykové enklávě autor zaznamenal některé charakteristické rysy severovýchodočeských nářečí. Z širší oblasti bývalého Sovětského svazu pak proběhly výzkumy ve vesnici Repinka na Sibiři, jejímž nářečím se zabývala Barbora Hakenová (2015), a Anastasijevka na Severním Kavkaze, kde stav jazyka popsal René Andrejs (2016). I v těchto dvou oblastech se jazyk v základě shodoval se severovýchodočeskými dialekty. Ostatní nářečí českých enkláv na Ukrajině na své zpracování teprve čekají.

Nejvýznamnějším zdrojem této diplomové práce byl vlastní terénní výzkum ve Veselynivce, který proběhl v listopadu 2018. Při pobytu byl nasbírán jednak jazykový materiál pro lingvistickou analýzu, jednak byly shromážděny a doplněny informace o historii a současném životě veselynivských krajanů.

3. Ukrajinský vystěhovalecký proud

Početnější migrace Čechů směrem na území bývalého ruského impéria je doložena zhruba od poloviny 19. století. Přestože se v kontextu celkové emigrace z českého území nejednalo o dominantní či početně významný proud, z hlediska kulturního a hospodářského byl tento směr důležitý. Čeští emigranti velkým dílem přispěli k modernizaci a rozvoji ukrajinského zemědělství, rozvinutí ekonomiky i kultury. Stali se zakladateli zdejšího chmelářství (především na Volyni), vystavěli velké množství mlýnů, pivovarů, ale i továren na výrobu zemědělských strojů.¹³ Češi byli většinou gramotní a chtěli zajistit vzdělání i pro své děti, proto se zejména zpočátku angažovali v budování základních státních škol, v rámci svých komunit zakládali české školy. Též rozvíjeli spolkovou činnost v divadelních či pěveckých souborech nebo dali vzniknout hasičským sborům a tělocvičným jednotám.¹⁴

Výhodou východní orientace vystěhovalectví byla bezpochyby právě jazyková a kulturní příbuznost, relativní blízkost od domoviny, možnost dopravy a případného návratu zpět po souši, a tudíž i menší cestovní náklady a celkově menší riskantnost cesty a celého přesunu.¹⁵

Čeští kolonisté přicházeli na území dnešní Ukrajiny v několika vlnách. Do první poloviny 19. století byl počet Čechů žijících na ukrajinském území jen marginální, jednalo se o jednotlivce z vrstvy jak intelektuálů (učitelé, kazatelé, studenti, muzikanti, divadelníci a další umělci), tak řemeslníků a tovaryšů.¹⁶

Hromadného charakteru začalo vystěhovalectví na Ukrajinu nabývat od druhé poloviny 19. století a je spjato s obecným nárůstem emigrace za hranice českých zemí za období Bachova absolutismu. Důvodem k emigraci byla především zhoršující se ekonomická, sociální a hospodářská, ale i politická situace v habsburské monarchii. Zemi trápila nezaměstnanost, nedostatek potravin i hospodářské půdy a přelidněnost.¹⁷ Svou roli při úvahách o emigraci sehrála i politická situace českých zemí pod nadvládou rakouské monarchie. Nároky českého národa na nezávislost byly zamítnuty, národní sebeuvědomění bylo potlačováno. Dominance rakouských Němců a omezení práv českých obyvatel byly oficiálně stvrzeny v nové ústavě z roku 1851.¹⁸

Již v roce 1856, s koncem krymské války, odešly první skupiny českých vystěhovalců do oblasti Černomoří, aby využili poválečného uvolnění pozemků a poptávky po pracovních

¹³ VACULÍK (2009), s. 219.

¹⁴ DLUHOŠOVÁ (1996), s. 49.

¹⁵ DOUBEK (2012), s. 57.

¹⁶ DOUBEK (2012), s. 59.

¹⁷ DLUHOŠOVÁ (1996), s. 48–49.

¹⁸ KOKAISL a kol. (2009), s. 87.

silách v přístavech i v hospodářství. Stěhovali se převážně na Krym do Tauridské gubernie a založili zde několik prvních českých osad.¹⁹ Usazovali se zprvu na pobřeží, postupně se přesídlovali i do severních částí poloostrova, kde osidlovali opuštěné, původně tatarské vesnice.²⁰ Během padesátých let 19. století přišlo podle Jaroslava Vaculíka do Tauridské gubernie více než 1 000 Čechů.²¹

Největší proud českých emigrantů směřoval koncem 60. let do Volyňské gubernie. Možnost koupit vlastní půdy a levných, původně polských majetků²² zaujala mnoho českých rolníků, kteří si v Čechách vlastní polnosti nemohli dovolit. Základ příznivé situace pro tento směr vystěhovalectví položila rolnická reforma z roku 1861, která znamenala zrušení nevolnictví na Rusi, a také zákon z prosince téhož roku, jenž zaručoval daňové úlevy pro cizince, kteří zakoupí ruskou půdu.²³ Volyňské vystěhovalectví dále podpořila agitace českých politických elit, např. Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra, po tzv. pouti do Moskvy v roce 1867, kde na Slovanské národopisné výstavě a Všeruské etnografické výstavě čeští vyslanci projednali podmínky možného osídlení Volyně s carem. Lákadlem byly i četné výhody pro imigranty ustanovené v roce 1868, které zaručovaly osvobození od vojenské služby do roku 1874, svobodu náboženského vyznání a osvobození od placení daní po dobu pěti let. Tyto podmínky platily pro Čechy přišedší na Volyň a na Kavkaz.²⁴

Hnacím motorem volyňského proudu byla aktivní činnost agitátorů a agentů ruských statkářů i ruského ministerstva zemědělství přímo v českých zemích, kteří zde život na Volyni propagovali a pak přímo zprostředkovali prodej či pronájem volyňských polností a usedlostí. Projekt byl navíc posvěcen ze strany vládních a správních míst, což zajistilo hladký průběh přesunu emigrantů a nárůst volyňské vystěhovalécké vlny. Čechům byla na Volyni dokonce zřízena místní samospráva vytvořením čtyř samostatných správních okresů.²⁵

Mezi lety 1862 a 1886 přesídlilo na Volyň podle Heleny Dluhošové 20 000 Čechů, kteří zde založili desítky nových osad.²⁶ Roku 1897 se při prvním sčítání lidu na Ukrajině k české národnosti přihlásilo 27 000 obyvatel, nešlo však o nárůst nově příchozích, ale spíše o rozrůstání již stávající české populace.²⁷

¹⁹ Na Krymském poloostrově byla založena Bohemka (dnes Lobanovo), Tábor (dnes Makarivka), Carekvič (dnes Puškino) a Alexandrovka, mimo Krym osada Čechohrad (dnes Novhorodkivka).

²⁰ DLUHOŠOVÁ (1996), s. 50–51.

²¹ VACULÍK (2009), s. 150.

²² Po porážce polského lednového povstání na Volyni roku 1863.

²³ DOUBEK (2012), s. 61.

²⁴ DOUBEK (2012), s. 63–66.

²⁵ DOUBEK (2012), s. 62–63.

²⁶ Odhady počtu českých krajanů se však liší. Podle Jana Auerhana (1920) se v letech 1868–1874 přistěhovalo na 15 000 Čechů, podle Jaroslava Vaculíka (2009) žilo v roce 1884 na Volyni 19 304 Čechů.

²⁷ VACULÍK (2009), s. 220.

Po Volyni je z hlediska českých krajanů významná Kyjevská oblast. Početně se nikdy o velkou komunitu Čechů nejednalo, přicházeli sem však Češi ze vzdělanějších a bohatších vrstev – učitelé, umělci, vzdělanci, a tak se Kyjev stal centrem kulturního a společenského života Čechů na Ukrajině. To bylo stvrzeno založením Československé besedy roku 1891 a Českého osvětového spolku J. A. Komenského, který kromě pořádání kulturních akcí pro krajany zřídil roku 1918 také českou školu a školku. Díky poptávce a koncentraci české inteligence bylo umožněno i vydávání dvou českých periodik – liberálních novin *Ruský Čech*, které vycházely mezi lety 1906 a 1907, a týdeníku *Čechoslovan*, jenž vycházel v letech 1911–1918.²⁸

Obec Veselynivka se nachází v Oděské oblasti (původně v Chersonské gubernii). Historie české emigrace do tohoto kraje měla trochu jiný charakter než do západní části Ukrajiny. V porovnání s Volyní je to oblast od české domoviny dvakrát tak vzdálená a přesun sem byl mnohem náročnější a nákladnější. Zřídka došlo k přesídlení rovnou z Čech, krajané se sem přesouvali již z jiných částí Ukrajiny či Polska, pokud se jim nepodařilo koupit vlastní půdu a usadit se natrvalo. Jednalo se tak o sekundární, terciární, či dokonce kvartérní migraci. Dle Dluhošové i Vaculíka zdejší česká komunita nikdy nenarostla přes 1 500 osob.²⁹

V 19. století se Češi na jižní Ukrajině usazovali ve větších městech, především v Oděse, kde našli práci v přístavu, ale jednalo se převážně o jednotlivce. Větší skupiny českých emigrantů přišly do Chersonské gubernie až na přelomu 19. a 20. století. Většina z nich byli potomci českých protestantských exulantů, kteří v 18. století emigrovali do pruského Slezska a na počátku 19. století se usadili v polské obci Zelov. Odtud se po zrušení nevolnictví (1861) přesunuli k českým krajanům na Volyň a dále na jih Ukrajiny. K opakované migraci se uchýlovali z důvodu hledání vhodných podmínek pro zakoupení vlastní půdy (v Zelově i na Volyni si polnosti pouze pronajímali) a osamostatnění se.³⁰ Na počátku 20. století tak v Chersonské gubernii Češi obsadili původně německé osady Alexandrovka³¹ a Sofiental a založili několik nových českých osad – roku 1905 osadu Bohemka a Ljubaševka a v roce 1912 osadu Sirotinka (dnes Veselynivka).³² V této gubernii bylo při sčítání lidu v roce 1897 zaznamenáno 1 315 Čechů, z toho téměř polovina žila v Oděse.³³ Někteří čeští osadníci se z Oděsy přesunuli dále na Krym nebo do Tauridské gubernie. Na Krymu pak vznikly české obce Bohemka nebo Čechohrad.³⁴

²⁸ VACULÍK (2009), s. 180–220.

²⁹ VACULÍK (2009), s. 250; DLUHOŠOVÁ (1996), s. 51.

³⁰ DLUHOŠOVÁ (1996), s. 52.

³¹ Více o české komunitě v této obci viz ANDRŠ (2009).

³² KOKAISL a kol. (2009), s. 104.

³³ VACULÍK (2009), s. 219.

³⁴ KOKAISL a kol. (2009), s. 106.

Příliv českých kolonistů na Ukrajinu opadl koncem 80. let 19. století především kvůli rusifikačním opatřením carské vlády. V souvislosti s narůstajícím nacionalismem a snahou o upevnění pozice Ruska v evropských velkomocenských bojích vyvíjela ruská vláda tlak na kulturní asimilaci neruských menšin. Změnily se tak i původně vstřícné podmínky pro české přistěhovalce. V roce 1888 byly zrušeny české farnosti, později byly zavřeny české školy a byly též odvolány české samosprávy.³⁵ Navíc bylo od roku 1892 „právo nákupu a vlastnictví půdy podmíněno přestupem k pravoslaví“.³⁶ Kvůli těmto restrikcím se dokonce nemálo Čechů uchýlilo k návratu zpět do vlasti. V devadesátých letech už byl východní směr české emigrace marginální záležitostí. Během dvacátého století pak emigraci bránily historické události, jako byly světové války a uzavřenost Sovětského svazu. Největší příliv Čechů na území Ukrajiny tak probíhal mezi lety 1868 a 1875.³⁷

3.1. Současný stav českých komunit na Ukrajině

Nynější české komunity na Ukrajině jsou už jen malým pozůstatkem dříve početné české menšiny, která čítala desetitisíce osob. Aktuální demografická data bohužel nemáme k dispozici.³⁸ Při posledním sčítání lidu na Ukrajině v roce 2001 se k české národnosti přihlásilo celkem 5 917 osob, z nichž však jen 1 190 uvedlo češtinu jako svůj mateřský jazyk. Pro porovnání v roce 1989 při censu českou národnost uvedlo 9 122 osob.³⁹ Při sčítání lidu na Ukrajině je však otázka národnosti pro respondenty pouze fakultativní, skutečné číslo Čechů na Ukrajině tak bude mnohem větší. Dle odhadů Velvyslanectví České republiky v Kyjevě žije dnes na Ukrajině 8 až 10 tisíc etnických Čechů, přibližně třetina z nich pak považuje češtinu za svůj rodný jazyk.⁴⁰

Většina Čechů na Ukrajině dnes žije ve městech. Potomci českých emigrantů si tam jen zřídka udrželi původní národní kulturu a jazyk. České městské komunity nebyly kompaktní, vliv majoritní kultury, která je každý den obklopovala, byl příliš velký, input „mateřského“ jazyka většinou nedostatečný. Ve velkých městech, jako je Oděsa, Lvov či Kyjev,

³⁵ DLUHOŠOVÁ (1996), s. 55.

³⁶ DLUHOŠOVÁ (1996), s. 55.

³⁷ VACULÍK (1997), s. 26.

³⁸ Jediné sčítání lidu od vyhlášení nezávislosti Ukrajiny proběhlo v roce 2001, další bylo naplánováno na rok 2010, ale bylo kvůli nedostatku prostředků přesunuto na rok 2020. Aktuálně však ukrajinská vláda potvrdila, že sčítání v roce 2020 ani v roce 2021 neproběhne a je odsunuto na neurčito.

³⁹ *The distribution of the population by nationality and mother tongue* [online]. All-Ukrainian population census 2011 [cit. 24. 2. 2021]. Dostupné z WWW: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/nationality-population/nationality1/s5/?botton=cens_db&box=5.1W&k_t=51&p=120&rz=1_1&rz_b=2_1%20&n_page=7>.

⁴⁰ *Krajané* [online]. Velvyslanectví ČR v Kyjevě. [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z WWW: <https://www.mzv.cz/kyjev/cz/o_ukrajine/krajané/index.html>.

dnes existují české spolky, ale spíše než na udržování českých tradic a výuku jazyka se soustřeďují na prezentaci České republiky a její kultury.⁴¹

V českých komunitách na vesnicích k takové asimilaci nedošlo, přesto je českých osad na Ukrajině, kde by se zachovala čeština a české tradice od první generace přistěhovalců, už jen několik. Dle údajů Ministerstva zahraničních věcí ČR žije v těchto vesnicích zhruba 3 000 Čechů, nachází se „v Žytomyrské oblasti – Malá Zubovština (založena 1871) a Malinivka, v Oděské oblasti – Veselynivka, Bohemka, Malá Olexandrivka a Novosamarka, ve Vinnické oblasti – Mykolajevka, v Záporožské oblasti – Novhorodivka (původní název Čechohrad, založen 1869), v Mykolajevské oblasti – Bohemka a na Krymu Alexandrovka (založena 1864) a Lobanovo (původní název Bohemka, založena 1861)“.⁴²

Život českých krajanů na Ukrajině není ani v 21. století jednoduchý. Na vesnicích je jen velmi málo pracovních příležitostí. Pro většinu vesničanů je stále nutností chovat hospodářská zvířata a obhospodařovat zahrady a menší polnosti, jen tak si mohou zajistit základní potraviny a prodejem některých plodin si přivydělat. Mladí lidé odcházejí do měst, často jezdí za prací též do České republiky. Do vesnic přicházejí obyvatelé dalších národností (především smíšenými sňatky) a s nimi jiné zvyky, náboženství a jazyk. Národní celistvost a izolovanost vesnic je stále více narušována. To nevratně mění ráz těchto českých komunit. Dnes je čeština v původní nářeční podobě zachovávána díky nejstarší generaci krajanů a bohužel povětšinou nejsou tyto jazykové znalosti předávány pokolením mladším. Většina střední generace ovládá češtinu pouze pasivně. Nejmladší generace ztrácí vztah k češtině i k české kultuře a zemi vůbec. Českého ducha těchto vesniček udržují už jen babičky a jejich vzpomínky, písničky a modlitby. O to vzácnější jsou vsi, jako je Veselynivka, kde se česká povaha obce stále drží a čeština i nadále plní do jisté míry funkci živého komunikačního nástroje. Na důvody pevnějšího uchování české kultury v této obci se zaměříme v následujících kapitolách.

⁴¹ *Krajané* [online]. Velvyslanectví ČR v Kyjevě. [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z WWW: <https://www.mzv.cz/kyjev/cz/o_ukrajine/krajané/index.html>.

⁴² Tamtéž. V detailech upravujeme v citátu pravopis.

4. Veselynivka

4.1. Zdroje a výzkumy o Veselynivce

Pro popis české komunity ve Veselynivce máme k dispozici uceleně zpracované informace především díky práci ukrajinisty původem z Bohemky Alexandra Drbala. Jeho rozsáhlá publikační činnost tematizující Veselynivku, která je realizována především v evangelických periodikách a programech, mapuje všechny aspekty krajanského života se zaměřením na historii, a je tak hlavním zdrojem pro části této diplomové práce zabývajícími se kontextem veselynivské komunity. Jako nejdůležitější zdroj o Veselynivce je možné uvést publikaci vydanou k výročí 100 let od vzniku vesnice *Česká Veselynivka (Sirotinka) na Ukrajině* (2013).

Zásluhou Alexandra Drbala má Veselynivka zpracovávající internetovou stránku na webovém doméně Velvyslanectví České republiky v Kyjevě⁴³ i heslo na otevřené encyklopedii Wikipedie, a to v české,⁴⁴ ukrajinské, ruské a španělské verzi.

O krajanech ve Veselynivce bylo několikrát referováno v českém tisku (*Český bratr, Informační věstník OS Exulant*), na internetových portálech (krajane.net, evangnet.cz) i v médiích (Český rozhlas 7 – Radio Praha, Česká televize). Většina těchto reportáží je spojena s působením Českobratrské církve evangelické, jejíž příslušníci vesnici od jejího vzniku příležitostně navštěvovali či v ní působili. Již v roce 1914 si tak český čtenář mohl přečíst v periodiku České misijní jednoty cestopisnou zprávu o Veselynivce,⁴⁵ jejímž autorem byl evangelický farář František Bednář, který navštívil Bohemku. Prvním návštěvníkem z Čech přímo ve Veselynivce byl v roce 1922 evangelický vikář Rudolf Šedý, který o zdejší komunitě psal v několika příspěvcích v *Našem zahraničí*.⁴⁶ Vesnici popsal následovně: „Sirotinka byla původně osadou německou a Čechové, ponejvíce z Bohemky se přistěhovavší, převzali ji v roce 1912. Je zde 21 rodin náboženství českobratrského a dvě rodiny ruské pravoslavné. Čechů je celkem 90, Rusů 11. Stanice dráhy je Berezovka na trati Charkov–Oděsa, vzdálená 20 verst.⁴⁷ Je zde jednoduchá škola, umístěná v zemljance, jakož i ostatní chaty jsou tak stavěny. [...] Poloha osady je příznivá, jen voda je nedobrá a bylo by třeba artézské studně. Je tu i rybník, napájený jarními vodami, v němž se někdy přes celé léto voda udrží.“⁴⁸

⁴³ DRBAL, Alexandr: *Veselynivka* [online]. Velvyslanectví České republiky v Kyjevě [cit. 11. 2. 2021]. Dostupné z WWW: <https://www.mzv.cz/kyjev/cz/o_ukrajine/krajane/veselynivka/index.html>.

⁴⁴ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Veselynivka*. [online]. [cit. 17. 02. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Veselynivka>>.

⁴⁵ BEDNÁŘ (1914), s. 29.

⁴⁶ ŠEDÝ (1923, 1924).

⁴⁷ Tj. cca 21 km.

⁴⁸ ŠEDÝ (1923), s. 121–123; Cit. podle DRBAL (2013), s. 23.

Další styky s evangelickou komunitou z Čech pak na dlouhá léta nebyly kvůli politické situaci možné. K navázání kontaktu s Českobratrskou církví evangelickou došlo znovu po vyhlášení nezávislosti Ukrajiny v roce 1991. V devadesátých letech Veselynivku navštívilo několik evangelických duchovních i studentů teologie. S výpravami České církve evangelické přicházeli do vesnice také novináři, v roce 2007 např. Milena Štráfěldová z Českého rozhlasu, která z rozhovorů a nahrávek zde pořízených sestavila reportáž pro rubriku *Češi v zahraničí* stanice Český rozhlas 7 – Radio Praha. V roce 2013 natáčeli ve Veselynivce filmaři z České televize pořad *Zapadlí evangelíci*.

Ve Veselynivce proběhlo i několik specializovaných výzkumů. Podle informací Alexandra Drbala vesnici v 60. a 80. letech 20. století navštívili ukrajinští folkloristé P. Markuševskij a Světlana Čerňavská z Kyjeva, aby zde zaznamenali české lidové písně. Svůj výzkum prováděli i v dalších českých vesnicích na Ukrajině (Malá Oleksandrivka, Novosamarka, Bohemka, Koňský Záhon a Mykolajivka). Z nahraného a sebraného materiálu připravili k vydání sbírku českých lidových písní, ale ta bohužel nebyla z finančních důvodů nikdy publikována. Dalším ukrajinským výzkumníkem byl ve Veselynivce O. J. Kasim, který zde v 80. letech zkoumal česká jména a příjmení.⁴⁹

V letech 1999 až 2005 sbíral materiál ve Veselynivce a též v Bohemce etnolog a archeolog z FF UK Jiří Vávra. Svými obecnými etnologickými a demografickými poznatky o vesnicích přispěl do studie Zdeňka Uherka *Češi na jižní Ukrajině*.⁵⁰ Zde uvádí, že „ve Veselinovce je etnické vědomí založeno převážně na rodovém kritériu, důležitou úlohu hrají vzájemně dosti provázaný jazyk a náboženství“.⁵¹ Podle jeho zkoumání je však příslušnost náboženská a národnostní překryta „lokálním povědomím“. Česká republika je daleko, ukrajinský stát v krizi a ve vesnici uprostřed jižní ukrajinské prémie je pocíťován jako něco odtažitého od místních problémů. Obyvatelé jsou zde odkázáni sami na sebe a velmi fixováni na místo, kde žijí celý život. Proto se silně ztotožňují jak s vesnicí, tak se všemi jejími obyvateli bez ohledu na vyznání a národnost.⁵² V dalších letech se Vávra zaměřoval na tradice spojené s pohřbíváním a vztahy k mrtvým.⁵³ Podle něho je v pohřebních ritech evangelických Čechů na jednu stranu patrný konzervatismus a lpění na tradici, ale též dochází k postupnému sblížení

⁴⁹ DRBAL (2013), s. 13.

⁵⁰ UHEREK a kol. (2000), s. 320–330.

⁵¹ UHEREK a kol. (2000), s. 330.

⁵² UHEREK a kol. (2000), s. 329–330.

⁵³ VÁVRA (2007), s. 19–41.

a prolínání dvou hlavních etnicko-náboženských skupin ve vesnici (tj. Čechů evangelíků a pravoslavných Ukrajinců).⁵⁴

S několika expedicemi českých evangelíků přišel do Veselynivky také Tomáš Stodola, aby zde studoval genealogii pro svůj projekt *Historie exulantských rodů*.⁵⁵ Na základě tohoto bádání zpracoval rodokmen rodu Pojmon (Pujman), jehož větev dodnes žije právě ve Veselynivce. Stodola došel k závěru, že exulantský rod Pojmonů má pravděpodobně svůj původ v Krucemburku v okrese Havlíčkův Brod.⁵⁶ Tento dnešní městys se nachází na jižní hranici stř. a svč. nářečních areálů, konkrétně mezi body ČJA 222 Střížov (o. Havlíčkův Brod) a 158 Studnice (o. Chrudim).

Dalším zdrojem informací o historii a zejména současném stavu Veselynivky byl vlastní terénní výzkum, který proběhl v listopadu 2018.

4.2. Specifika obce

Veselynivka je obec rozkládající se v Berezivském rajónu v Oděské oblasti na jižní Ukrajině se silným zastoupením mluvčích českého jazyka a evangelíků. Tato vesnice se (spolu s přilehlou Bohemkou) liší od ostatních českých jazykových ostrovů na východě Evropy především svým náboženským vyznáním⁵⁷ a mimořádně zachovalým českým charakterem komunity.⁵⁸ Ke svým kořenům se Veselynivští hlásí hned u příjezdu do vesnice, kde stojí velká cedule s nápisem v azbuce „С. Веселинівка, Чешское“ (česká vesnice Veselynivka) s ukrajinskými i českými vlajčkami.⁵⁹ Dalším výrazným projevem vztahu k národnosti a k vlastní minulosti je památník⁶⁰ s českým textem zapsaným latinkou „Prvním českým obyvatelům obce a padlým v 1. a 2. světové válce s úctou a vděčností občané Veselynivky 4. 2. 1912 – 31. 8. 2008“, který je umístěn vedle evangelické modlitebny. Z čelní strany této budovy je ještě upevněn český nápis v latince „Bůh láska jest“, nad vchodem pak cedulka s textem zapsaným takto: „pogd' me chwalit Pana wděčně“.

⁵⁴ VÁVRA (2007), s. 37–38.

⁵⁵ STODOLA, Tomáš. *Historie exulantských rodů* [online]. Genebáze [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z WWW: <<http://exulanti.genebaze.cz/>>.

⁵⁶ STODOLA, Tomáš. *Pojman* [online]. Historie exulantských rodů [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z WWW: <http://exulanti.genebaze.cz/Pojman_net/index.html>.

⁵⁷ Většina ostatních krajanů na Ukrajině vyznává katolickou či pravoslavnou víru.

⁵⁸ Následující informace v této podkapitole jsou čerpány z autopsie autorky diplomové práce při pobytu v listopadu 2018.

⁵⁹ Viz přílohu č. 5, fotografii č. 1.

⁶⁰ Viz přílohu č. 5, fotografii č. 2.

Další hmotné důkazy české kultury bychom našli na místním hřbitově, kde je několik náhrobků se jmény či krátkými texty zapsanými latinkou včetně české diakritiky.⁶¹ Z nápisů na náhrobcích je patrné, že docházelo ke komolení a adaptaci českých příjmení i jmen, např. *Švejdar – Švejdar, Pujmon – Pujman, Suchanyk (Суханук) – Suchánek*. Tyto úpravy pocházely zejména od úředníků, kteří vystavovali dokumenty a zapisovali osobní údaje, ale češtině nerozuměli. Často docházelo k rusifikaci jmen *Елизавета (Alžběta), Иосиф (Josef), Вилем (Vilém)* apod. Nutno však dodat, že k rusifikaci svých jmen přistupovali mnohdy sami Češi, a to za účelem přiblížení se místní kultuře a jednodušší komunikace s úřady. Náhrobky jsou též důkazem toho, že si krajané osvojili užívání jména po otci, tzv. otčestva. Zároveň došlo k odklonu od české tradice přechylování.

Většina obyvatel Veselynivky se hlásí k české národnosti. Přibližně čtvrtinu obyvatel pak tvoří Ukrajinci, dále zde žijí dvě Bělorusky, jeden Moldavan a jedna Ruska.⁶² Český jazyk platí ve vesnici za všeobecný komunikační kód. Všichni místní bez ohledu na národnost mají minimálně pasivní znalost češtiny (přesněji řečeno její místní formy). Zdejší obyvatelstvo je bilingvní, případně až trilingvní. Všichni Češi ovládají ukrajinštinu, Ukrajinci rozumí česky (aktivní znalost většinou nemají), zároveň je zde patrný silný vliv ruštiny.⁶³ Často se při setkání více národností, ale i při schůzkách pouze Čechů hovoří kódem smíšeným ze všech třech jazyků. V komunikaci Čecha s Ukrajincem mluví Čech většinou česky a Ukrajinec odpovídá ukrajinsky. Střední generace obyvatel české národnosti češtinu používá jen v konkrétních situacích – při rozmluvě se staršími Čechy či při bohoslužbách. Doma, protože majorita manželství je národnostně smíšená, se mluví převážně ukrajinsky či rusky. Nejmladší generace ve Veselynivce už často češtinu ovládá pouze pasivně a hovoří hlavně ukrajinsky a rusky. Na jazyk a rozvoj trilingvismu měly krom rodinných podmínek největší vliv hlavně dva sociální prostory – náboženský (od počátku byla čeština jazykem evangelické liturgie) a vzdělávací. Na tato témata se více zaměříme v následujících podkapitolách.

Dalšími nehmotnými projevy české etnicity je pak česká kuchyně a tradice. V jídelníčku místních nechybí buchty, perníčky (praníčky), povidla, nudle nebo kluzky (bramborové knedlíčky). Když uzavírají sňatek Čech a Češka, drží se „česká“ svatba. Ta se od té ukrajinské liší především podávanými pokrmy. Pro zdejší Čechy je tradiční slepičí vývar

⁶¹ Viz přílohu č. 5, fotografii č. 3–6.

⁶² UHEREK a kol. (2000), s. 323.

⁶³ Většina obyvatel Ukrajiny je bilingvní a ovládá jak ukrajinštinu, tak ruštinu. O prolínání ruského a ukrajinského jazyka – tzv. suržyk – více viz CHOLODOVÁ (2020), s. 52. Na jihu a východě Ukrajiny pak ruský jazyk často převládá a bývá primárním komunikačním kódem.

s nudlemi, Ukrajinci prý žádné polévky na svatbě neservírují.⁶⁴ Ve Veselynivce se dodnes slaví české Vánoce, a to unikátním způsobem: dvacátého čtvrtého, na Štědrý večer, chodí „dítátko“ s dalšími maskami – s kozou, čertem, s Mikulášem a dávají dětem dárky. Celým Vánocům se pak také říká *Ďítátkovy svátky*. Svátečním vánočním pokrmem byly buchty. Zpívají se české koledy jako *Narodil se Kristus Pán*, nebo *Čas radosti, veselosti*. Průběh slavení českých Vánoc tematizovali často zkoumaní mluvčí, např. M4 vypověděla: *Ná jako večir, tak choďilo dítatko, tak tó bila náká hólka... á... nu, tam nákej čertig bil a tam kóza bil'a a choďili po vesnici. (...)* *A hráli vóřechi potom takle uš na druhí d'en, tak se seďelo a hrálo tíma vóřechama, gdo víc vítluče.* Tato tradice slavení Vánoc byla zmíněna také mluvčí M1: *Ďítatko choďilo, d'ělilo nám pot stromečki tam, jo. I nu, to co bilo, co tam bilo dříu, nu, co mohlo bejt, co mohlo. Nákej woříšek a nákej praňiček, co maminka upekla a cukerku, co koupili. Nu, a potom eš'e sme louskali jádra, pražila maminka jádra i mi celej večir, ve pjet uš sedali i louskali ee jádra. A potom vibírali búbečki, ti i vařili, maminka cukerki vařila s toho.* Podobně také ve výpovědi M3 byla popsána vánoční tradice: *Nejsou lepčí rádovanki, neš vánoční svátki. Voříški a jablíčka, dá nám naše mařička. A zelení stromeček, ustrojí nám tařiček. To mamka nás učila, tak já sem d'ecek učila, říkám pořat takovidle svatečni ju, to se zapamatuje, vono se to nevitlouka.*

Na Nový rok pak chodí koledovat koza a děti v dalších maskách (také např. čertík), jak bylo popisováno ve výpovědi M4: *A na Novej rok... tak choďila koza. Ee nu, ee někdo z ní choďil, já uš tak á netem, teš misim asi čertík i koza choďila to pozdravovali jako s Novim rókem. No, tam jim něgdo dá japko, náku cukerku, nákej vořech tam.* O této tradici promluvila též mluvčí M2: *Na Novej rok choďila koza. [A ta uš nedávala dárečky?] No, ta vječinou dávala nákej ee prut takovej, abi d'eři neposlouchali, tak ať nalekat tim prutem d'eři a takle.*

České Velikonoce se dle respondentek ve vesnici nedržely, slavily se v ukrajinském pravoslavném termínu. Tak informuje M4: *A mi sme mňeli vječinou jako ukrajinski Velikonoce, bo aňi nemňeli. U nas to nigdo neumi viščitavat, neumňel to viščitat, gdi to bilo.* Tradici pomlázky ve Veselynivce neznají, ale koledovat se dříve chodilo a zaznamenány jsou české koledy, srov. ve vzpomínkách mluvčí M1: *Sme říkali, jak: „Já sem malej koledňiček kmotřičko, přišla sem si pro červené vajčko. Nedate-li červene, dejte alesp* aspoň bili, slepička vam snese jini. Za kamni ů koutku na zelenim proutku.“ Tu sme ten, jo. Nesu, nesu koledu, upadla sem na ledu, psi se na mňe zbješli, koledu mi sňedli. Nu, to, i motřička uš tam nášikovala,⁶⁵ uš něco ten, tam vajčko náki, nu, co uš...*

⁶⁴ UHEREK a kol. (2000), s. 323.

⁶⁵ Ukr. připravila.

Příčin, díky kterým si Veselynivští zachovali české národní cítění a jazyk v tak živé formě, je více. Předně obyvatelé žili zvláště z počátku v endogamii a vyznávali odlišné náboženství, které je izolovalo od okolního světa. Ze sociálně-geografického hlediska hraje podstatnou roli odlehlost Veselynivky od větších měst a ne moc dobře rozvinutá infrastruktura či dopravní obslužnost v okolí. Dále má svůj vliv kompaktnost – menší velikost obce (oproti velkým českým obcím na Volyni nebo na Krymu) a relativně homogenní etnické složení. P. Kokaisl a kol. si všimají, že ve Veselynivce můžeme najít kolem pěti národnostních skupin, kdežto v krymském Lobanovu a Alexandrovce či v jihoukrajinském Čechohradě bychom napočítali až trojnásobek etnik.⁶⁶ Velkou podporou k udržení jazyka a tradic je pak blízkost další české vesnice – Bohemky, se kterou jsou veselynivští občané provázáni rodinnými i přátelskými pouty a často pořádají společné kulturní či náboženské akce i neformální setkání.

Pro udržení českého národního vědomí je důležité i působení a postoj vůdčích osobností. Takovou autoritou je ve Veselynivce českobratrská kazatelka Marie Provazníková, která organizuje místní krajanskou komunitu, zajišťuje kurzy češtiny pro děti, rozšiřuje knihovnu českých titulů a výukových materiálů, s velkou ochotou zaštiťuje a provádí všechny badatelské i církevní návštěvy.

Zásadním faktorem je též posílení vztahů s Českou republikou po rozpadu SSSR. Kontakty fungují především v rovině Českobratrské církve evangelické, která do vesnice pravidelně vysílá české pastory, angažuje se v organizaci letních dětských táborů v České republice, finančně přispěla na stavbu a provoz modlitebny či na nákup církevní literatury. Centrum humanitární pomoci pak ve vesnici pořádá letní kurzy češtiny pro děti, dodává knihy a učebnice. I v důsledku těchto konkrétních forem pomoci nahlíží střední a mladší generace krajanů na Českou republiku nikoli romanticko-vlasteneckou optikou, ale spíše praktickým pohledem. Vnímají ji jako bohatou západní zemi, která jim díky stejnému jazyku a historickému vztahu může nabídnout pracovní a studijní příležitosti i přímou materiální či duchovní podporu.

Jak už bylo uvedeno výše, podle zjištění Jiřího Vávry hraje ve Veselynivce při etnickém vědomí důležitou roli rod, dále jazyk a konfesní příslušnost.⁶⁷ Vávra však dále připomíná, že „eticita či etnické vědomí nejsou trvalým jevem, nýbrž je to neustálý proces: etnicita sama sebe reprodukuje anebo se postupně mění v jinou. Obě hlavní národnosti⁶⁸ jsou čím dál tím více příbuzenecky spřízněné a tato vazba se jistě bude nevyhnutelně prohlubovat.

⁶⁶ KOKAISL a kol. (2009), s. 114.

⁶⁷ UHEREK a kol. (2000), s. 330.

⁶⁸ Ukrajinská a česká.

Následně se bude snižovat počet ‚čistých‘ Čechů a rodové kritérium pro identifikaci národnosti tak bude muset ustoupit nebo bude muset být korigováno.“⁶⁹

4.3. Historie obce

Veselynivka byla založena 14. února 1912 potomky českých pobělohorských evangelických exulantů⁷⁰ a uzavřela jejich putování a hledání nového domova napříč dnešním Polskem, Ukrajinou a Ruskem, které trvalo téměř dvě století. V tehdejší Chersonské gubernii ruského carství vesnici založily dvě skupiny českých emigrantů. Jednak rodiny Josefa, Karla a Pavla Poláčkových, Viléma Horty, Pavla Kratochvíla a Antonína Zlatníka, kteří byli původem z české osady Bohemka. Jednak rodiny Jana Hejtmanka, Aloise Manka, Františka Suchánka a Jana Švejdera z česko-německé osady Zelený Jar.⁷¹

Vesnice vznikla na najaté půdě šlechtice Dmitrija Andrejeviče Sirotinského, a dostala proto název Sirotinka. Jméno osady se měnilo několikrát. V letech 1923–1930 se nazývala Čechoslavie, pak mezi lety 1930 a 1940 chutor Čechy, v letech 1940–1950 opět Sirotinka a od roku 1950 až dodnes nese název Veselynivka, ukrajinsky Веселинівка, v některých pramenech je zapsána jako Veselynovka, Veselinivka, nebo Veselynívka.⁷² Čeští sousedé z Bohemky i dnes často nazývají vesnici Sirotinka.⁷³ Ukrajinské obyvatelstvo v oblasti pak používá název Čechy. K názvu vesnice vypověděla M3 toto: *Tadi bilo pořat vesele a to je wot toho slova veselej človjek. Tadi u nas bilo... přižž'deli wot tuť z Berezoŭki, ju, razni lid'i a svarba, viprovažeňi... u nas tadi často d'ali vélki, tři sta, dvje sta duš, hodňe takovi... A spivali, tancuvali, tuze vesele bilo!*

Zpočátku obyvatelé vesnice žili a hospodařili na najaté půdě od šlechty, po Říjnové revoluci přešla půda v roce 1918 do jejich osobního vlastnictví. První obyvatelé Veselynivky bydleli v zemljankách, chalupách z hlíny, které si postavili svépomocí. Domy z cihel se začaly stavět až po druhé světové válce.⁷⁴ V důsledku kolektivizace se v roce 1931 staly pozemky majetkem státu. Ještě téhož roku na jaře vzniklo ve Veselynivce zemědělské družstvo České komunistické strany.

Za druhé světové války oblast jižní Ukrajiny okupovala rumunská armáda. Veselynivka se stala součástí újezdu Berezivka. Její družstvo bylo přeorganizováno na pracovní

⁶⁹ UHEREK a kol. (2000), s. 329.

⁷⁰ O příčinách českého pobělohorského evangelického exilu pojednávají například práce Edity Štěříkové (2005).

⁷¹ DRBAL (2013), s. 3–4.

⁷² DRBAL (2013), s. 4.

⁷³ Dle našich zjištění vnímají někteří obyvatelé Veselynivky označení Sirotinka pejorativně, především z úst krajanů větší a „důležitější“ Bohemky.

⁷⁴ DRBAL (2013), s. 23.

komunu, jejíž hlavní povinností bylo zajistit pro rumunskou a německou armádu proviant a teplé odění.⁷⁵

Po osvobození vesnice Rudou armádou v březnu 1944 bylo zemědělské družstvo obnoveno a až na drobné změny v organizaci nebo v názvu plynule fungovalo do roku 1998. V tomto roce se družstvo přeměnilo na společnost s ručením omezeným *Čes'ke* a v roce 2000 z něj pod stejným názvem vznikla soukromá společnost, která funguje dodnes.

Podobně jako ostatní česká družstva na Ukrajině a v Rusku i veselynivské družstvo vykazovalo nadprůměrné a stabilní výsledky svého hospodaření. Češi platili za schopné zemědělce, pracovité rolníky a dobré vůdčí osobnosti. Navíc tolik netrpěli sklony k alkoholismu.⁷⁶ Ve vesnici například nikdy nebyla hospoda, jak říká M2: *Ne, nigdi sme nemňeli hospodu, nigdi. Každěj doma mňel. Nu, u nas fšechni maj vino. Nu, ale nevim, v jakich rokach, nu, to do padesatiho roku, padesat eš'ė asi, asi do padesat patiho možno. Jak mame kulturák a tam bil podval, sme tomu říkali, a v družstvu bil hodně vinohradu, sazeli i tam d'ali vino. Tam chlapi chod'ili. A tak jako hospodi nebilo.*

Dobré ekonomické postavení družstva umožnilo rozvoj technické a materiální infrastruktury obce. Za finanční pomoci vlády se podařilo vystavět mlýn a elektrárnu (1948), klubovnu se zdravotním střediskem (1950), mateřskou školku a školu (1958–1961), asfaltovou silnici do obce Mychajlo-Oleksandrivka (1974), obchod s pekárnou (1998–1999), provést telefonizaci (1962), zavést rozhlas (1963) a mnoho dalšího.⁷⁷

Ekonomická situace se po zavření družstva v devadesátých letech zhoršila. Ve Veselynivce ani v okolních vesnicích nejsou pracovní příležitosti. Kromě školního autobusu, dojíždějícího každý den do sousední Mychajlo-Oleksandrivky, nemá obec žádné pravidelné dopravní spojení s okolními obcemi, natož s okresním městem. Asfaltová silnice ze sedmdesátých let, spojující vesnici s Mychajlo-Oleksandrivkou, je v dezolátním stavu. I z těchto důvodů se obyvatelé vystěhovávají z vesnice pryč do větších měst – nejčastěji do Berezivky, nebo odjíždějí za lepšími životními podmínkami do České republiky.

4.4. Náboženství

Čeští přistěhovalci měli svobodu vyznání. Všichni ve Veselynivce byli původně evangelické (českobratské) víry. Po vzniku Českobratské církve evangelické roku 1918 se přihlásili k této frakci církve.

⁷⁵ DRBAL (2013), s. 6.

⁷⁶ VACULÍK (1989), s. 75.

⁷⁷ DRBAL (2013), s. 6–7.

Zprvu si obyvatelé Veselynivky udržovali konfesní endogamii. Nedochovalo ke sňatkům s pravoslavnými Rusy a Ukrajinci, ale především s českými evangelíky z Bohemky nebo s německými luterány z okolních vesnic.⁷⁸ Postupem času ale byly sňatky s Ukrajinci a Rusy čím dál tím běžnější (zlom nastal podle Dluhošové v 60. letech 20. století),⁷⁹ a tak se do vesnice dostaly nejen jiné národnosti, ale s nimi i pravoslavné vyznání. V současnosti se obyvatelé Veselynivky hlásí k evangelické, baptistické a pravoslavné víře, majoritu stále tvoří evangelíci.

Několik let po vzniku vesnice byl založen evangelický sbor. Prvním kazatelem byl August Hapala z moravského Bílavska u Bystřice pod Hostýnem, další kazatelé pocházeli z taktéž evangelické Bohemky. Bohoslužebná setkání se konala v domě Viléma Horty a Viléma Švejdara a probíhala v češtině. Ve dvacátých letech byli evangelíci z Veselynivky v kontaktu s Českobratrskou církví evangelickou i s Kostnickou jednotou. Výsledkem konexí pak byla návštěva českého vikáře Rudolfa Šedého a několika dalších představitelů českých protestantských církví, kteří se přes Bohemku dostali také do Veselynivky. Ve třicátých letech byly české styky zpřetrhány kvůli zákazu náboženských aktivit ze strany komunistického režimu. V období čtyřicátých až osmdesátých let dojížděli do Veselynivky nepravidelně kazatelé z Bohemky, především pro zajištění pohřbů.⁸⁰

K obnově českých kontaktů a náboženského života krajanů vůbec došlo až po vzniku samostatné Ukrajiny. V roce 1993 přijeli do Veselynivky faráři Jiří Kučera a Pavel Jun a započaly více či méně pravidelné návštěvy vyslanců Českobratrské církve evangelické a také studentů teologických či humanitních fakult Univerzity Karlovy.⁸¹ V roce 1999 byla za finanční pomoci Českobratrské církve evangelické zřízena a vysvěcena evangelická modlitebna.

V současné době má evangelický sbor kolem 30 členů a jako kazatelka zde působí Marie Provazníková. Bohoslužby jsou slaveny v modlitebně několikrát do měsíce a probíhají v češtině. Modlitebna je klíčovým místem pro udržování a předávání české kultury a českého jazyka. Mnoho mluvčích již češtinu používá jenom při setkávání v rámci evangelického sboru. Při sboru se schází i folklórní spolek, který se účastní kulturních akcí napříč Ukrajinou.

Začátkem devadesátých let ve vesnici vznikl baptistický sbor. Založily ho dvě obyvatelky, jejichž rodina přesídlila na jižní Ukrajinu z Volyně a hlásila se k baptistické tradici. Obě ženy se připojily ke sboru ukrajinské Církve evangelických křesťanů baptistů v Berezivce.

⁷⁸ VACULÍK (2009), s. 225.

⁷⁹ DLUHOŠOVÁ (1996), s. 59.

⁸⁰ VACULÍK (2009), s. 225.

⁸¹ DRBAL (2013), s. 7.

Později se k nim přidali další obyvatelé Veselynivky a začali se scházet ke společnému vyznání víry u jedné z nich doma. V roce 2008 byla ve vesnici dokončena stavba baptistické modlitebny a sbor se stal kazatelskou stanicí berezivské baptistické organizace. Veselynivští baptisté také navázali kontakt s Českou republikou. V roce 2000 Veselynivku navštívil kazatel sboru Bratrské jednoty baptistů ze Žatce.⁸²

V současnosti probíhají náboženská setkávání v baptistické modlitebně jen nepravidelně a jsou vedena v ruštině. Baptistické společenství zde čítá kolem deseti osob.

Ostatní obyvatelé Veselynivky jsou pravoslavného vyznání, jedná se přibližně o jednu třetinu vesničanů.

Všechny náboženské skupiny jsou k sobě navzájem tolerantní. Podle slov jedné z našich informátorek panovala rivalita mezi baptisty a českobratrskou většinou, která měla svým sousedům přechod k baptistické konfesi za zlé. Baptisté zas otevřeně nesouhlasili s „uvolněnými náboženskými praktikami“ v českobratrském táboře. Z pohledu až tříhodinových baptistických bohoslužeb s přísně danou strukturou se neformální, nanejvýš hodinová setkání evangelíků jevila jako lehkovážná. Dnes je sousedská situace klidná a stabilní, ale určité rozdělení místních je podle vlastní zkušenosti z místa stále cítit.

4.5. Školství

Škola byla založena bezprostředně po vzniku vesnice, o čemž nám přináší svědectví jak Rudolf Šerý při své návštěvě obce roku 1922, tak potomci pamětníků. Zprvu vedli vyučování sami hospodáři, učilo se jen v zimních měsících, kdy nebylo tolik práce v hospodářstvích. Od roku 1928 až do roku 1937 na škole působili čeští učitelé většinou z krajanské komunity sousední Bohemky, jazykem výuky byla spisovná čeština. Škola tak byla jedním z nejdůležitějších míst, kde se předávala česká kultura a český jazyk nové generaci.

V roce 1937 byly na území Ukrajiny zrušeny všechny školy s menšinovým jazykem výuky a zároveň byl zrušen Kyjevský učitelský institut, jehož úkolem bylo mimo jiné vzdělávat učitele češtiny z řad českých krajanů.⁸³ Během třicátých let na Ukrajině probíhaly politické procesy s učiteli, které se nevyhnuly ani Veselynivce. Perzekuce byly součástí likvidace všech potenciálních nepřátel komunistického režimu, kam spadali jak příslušníci bohatých a středních tříd, tak příslušníci inteligence. Oběťmi represí se stali Josef Michalský a Růžena Matějková, jedni z prvních veselynivských učitelů. Čeští učitelé byli obviněni z vyzvědačství pro

⁸² DRBAL (2013), s. 9.

⁸³ DLUHOŠOVÁ (1996), s. 54.

Československo a Francii, z protisovětské aktivity, náboženské propagandy a dalších činností podvracejících stát. Proces se odehrál v červnu 1931 v Charkově a bylo v něm obžalováno 12 českých učitelů z jihu Ukrajiny a 8 českých rolníků. Obžalovaným nebyl povolen obhájce, nemohli se sami hájit a nebyli seznámeni s obžalobou. Pro všechny obžalované byl prokurátorem požadován trest smrti. Soud vynesl rozsudek 10 trestů smrti a pro zbytek tresty těžkého žaláře. Oba veselynivští učitelé zahynuli v pracovních táborech.⁸⁴

Po druhé světové válce se ve Veselynivce vyučovalo už jen ukrajinsky. Učitelé byli ukrajinské či ruské národnosti a česky neuměli. Česky číst a psát se veselynivské děti učily doma od svých rodičů, kteří byli povětšinou v češtině gramotní díky české výuce před válkou. K dispozici měli jen omezený počet knih převážně náboženského charakteru – různé modlitební knížky a zpěvníky, dle svědectví pamětnic často nebyla v hospodářství česká kniha žádná. K rozvinutí schopnosti čtení a psaní v češtině došlo jen u malého počtu emigrantů druhé generace, protože bylo málo příležitostí a také materiálu pro praktikování těchto dovedností.

Čeština se do veselynivské školy znovu vrátila počínaje rokem 1997 v podobě volitelného předmětu. Podle Petra Kokaisla a kol. došlo k částečnému obnovení výuky češtiny na veselynivské malotřídce již v roce 1982.⁸⁵ Malotřídka ve Veselynivce zajišťovala první čtyři roky docházky, poté museli žáci dojíždět na základní školu do Mychajlo-Oleksandrivky nebo do Ambarova. Počet žáků se každý rok pohyboval v jednotkách či maximálně nižších desítkách, ve školním roce 2008/2009 školu navštěvovalo pouze 7 studentů.⁸⁶ Podle našich informací získaných na místě v roce 2018 ukončila škola ve Veselynivce svou činnost v roce 2010.

V posledních letech děti z Veselynivky dojíždějí na základní školu do Mychailo-Oleksandrivky, která je vzdálená 5 km a kde se vyučuje v ukrajinštině. Podle místních by tato škola měla zájem o zavedení češtiny jako volitelného předmětu, bohužel se zatím nepodařilo zajistit lektora. V současnosti z Veselynivky dojíždí 12 žáků.

K systematickému studiu českého jazyka se dnešní veselynivské děti dostávají díky každoročním letním školám češtiny, které zajišťuje Centrum humanitární pomoci krajanům v Praze v součinnosti s Odborem kulturních a krajaňských styků MZV ČR. První kurz proběhl v létě 1996, od té doby se podařilo zajistit velké množství českých knih, her, učebnic, audio a video materiálů, které jsou k dispozici krajanům po celý rok v knihovničce modlitebny. Jako lektoři zde na letních školách působí studenti z řad Univerzity Karlovy, někteří se do Veselynivky vrací i opakovaně. Díky kontaktům místní českobratrské církve s českým ústředím

⁸⁴ VACULÍK (2009), s. 222–223.

⁸⁵ KOKAISL a kol. (2009), s. 120.

⁸⁶ KOKAISL a kol. (2009), s. 120.

mají veselynivské děti od roku 1999 možnost vyjíždět na letní dětské tábory do Bělče nad Orlicí ve východních Čechách. Za jeden měsíc ročně se nejspíš děti česky nenaučí, ale mohou si vybudovat a prohlubovat vztah k České republice a její kultuře.

5. Současný stav českého jazyka v obci Veselynivka

5.1. Jazykový materiál

Za účelem popisu současného stavu jazyka bylo pořízeno přibližně 8 hodin nahrávek od 4 mluvčích z nejstarší generace obyvatel Veselynivky, více viz podkapitolu 5.2. Nahrávání probíhalo během terénního výzkumu v listopadu 2018 přímo ve vesnici Veselynivka. Cestu jsem zorganizovala a uskutečnila sama na své náklady v době, kdy jsem jako lektorka českého jazyka pro cizince působila v Českém centru v Oděse, kam mi byl umožněn výjezd díky smlouvě o vysílání lektorů češtiny mezi Ústavem českého jazyka a teorie komunikace FF UK a Českými centry, příspěvkovou organizací Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Před nahráváním byli všichni respondenti seznámeni s průběhem a cíli diplomové práce a podepsali informovaný souhlas s účastí na tomto výzkumu.⁸⁷ Při nahrávání respondentů byla zvolena metoda polořízeného rozhovoru, jehož strukturou byla předem připravená osnova.⁸⁸ Báze osnovy je převzata z metodiky⁸⁹ Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK a obsahuje celkem 15 tematických okruhů týkajících se osobního života informátorů, jejich jazykové biografie, života na vesnici, na Ukrajině apod. Rozhovor byl otevřený, v jeho průběhu byly pokládány doplňující otázky k získání větší věcné i jazykové informace a k zachování logické kontinuity. Po nahrávací rozhovorové části byl s respondenty vyplněn doplňkový formulář,⁹⁰ týkající se rodinné anamnézy, a rozšiřující dotazník jazykový.⁹¹ Zápis dokladů do dotazníku prováděl výzkumník, zjištěné údaje byly zapisovány dialektologickou transkripcí (viz pravidla níže). Účelem jazykového dotazníku bylo zajistit a rozšířit nářeční materiál, který by systematičtěji vedl k určení východiska kolonizace (především tvary vnitřně členící svč. nářeční oblast) a ke kvalitnější jazykové analýze vůbec (např. méně frekventované jevy, které se v plynulém hovoru vyskytují s nepatrnou frekvencí, avšak jsou dialektologicky závažné). Dotazník je složen z předem excerpovaných nářečních specifíků na základě *Českého jazykového atlasu* (1997–2011), sestává ze dvou souborů otevřených otázek (o celkovém rozsahu 52 otázek z hláskosloví, tvarosloví, částečně též lexikologie) a z obrázkové části (22 hesel), jež je zaměřena na lexikum. Doklady získané z dotazníku slouží jako doplněk pro data z nahrávek a jsou vyhodnocovány společně v jazykové analýze. Potenciál jazykového dotazníku však nebyl při terénním výzkumu u většiny mluvčích naplněn, a to z několika důvodů. Jednak

⁸⁷ Příloha č. 1.

⁸⁸ Příloha č. 2.

⁸⁹ *Interní materiál pro potřeby nahrávání českých zahraničních společenství*, 2016. rukopis. Praha: ÚČJTK FF UK.

⁹⁰ Příloha č. 3.

⁹¹ Příloha č. 4.

respondentky neuměly některá hesla zodpovědět – některé položky lexikální části (např. různé hospodářské náčiní, hospodářská zvířata, rostliny) byly pro mluvčí zcela neznámé, nebo neporozuměly návodné otázce explorátora. Jednak důsledné vyplnění dotazníků zabere mnoho času a s ohledem na věk respondentů nebylo vždy možné řádně projít všechny připravené otázky. Odpovědi získané dotazníkovou metodou chápeme proto důsledně jen jako doplňující informační zdroj. Pro jeho větší výpovědní hodnotu by bylo potřeba uskutečnit navazující ověřovací výzkum, který nebylo možno realizovat mj. v důsledku pandemie koronaviru.

Nahrávání probíhalo v domácím prostředí respondentů. Pro dosažení co nejlepší technické i jazykové kvality byl při nahrávání v místnosti přítomen vždy jen jeden respondent. Výjimkou je rozhovor s informátorkou M3, která v době nahrávání hlídala vnoučata.

Nahrané rozhovory byly přepsány a zakódovány kvůli anonymizaci. Anonymizace spočívala v odstranění osobních či citlivých údajů, které se v nahrávkách objevily, jako jsou příjmení, adresy a další údaje, jež by mohly vést k identifikaci informátorů. V souladu se zásadami transkripce pro korpus *Dialekt* nejsou kódována křestní jména a místní vlastní jména.⁹²

K dialektologickému přepisu byly použity standardy transkripce založené na *Českých nářečních textech* (1976) a korpusu *Dialekt*,⁹³ které byly upraveny k zohlednění mluvy s ruským a ukrajinským vlivem. Řídili jsme se následujícími pravidly:

- a) Větná interpunkce, velká písmena a hranice slov jsou zapisovány podle současných Pravidel českého pravopisu.
- b) Pro *i/i*, *y/y* se užívá pouze znaku *i/i*. V několika případech, kdy mluvčí použili tvrdou variantu – zřetelně zadní (resp. středovou, nezaokrouhlenou) výslovnost po konsonantech, je tento rozdíl zapsán jako *y*.
- c) Měkké souhlásky *d'*, *t'*, *ň* realizované ve slabikách *di*, *ti*, *ni* / *dě*, *tě*, *ně* jsou zaznamenány jako *d'i*, *t'i*, *ňi* / *d'e*, *t'e*, *ňe*.
- d) Stejným způsobem se označuje i měkkost jiných souhlásek, které v češtině měkké nejsou, např. *r'*, *l'*.
- e) Pro hlásky *ž*, *š*, *č*, *ř* nejsou použity zvláštní znaky.
- f) V přepisech není používán speciální znak *ŋ* pro velární variantu fonému /n/, ani znaky *ʒ*, *ʒ̣* pro *dz*, *dž*.

⁹² *Transkripce v korpusu DIALEKT* [online]. Český národní korpus [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:dialekt:pravidlatranskripce-v-korpusu-dialekt>>.

⁹³ Tamtéž.

g) Rozlišujeme dvojí realizaci fonému /v/. Znakem *v* značíme labiodentální variantu a znakem *w* bilabiální variantu (v pozici mezi vokály, v protetickém či hiátovém užití /kde se ovšem nejedná o realizaci fonému, nýbrž o nefonologický hraniční signál/ a v onsetu slabiky). Realizaci neslabičným *u* přepisujeme jako *u* (v pozici po vokálu na konci slabiky).

h) Redukovaná výslovnost samohlásek je značena symbolem *a*.

ch) V prepisech není označováno vázání slov, rázová výslovnost ani slovní přízvuk na první slabice.

i) Ruský přízvuk na jiné slabice, než je norma v češtině, je systematicky zaznamenáván pomocí velkého písmena.

j) Neukončená výpověď je značena třemi tečkami připojenými bez mezery.

k) Nedořčená slova jsou znázorněna hvězdičkou připojenou ke slovu natěsno.

l) Nesrozumitelné výpovědi jsou označeny takto: (?).

m) Hezitační zvuky jsou přepsány jako *ee*.

n) Příjmení osob jsou důsledně anonymizována, a to tak, že jsou převedena na jedno z následujících vzorových příjmení: *Novák, Hruška, Král, Tichý, Ševců, Nevole, Poupě*, přičemž je užití stejného deklinačního typu jako u originálního jména a je tak přesně zachována koncovka.

o) Řeč výzkumníka je přepsána jen tam, kde je to nutné, a je zaznamenána ve spisovném znění ve hranatých závorkách.

Ukázky dialektologické transkripce promluv jsou uvedeny v příloze č. 6 této práce.

5.2. Respondenti

Ačkoliv podle výpovědi místních češtinu ovládají všichni obyvatelé obce, střední a mladší generace češtinu zná spíše pasivně, případně byli již v kontaktu se současnou formou češtiny v ČR – někteří obyvatelé Veselynivky mají pracovní zkušenosti z Česka, většina dětí pak prošla letními školami češtiny, kde se vyučovala spisovná forma češtiny. Za účelem využití pracovních a studijních příležitosti v ČR chtějí tito mluvčí hovořit současným českým jazykem, nářečí svých předků se snaží spíš upozadit. Abychom získali co nejzajímavější a nejarchaičtější jazykový materiál – nedotčený příliš řečovými zkušenostmi a vlivy mimo popisovanou českou

komunitu – byli pro tento výzkum osloveni respondenti z nejstarší generace veselynivské komunity.

Všichni čtyři respondenti jsou ženy ve věku nad 70 let. Výběr ženského pohlaví také sleduje cíle sběru dat k zajištění co nejpůvodnějšího jazykového materiálu, ženy byly na vesnici usedlejší, nejezdily za prací atd., „proto se u starých žen často podnes setkáváme s nejjachovalejší, archaickou podobou místního nářečí“.⁹⁴

Všechny respondentky se narodily ve Veselynivce a prožily zde většinu svého života. Ovládají kromě češtiny také ruský a ukrajinský jazyk. Češtinu uvádějí jako svůj jazyk mateřský. Žádná z informátorek se češtinu neučila ve škole. Všechny respondentky se narodily ve Veselynivce a definují samy sebe se jako Češky s češtinou jako hlavním jazykem. Oba rodiče mluvčích byli české národnosti a evangelického vyznání. Společné měly tyto respondentky též zaměstnání – pracovaly v místním zemědělském družstvu, nejčastěji jako dojičky. Tvoří tedy soudržnou mikroskupinu nejen na základě lingvistických konstant, ale též v oblasti některých stěžejních sociálních a ekonomických proměnných.

Níže je uveden anonymizovaný přehled respondentek s kódy M1, M2, M3, M4, pod kterými budou dále uváděny.

M1, narozena 1936

- místo narození otce – Bohemka
- místo narození matky – Sofintal
- délka záznamu – 1:53:00
- přepsáno – 56 minut

Nejstarší respondentka má pomalejší tempo řeči, slabší hlas, přesto poměrně pečlivou a srozumitelnou výslovnost. Společně s M2 zachovává tato mluvčí nejzřetelněji českou zvukovou stránku své promluvy, respektive nemá téměř žádný cizí přízvuk. Význačným rysem jejího idiolektu, dokládajícím výborný stupeň znalosti češtiny, je, že hojně užívá deminutiva (*tam je travička takova skošená; tam višňički rostli; chlebiček; rúžički, takovi kulaťoučki; s tohodle toho spjevnička*).

M2, narozena 1943

- místo narození otce – Veselynivka
- místo narození matky – Sofintal
- délka záznamu – 2:42:00
- přepsáno – 1 hodina, 2 minuty

Tato mluvčí pracovala celý život v družstvu, ale poslední desetiletí zastává funkci kazatelky (absolvovala v ČR farářský kurz) a organizátorky kulturního života ve vesnici, je tedy nejvíce ovlivněna spisovným jazykem, srov. opravu *ne, vosumnastiho listopada*.

⁹⁴ BĚLIČ (1972), s. 10.

Vosumnasteho listopada. Je patrné, že je zvyklá mluvit česky, její projev je plynulý a s minimem hezitačních zvuků a tzv. výplňkových slov, má velmi pečlivou výslovnost. Zároveň se v její mluvě objevuje nejvíce (ale stále se jedná pouze o jednotky výskytů) moravských tvarů, to může být ovlivněno mj. náboženskými kontakty, které jsou většinou moravské provenience, podrobněji se k tomu vrátíme v jazykové analýze.

M3, narozena 1946

- místo narození otce – Kazachstán
- místo narození matky – Veselynivka
- délka záznamu – 2:41:00
- přepsáno – 58 min

Respondentka žila přibližně 10 let po svatbě v Moldavsku ve vesnici, kam se přestěhoval i její bratr s rodinou. Většinu života ale strávila ve Veselynivce. Její projev je energický, má silnější ruský přízvuk a obsahuje pravděpodobně nejvíce rusismů/ukrainismů. Poměrně často užívá ukrajinská/ruská neplnovýznamová slova např. *fs'o*; *poka*; *bo*.

M4, narozena 1948

- místo narození otce – Volyň
- místo narození matky – Veselynivka
- délka záznamu – 1:55:00
- přepsáno – 1 hodina, 5 minut

Mluvčí měla vlivem věku dentální zdravotní problémy a špatně artikulovala, proto její promluvy obsahují nejvíce nesrozumitelných míst. Také užívá hodně hezitačních zvuků a tzv. výplňkových slov.

Celkem byly tedy systematicky přepsány 4 hodiny a 1 minuta plynulého polořízeného rozhovoru veselynivské češtiny nejstarší generace mluvčích, přepisy tvoří cca 80 normostran. Nahrávky byly pořízeny aplikací Audio Recorder na mobilním telefonu Xiaomi Redmi 9.⁹⁵ Přepis probíhal pomocí volně dostupného editoru digitálního zvuku Audacity a programu MS Word, do kterého se přepisovalo.⁹⁶ Přepisy byly korigovány konzultantem této diplomové práce doc. Sergejem Skorvidem, kterému za jeho pomoc mnohokrát děkuji. Diskutovány byly především ruskojazyčné a ukrajinskojazyčné pasáže a interference.

⁹⁵ Nahrávání v tomto zařízení bylo předem odzkoušeno a shledáno jako dostatečně zvukově kvalitní.

⁹⁶ Zvažováno bylo využití programu Elan, ve kterém jsem si zkusila na prepisech pracovat pro seminář na FF UK o texaských Čěších s Ludmilou Cope, Ph.D., ale uživatelsky příjemnější pro mě byla práce na prepisech ve Wordu a editace zvuku v programu Audacity, což se mi osvědčilo na semináři o Čěších na Kavkaze s doc. S. Skorvidem. Na práci v programu Audacity jsem navíc zvyklá ze svých hudebních projektů.

5.3. Předmět lingvistické analýzy

Vzhledem k historii Veselynivky je jasné, že původní východisko emigrantů nebylo jednotné. Proto i jejich jazyk musel být na počátku nářečně různorodý. K částečnému vnitřnímu vyrovnání došlo až časem, a to ve prospěch dominantních či většinových rysů mluvy. Veselynivská čeština ve své základní složce tedy neposkytuje celistvý obraz konkrétního dialektu, proto nabízí jen omezené možnosti hledání určitého východiska kolonizace, ale jistě obsahuje některé významné diferenční nářeční znaky. Interpretaci jazykových dat ztěžuje dále skutečnost, že mluvčí (resp. jejich předkové) prošli v jazykové historii vícečetnou migrací.

Za srovnávací základ pro popis veselynivské češtiny byla zvolena svč. nářeční skupina, do které byla mluva kolonistů předběžně zařazena na základě výrazných jazykových rysů i nejazykových indicií.⁹⁷ Sami obyvatelé Veselynivky přesný původ svých českých předků neznají, vědí jen, že na jih Ukrajiny přišli z Volyně či ze Zelova. S velkou pravděpodobností můžeme zařadit pouze rod Pujmon, jehož původ byl dle genealogického výzkumu Tomáše Stodoly zařazen do Krucemburku, dnes městyse ležícího na hranicích Vysočiny a Pardubického kraje, z dialektologického pohledu na pomezí střč. a svč. nářečních areálů, konkrétně mezi ČJA body 222 Střížov (o. Havlíčkův Brod) a 158 Studnice (o. Chrudim).⁹⁸

Následující kapitoly práce se zabývají komplexní jazykovou analýzou, ve které postupujeme po jednotlivých rovinách jazyka – fonetické, morfologické, syntaktické a lexikální. Výzkum čerpá systematicky z prepisů nahrávek, jejichž stopáž je uvedena výše; dále ale zohledňuje pro kvalitativní doplnění jazykové charakteristiky rovněž úseky audiozáznamů, které souvisle přepsány nebyly, a vychází i z dat nasbíraných v rozšiřujícím jazykovém dotazníku.

Jazykový rozbor je prováděn s důrazem na dva aspekty. Tím prvním je shoda, či neshoda jednotlivých výrazně identifikačních jevů se severovýchodočeskou nářeční podskupinou. Prozkoumáme, zda dominantním podložím veselynivské češtiny je skutečně svč. nářeční typ. Při interpretaci je však zohledněna i možnost vlivu jiných nářečí. Na základě výsledků jednotlivých parametrů a koncentrace rysů veselynivské mluvy se pak pokusíme blíže určit možná východiska kolonizace, resp. převažující výsek či regiony severovýchodočeské nářeční oblasti, které se ukazují v mluvě jako nejzřetelnější, případně se vyslovíme o

⁹⁷ Především po prostudování dostupné literatury (např. dle Jančákových /2004/, s. 19), poslechu rozhovoru s kazatelkou z Veselynivky na Českém rozhlase, konzultace s vedoucím práce a se slavistou doc. Sergejem Skorvidem.

⁹⁸ STODOLA, Tomáš: *Pojman*. [online] Historie exulantských rodů [cit. 20. 2. 2021] Dostupné z WWW: <http://exulanti.genebaze.cz/Pojman_net/index.html>.

různorodosti nářečního podkladu dnešní češtiny ve Veselynivce zkoumané na vzorku čtyř mluvčích.

Druhým aspektem výzkumu je vliv ruského či ukrajinského jazyka na místní dialekt. Ten bude pozorován především v lexikální rovině, částečně pak na syntaktické úrovni. Jak připomínají Jana a Pavel Jančákovi (2004), u příbuzných jazyků, jako je právě čeština – ruština/ukrajinština, je vliv majoritního jazyka velmi silný a prostupuje více rovinami. Nad rámec lexikální úrovně se zde proplétají a zaměňují jejich podobné jazykové prostředky. Popis těchto rysů a jejich klasifikace – transfer z cizího jazyka / nářeční prvek – je pak mimořádně obtížná a v této práci se pokusíme jen o popsání hlavních rysů.⁹⁹

Výchozím zdrojem pro popis a definici jednotlivých českých nářečí byl Běličův *Nástin české dialektologie* (1972) a *Český jazykový atlas* (1997–2011). V jazykové analýze postupujeme podle struktury nastolené v publikaci manželů Jančákových *Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny* (2004), výsledky srovnáváme s *Českým jazykovým atlasem* (1997–2011) a další dialektologickou literaturou.

⁹⁹ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 18.

5.4. Hláskosloví

Tato část sleduje významné hláskoslovné jevy, kterými se vyznačuje veselynivská čeština. Všechny zkoumané nahrávky veselynivské češtiny se řadí svými výraznými rysy jednoznačně do oblasti Čech, srov. např. ukázkou z vyprávění nejstarší informátorky M1: *A neš ten chlebiček vimisiš, to třeba skoro hodinu misit ten chleba. Co to stálo? Nu, ale jak. Vitahla s pece... ach! Takovej, jak uřisneš přes celej chleba. A von vůní! Ešče to zvrchu takowí, von na jednej straňe takle všchazí. Takovej voňavej, takowí to dobrí!* Znaky moravských ani slezských nářečí nebyly až na zcela ojedinělé výjimky zaznamenány.

V analýze dále postupujeme podle publikace Jany Jančákové a Pavla Jančáka *Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny* (2004) a podle knihy olomouckého kolektivu *Čeština na Volyni* (2020). Doklady jsou srovnávány s *Českým jazykovým atlasem* (1997–2011) a další dialektologickou literaturou. Probereme nejprve rysy českých nářečí v užším smyslu, dále znaky společné pro středočeskou (dále střč.) a severovýchodočeskou (dále svč.) nářeční skupinu, nakonec jevy charakteristické jen pro svč. skupinu. Dále zkoumáme jevy interferenční, ovlivněné ukrajinštinou/ruštinou.

5.4.1. Přízvuk

Přízvuk mluvčí dodržují na první slabice přízvučného celku, v případě jednoslabičné primární prepozice na začátku nominální skupiny je akcent na této předložce.

Iniciální přízvuk je v auditivní percepci často silnější, než je v češtině běžné, jak si všímá také u volyňské češtiny Uljana Cholodová.¹⁰⁰ Veselynivská mluva zní celkově rovněž „východoslovansky“, což je dáno především vlivem ukrajinského/ruského dynamického přízvuku. Pohyblivý slovní přízvuk v ukrajinštině/ruštině má větší intenzitu, než je tomu v české přízvučné slabice. Tento výraznější přízvuk přenesen na veselynivskou mluvu se pak podobá české slabice s délkou na samohlásce. V ruštině je též větší důraz na přízvučné slabice spojen s redukcí nepřízvučných samohlásek, to můžeme pozorovat i na nářečí ve Veselynivce. Cholodová k volyňské češtině poznamenává: „Vlivem ukrajinského a ruského pohyblivého přízvuku se v češtině délka samohlásek a jejich intenzita v interferenčně přízvučné a nepřízvučné pozici téměř neshodují – krátké samohlásky se prodlužují a dlouhé se krátí (hlavně v koncových slabikách).“¹⁰¹ Ve spisovné češtině kvantita samohlásek není závislá na přízvuku slova, i proto může zvuková stránka veselynivské mluvy, kde se přízvučná slabika jeví

¹⁰⁰ CHOLODOVÁ (2020), s. 61.

¹⁰¹ CHOLODOVÁ (2020), s. 61.

v auditivní percepci jako dlouhá (jako by na sebe strhávala délku), působit místy cizokrajně (M1: *pékli se búchti; náprstkem vímačkuvala*; M2: *bábički; tróšku*; M3: *d'ěti bili sme máli; malá lězla, dó hubi*; M4: *wóřechi; jábličko; tátinek; Novim rókem, kólíka*). Nutno připomenout, že krácení *i/ú* (viz citované doklady *jáblíčko; tátinek*) náleží k typickým svč. jevům, ne vždy tedy jde o důsledek interference. Jančáková a Jančák poukazují na fakt, že délka na přízvučných slabikách může být rovněž prvkem vyjadřujícím expresivitu.¹⁰² Nejméně nových neetymologických délek či nečekaných krácení (tj. krácení jiných než vysokých vokálů v nepřízvučných slabikách, vzhledem k svč. podloží veselynivské mluvy) a „východoslovanského“ přízvuku vykazuje mluvčí M2, která je díky své kazatelské i organizátorské činnosti se spisovnou češtinou (a též s obecnou češtinou) nejvíce v kontaktu.

Rusismy a ukrainismy jsou vyslovovány s ruským či ukrajinským přízvukem, intenzita akcentu je však většinou podle poslechového dojmu poněkud slabší,¹⁰³ než tomu je v ruštině/ukrajinštině. V následujících příkladech je vyznačena velkým písmenem samohláska přízvučné slabiky uprostřed slov, stejně jako značíme i v prepisech: *hosudArstvu*¹⁰⁴ (M2), *pjžAlusta*,¹⁰⁵ *urožAj*,¹⁰⁶ *nás nevbížAli*,¹⁰⁷ *pokA todle ud'ali* (M3),¹⁰⁸ *SamAra, ku'Á*¹⁰⁹ (M4). V některých případech je u slov přejatých z ukrajinštiny/ruštiny (či ukrajinštinou/ruštinou ovlivněných) realizován český iniciální přízvuk. Mluvčí již tato slova považují za součást svého českého nářečí, nevnímají, že jde o přejímky, včleňují je do systému českého hláskosloví (přidávají např. české protetické *v*), slovo tvorby (např. přiřazením české předpony) a vyslovují je s českým přízvukem (M1: *hazeti*¹¹⁰ *bili; katali se*;¹¹¹ *bil visnaženej*;¹¹² M2: *bil v hospitali; jeden let vodmňeňili*¹¹³ *v Odese*; M3: *teťki cholod'ilňiki*¹¹⁴ *sou; zápasna*¹¹⁵ *chatka*; M4: *vobrošku*;¹¹⁶ *něco dobriho přišikuju*). České přízvukování uchované u českých slov a pronikající i k adaptovaným východoslovanským přejímkám svědčí o vysokém stupni

¹⁰² JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 117.

¹⁰³ Ruský přízvuk je slabší hlavně v případech, kdy se jedná jen o jedno slovo cizího původu, které je začleněno do jinak lexikologicky české věty. Delší úseky s ruským/ukrajinským vlivem, kterých však v nahrávkách nebylo mnoho, mají silný ruský akcent.

¹⁰⁴ Rus. *státu*.

¹⁰⁵ Rus. *prosím*.

¹⁰⁶ Rus. *úroda*.

¹⁰⁷ Rus. *neubližovali nám*.

¹⁰⁸ Rus. *než*.

¹⁰⁹ Tj. ukrajinský vánoční pokrm.

¹¹⁰ Ukr./rus. *noviny, tisk*.

¹¹¹ Rus. *vozit se, jezdit*.

¹¹² Ukr. *vyčerpaný*.

¹¹³ Rus. *zrušit*.

¹¹⁴ Ukr. *lednice*.

¹¹⁵ Ukr. *náhradní*.

¹¹⁶ Rus. *obložku* – tj. *obálku*.

zachovalosti českého jazykového povědomí ve veselynivské češtině, podobně i ve volyňské češtině zatím zůstalo přízvukování dominantně na první slabice.¹¹⁷

5.4.2. Znaky českých nářečí v užším smyslu

5.4.2.1. Úženi *é > í*

Tento prvek typický pro česká nářečí v užším smyslu (s dosahem do středomoravské nářeční skupiny) je ve veselynivské mluvě doložen u všech respondentek jak v kmeni, tak v koncovkách, výsledné *í* prošlo v nepřízvučných slabikách často krácením (srov. M1: *nebili vibílení ti chlíví; vařením mlíkem; rúžički, takoví kulaťoučki; dala tam ten, prkinko*; M2: *Já sem mňela dobrí rodiče (...) Já i babički mňela hodní; vokinka bili nad zemňej; starí bábički*; M3: *samí českí mína máme; mlíčná kaše bila; já sem ji líčila ,léčila‘; to bilo takoví bohatí*; M4: *líčeňi nebilo, babički líčili a ňekoho vilíčili a ňekoho ne; dobrí jídlo; mňela takoví štěstí*). Sledovaný rys, tj. úženi *é > í*, je ve veselynivské češtině uplatňován velmi důsledně, nezúžené formy se prakticky nevyskytují.

Pokud jde o přízvučné pozice s *í*, především u slov *chlív, mlíko* délka *í* kolísá a mluvčí často volí variantu krátkou (*f chlivach žili; postrojili*¹¹⁸ *chliu; mlíko museli wotdat*).

U slova *slepice* užívají mluvčí nejčastěji tvar *slepka*, tedy bez úženi (*slépka > slípka*) a s krácením. Označení *slepka* se objevuje jako dubleta k *slepice* na jihozápadní Moravě, na Tábořsku, ale také v jednom bodě svč. nářečí – bod č. 158, obec Studnice jižně od Chrudimi.¹¹⁹ Ve Veselynivce byly zachyceny např. tyto doklady: M1: *prásata, husi, slepki*; M2: *ke slepkam dojdu; nemožu krávu, prase držet, ale slepku; na jaře se vzalo sto slepek*. U M1 je *slepka* dubletní ke spisovné formě *slepice* (*slepice drželi; slepice a kuřata*).

Slovo s reflexem starého kvantitativního rozdílu *večir* (< *večir* < *večér*) je u všech mluvčích zachyceno nejčastěji v krátké variantě (např. M1: *večir abo v ned'eli sedli a spivali; večir se učili*). U mluvčí M1 a M4 máme zaznamenánu i variantu s délkou na *é*, nelze vyloučit možný vliv ukr./rus. akcentu či expresivní délky (M1: *celej věčir*; M4: *Šředrej věčir*), u M1 je doložena i spisovná forma (*každou sobotu večer*).

¹¹⁷ CHOLODOVÁ (2020), s. 62.

¹¹⁸ Ukr. *postavili*.

¹¹⁹ ČJA 3 (1999), s. 492, mapa s. 493.

5.4.2.2. Diftongizace *y* > *ej*

Tento jev význačný obecně pro česká nářečí v užším smyslu (s dosahem i do oblasti středomoravských nářečí, kde došlo k následné změně *ej* > *é*) je důsledně dodržován všemi zkoumanými mluvčími ve Veselynivce. Je doložen jak v základech slov, např. *nejdrių bil mlejn; strejčki přijeli; nemluvili, nedejchali; eště vejš; bejvalo; jak to má bejt; f tejdni bilo;*¹²⁰ *do půl lejtek; drių nebila rejž*, tak v koncovkách adjektivní deklinace, např. *stromček je takovej krasnej; celej tejden; tařinek bil hodnej; tákovej dům krásnej, fajnej; na Šředrej věčir; na Novej rok; Jaroslaų bil maliček; můj chlių tam takovej fajnej, novej, teplej.*

Podle Jančákové a Jančáka je důkazem pevnosti tohoto jevu fakt, že se vyskytuje i v příjmeních s adjektivním skloňováním: Ve Veselynivce se takové doklady nezdá vyskytovat, srov. například M2: *tadi bil ee pan Siroťinskej; tam bidlel pan Siroťinskej*; M3: *Ťichej nám ukazoval*; M4: *Ťichej, pan Ťichej ji vzal*).¹²¹ Jen v jednom případě je zaznamenána spisovná podoba, a to u M4 (*tak ten pan Siroťinski, tak voňi jako pronajmuli zem*).

5.4.2.3. Protetické *v*- před *o*

U mluvčích převažují tvary s protezí, a to jak u gramatických slov, tak také u slov plnovýznamových. U všech informantů se vyskytlo bilabiální *w* (původní rys svč., vytlačovaný na mateřském území do okrajů a lexikalizace), které alternuje s retozubným *v* (obecněčeský rys na většině území českých nářečí v užším smyslu). V některých případech se však spíše než o nářeční znak může jednat o interferenci z ukrajinštiny, např. realizace zájmena *on* jako *von/won* je zřejmě spoluovlivněna ukrajinským *вн*, případně číslovka *v/w/osum* se shoduje s ukrajinským *всім*. Uvedeme vybrané doklady: M1: *mlikem to woblejvala; wobmotávali dokola; wořechi u nas drių eště nerostli; d'ala řesto i wotđ'elovala ho, ať vono se vopeče to řesto; v ned'eli uš lepči vobjet; dostavali vojele; von se vožeňil*; M2: *votpoledne; wopravdu, vosum let; kouká do toho vokna; von říká; vipasali mu tadi wouce*; M3: *uš sme wodešli; kónčili wosum klasú; já sem votcházela*; M4: *woparáđili to; wovinuli ti sñetečki; won umřel; vona takova bila*).

Bez proteze byla zaznamenána pouze slova, která též v tradičních nářečích existují s variantou *o-*, či se jedná o toponyma (M1: *jezdřili do Odesi pro wořechu*; M2: *aš jižni část odeske oblastři*; M4: *vona nás aba Ótče*¹²² *učila dicki*), výjimečně se objevují i s protezí (M4: *Wodesa aš*). Slova nepropriální sféry přejatá z ukrajinštiny/ruštiny také přibírají protezi (M1:

¹²⁰ Slovo *tejden* chápeme synchronně už jako nekompozitum.

¹²¹ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 29.

¹²² Tj. *Otčenáš*.

jak Němci wotstoupali,¹²³ M2: *jeden let vodmňeňili v Odese*,¹²⁴ M4: *ňekeri mňeli zelení jakó ee vobrošku*¹²⁵), což bezpečně ukazuje na relativní životaschopnost tohoto rysu veselynivské češtiny.

5.4.2.4. Výslovnost skupiny *sh* jako *sch*

U každé respondentky jsme zachytili doklad progresivní asimilace ve výslovnosti iniciálního *sh-*, a to u stejného lexému, jinde se pozice v našem materiálu neobjevila (M1: *spomínáme ve schromážděni*; M2: *spivat ve schromažděni*; *deme do schromažděni*; M3: *já tetki du do schromážděni*; M4: *wotkrejvali schromažděni*). Doložená výslovnost skupiny *sh* jako *sch* odpovídá celočeským nářečním rysům.

5.4.2.5. Vypuštění koncového *-l* z příčestí min. sg. maskulin.

U všech mluvčích byl zachycen zánik *-l* příčestí minulém v sg. maskulin (například M1: *taťinek nám čet*; *taťinek hodně jich s armije přives*; *gdibi tak ňegdo podešel, tag bi řek*; M2: *tagže von pracovat nemoch hodně*; *tak jako stoup ee z vrchu na traktor*; *tak von ňic nemoch ud'elat*; *projel kousek, koukám i traktor set*,¹²⁶ *tam ee stoup ňegde na minu*; *ňigdo jim neřek*; M3: *von bi moch*; *von mňe přives*; *(syn) přives mňe na Astanofku, zanes fšechno*; *taťinek muj popat na valku*; M4: *taťinek wořech takle ten a sirku zatlouk*; *gdo mňel znamost ňakou (...)*, *tak ňakou českou kníšku přives*; *von moch sednout do vjezeňi*). Forma činného příčestí sg. maskulin s *-l* tvořícím pobočnou slabiku zaznamenána nebyla. I tento rys tedy potvrzuje příslušnost veselynivské mluvy k českým nářečím v užším smyslu.

5.4.2.6. Náslovné *ú-* > *ou-*

Diftongizace *ú-* > *ou-* na počátku slova patřila dříve mezi rysy českých nářečí v užším smyslu. Dnes se v nářečích drží jako dubleta především u slov souvisejících se zemědělstvím a hospodařením (*ouroda*, *oul*, *ouhor* apod.).¹²⁷ V nahrávkách je změna zachycena u třech respondentek pouze v jednom lexému (*w outeri*; *ňegdi w outeri*; *w outeri uš k večeru*). Bez diftongizace jsou zachyceny ukrajinismy *úzvar*, *úžas*¹²⁸ a dále tyto tvary: M2: *jeli z úradu*; *únor*; M4: *ňakou úctu k ňim*; *carski úřat*; *ňekeri úplňe Čechi*. Tento hláskoslovný jev má poměrně

¹²³ Rus. *odešli*.

¹²⁴ Rus. *zrušili*.

¹²⁵ Rus. *obálka*, ruský lexém *obložka* s českým *v-* na začátku a záměnou *l/r*.

¹²⁶ Spisovně *sedl*.

¹²⁷ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 30–31.

¹²⁸ Ukr. *hrúza*.

slabé postavení i na domácí půdě a produktivitu ve veselynivské češtině nevykazuje, zdá se spíše, že *outeri* představuje lexikalizovanou, a proto zakonzervovanou podobu s náslovným *ou-*

V Malé Zubovštině a Malinovce byly podoby *ou-* zachyceny jako dubletní k formám s počátečním krátkým *u-* (*ouroda, uroda / outerek, outeri, uteri*).¹²⁹ V Čechohradě doloženo náslovné *ou-* u *outerí, vouterek, ouroda, oudolí*.¹³⁰

5.4.2.7. Změna *s > c, š > č*

Jev, jež je typický pro mluvu starší generace u středočeské nářeční skupiny s přesahy do jiných regionů, ale nikoli na okraje Čech,¹³¹ je na mateřském území působením spisovné výslovnosti na ústupu,¹³² u mluvčích z Malinovky i Malé Zubovštiny byl zachycen též jen nepravidelně,¹³³ stjeně jako v Novgorodce.¹³⁴ Ve veselynivském nářečí je ještě změna uchována důsledně u všech informátorek (M1: *lepčí jídlo; sme bili menči; M2: voni lepčí žili; nejmenči; za ti menčini; bude mňet prakci; M3: žil ze ženckou, a ženckou se rózešel; tag dou menči; vona nejmenči; šla na počtu; dicki bilo lepčí; M4: ze sestrou s menči; voňi bili nejlepčí*), a proto ji lze považovat za archaismus.

5.4.2.8. Absence počátečního *j-*

Absence protetického *j-* je zachycena v naprosté většině případů u slova *ještě*, u něhož všechny respondentky většinově užívají tvar *eště*, typický pro téměř celé Čechy (viz ČJA 5, s. 361) a také východomoravská nářečí a část nářečí lašských. Jednou byla ve Veselynivce zachycena podoba *ještě*, pětkrát dokonce forma *ešče*, zcela však převažuje se 103 výskyty tvar *eště*. V jiných slovech se kolísání u protetického *j* nevyskytlo, respondentky například užívají výhradně podoby *jenom* (45 dokladů), *jesli/jestli* (27 dokladů).

5.4.3. Rysy společné pro středočeskou a severovýchodočeskou nářeční oblast

5.4.3.1. Diftongizace *í > ej* po *c, z, s*

Změna *í > ej* po ostrých sykavkách *s, z* a afrikátě *c* je v souladu se svč. a střč. skupinou, ve Veselynivce je změna zaznamenána jen v některých případech, dokladů bohužel není

¹²⁹ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 30–31.

¹³⁰ MYKHAYLOVA (2006), s. 22.

¹³¹ U jednotlivých slov se může rozsah jevu lišit, srov. ČJA 1 (2004), s. 72, mapa s. 71 (*ženská/žencká*): v tomto slově je podoba *s-c-* celočeská a západomoravská.

¹³² JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 32.

¹³³ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 32.

¹³⁴ SUCHANEK (2014), s. 43.

mnoho, protože pozice vhodné pro tento jev jsou málo frekventované. V jazykovém dotazníku u tvaru *cítit kouř* užily všechny mluvčí formu *cejtit kouř*, ze spontánní mluvy máme zachycen doklad *vono se to necejtilo*. U dotazníkového hesla *sít obilí* ale všechny respondentky uvedly výraz *set obilí*. Jedná se o variantu dominantní na Moravě, odtud podle ČJA přesahuje do Ledečska a „odděleně vytváří mikroareál na Královéhradecku“.¹³⁵

Diftongizace je zachycena i v instrumentále měkkých typů feminin (morfologizovaný jev svč., viz 5.5.3.3.), a to u hesla z dotazníku *ze sestřeňicej*, jež uvedly všechny respondentky, a v dokladu z nahrávek u M2: *přet vesňicej*.

Podle zjištění z dotazníku i z přepisů užívají všechny mluvčí pouze výraz *zima* / *v zimně*, jedná se o formu typickou pro západní Čechy a pro široké území na pomezí střč. a svč., dále se vyskytuje na západní Moravě a v slezském nářečí. Regionálně omezená svč. varianta *zejma* / *v zejmně* zaznamenána nebyla,¹³⁶ na rozdíl od úzu v Malinovce i Malé Zubovštině¹³⁷ (tyto tvary jsou běžné také v Repince¹³⁸, Novgorodce¹³⁹ i v Čechohradě¹⁴⁰), což by mohlo spolu s dalšími údaji vymezovat hledání odpovídajícího nářečního východiska na mateřském území.

5.4.3.2. Krácení vysokých a středních vokálů

V souladu se svč. i střč. skupinou se krátí samohláska *í* ve slovtvorných příponách a koncokách (např. *takouí nevisoki*, *koledňiček*, *takovi tenki*, *spjevňik*, *třeťiho*, *páleňí*¹⁴¹ *ňáki*, *zéli*, *taťinek*, *sluňičkomislim*, *nevim*, *chlebiček vimisiš*; dále i v jiných nepřízvučných pozicích jako *za ňi*; *nebila u ňi*; *nabirejte*, ale také *budeme říkat*). Krácení *ú* reprezentují např. tyto doklady: *čistich Čechu*; *bratr muj*; *pro vořechu*; *de pješki domu*; *virustal tadi*; *za pul hod'ini*; *přijel dómu*. U substantiv je tento jev zakotven pevněji, u slov typu *zlatňik*, *spjevňik* nebyla dlouhá varianta vůbec zaznamenána. V jazykovém dotazníku pak všechny respondentky uvedly u obrázku *ošatka/košíček* variantu *košíček*. Zejména v koncokách adjektivní deklinace však krácení mluvčí neuvívají důsledně a často využijí i dlouhou variantu (M1: *takovi ti*, *rúžički*, *takovi kulaťoučki*; M2: *Takovi já eš'ťe nevid'el*, *takovi...*; M3: *takovidle misečki*; M4: *ukrajinski i českí*).

Ke krácení dochází též v koncokách i základech slov u vokálů *á*, *é* (*nedavala*, *ťeška práce*, *česka vesňice*, *mám pozvaňi*; *sedumdesat*, *přivazali*, *kancionalki*, *fřipna dama*; *bila*

¹³⁵ ČJA 5 (2006), s. 60, mapa s. 63.

¹³⁶ ČJA 5 (2006), s. 200, 202, mapa s. 203.

¹³⁷ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 30–31, s. 35.

¹³⁸ HAKENOVÁ (2015), s. 43.

¹³⁹ SCUHANEK (2014), s. 43.

¹⁴⁰ MYKHAYLOVA (2006), s. 19.

¹⁴¹ Dřevo na topení.

nábožna takova; vitahla s pece; ruku polamala), redukuje se tedy i kvantita středních vokálů nepřízvučných slabik, v některých případech dokonce i v přízvučných slabikách (*rano vstaneš, v letě*). Krácení vokálů *á* a *é* připisujeme vlivu nového jazykového okolí, v nepřízvučné slabice se vokál v ruštině/ukrajinštině automaticky krátí.

5.4.3.3. Dloužení kmenové samohlásky

Tzv. expresivní dloužení kmenových samohlásek (nejčastěji *é, ó*) je doloženo u substantiv, verb i příslovčí. Neetymologických délek je v prepisech zaznamenáno mnoho, u většiny slov jsou dodržovány nedůsledně, tyto délky vznikají totiž rovněž pod vlivem ukr./rus. přízvuku, viz kapitolu 5.4.1, takže expresivní dloužení původem české od něho nelze spolehlivě odlišit. V nahrávkách se nicméně objevily i typické případy expresivního dloužení, jako jsou slova *póle, zéli* nebo *strójit*. Dokladový materiál: M1: *pékli se búchti; maminka pérnički pekla; wórišek; strójili*; M2: *rouňe pólem; tróšku; jezďili kónma; v lóžnici spal; kólik*; M3: *v jednej zéli; Józef; pózd'e; hódně; wóbjet; dróbečki; póvidlo; dómu; kóně*; M4: *hólka; kóza; ná stóle; vdóvec; z Vóliňe; tetce Vjéri; co hóri, co hóri*). V obrázkové části dotazníku všichni mluvčí uvedli tvary s délkami (*zéli, póle, pívo*), v prepisech – při použití ve větě – délka u těchto slov kolísá, např. tvar *póle* byl zaznamenán 4krát, krátký tvar *pole* 5krát.

5.4.4. Znaky severovýchodočeské nářeční oblasti

5.4.4.1. Výslovnost *v* jako *ɥ* / *w*

Klasickým a charakteristickým nářečním rysem pro svč. oblast je realizace hlásky *v* po vokálu na konci slabiky jako neslabičné *ɥ* a mezi samohláskami a na začátku slabiky v etymologických i neetymologických (protetické, hiátové) pozicích jako bilabiální *w*.¹⁴² V prepisech nebyly hlásky *ɥ* a *w* foneticky rozlišovány, ale jsou zapisovány podle uvedených pozic ve slově (*ɥ* na konci zavřených slabik).

U všech mluvčích se nářeční *ɥ* / *w* objevuje hojně a alternuje s retozubným *v*, případně neznělým *f*, například M1: *konskej chliɥ; bili rouňe; za tu studňi se skowawala; nákej wořišek*; M2: *bil hlaɥňi; uvaří tu holou poliɥku; wosum let mňela; wotevřela ti woči; wopravdu*; M3: *Václau; Miloslau; Staňislaɥ; slívi bili hodně, zé sliɥ; dáɥno; won mňe ho dal; wodi zavař*; M4: *pouđavani; máš houno; pozdrawovali; já newim; takowá; českej spjeɥňik*). Dubleta je doložena například ve slově *dřív*, u třech mluvčích se vyskytla jako minoritní varianta *dříf* k majoritnímu

¹⁴² Srov. ČJA 5 (2006), s. 429; KOMÁREK (2020), s. 31.

tvaru *dříu*, poměr *dříf/dříu* (*dříu*) je následující: M1: 1 : 7, M2: 1 : 11, M3: 1 : 6, M4: 2 : 6, celkově 5 : 30.

Ve Veselynivce bylo zaznamenáno několik variant slova *nevím*. U M1 máme doloženou pouze variantu *nevím* (dvakrát). U mluvčích M2,¹⁴³ M3, M4 variuje forma *nevím* / *newím* / *neim*, poslední varianta je realizována většinou ve větší rychlosti mluvy, často s expresivním nádechem, dojde tak k vypuštění intervokálního *v/w*, zvukově má tato forma blízko až k *nejím* s *j*-ovým hiátovým přechodem mezi samohláskami.

Výslovnost *v* jako *u* / *w* je typická jednak pro nářečí svč., ale jak uvádí Uljana Cholodová, je charakteristická také pro spisovnou ukrajinštinu.¹⁴⁴ I v případě tohoto jevu je tedy velmi pravděpodobná, ba jistá interference majoritního jazyka. V ukrajinštině se retná znělá souhláska *ɛ* v pozici na konci slova nemění v neznělou, ale přechází v neslabičné *u*. V intervokální pozici souhlásky *ɛ* je možná výslovnost jako *w*. „Ukrajinštině *ɛ* má fakultativní varianty artikulace: před některými samohláskami se vyslovuje jako české retozubné [v] a před *i* dubletně jako poloměkklé [w'] nebo [v'].“¹⁴⁵ Ukrajinštině vliv tu zřejmě pomohl udržet svč. nářeční rys a snad i zvýšit jeho výskyt, přesný rozsah obouretného *w* v českých nářečích 19. století ovšem neznáme, dnes je v intervokální pozici (*wiprawowali*) výrazně územně a generačně omezen.¹⁴⁶

5.4.4.2. Krácení *-í* v koncovkách adjektiv a sloves

Veselynivská mluva inklinuje k větší důslednosti v případě fakultativního krácení *-í* v koncovkách, jež je společné pro střč. a svč. nářečí (srov. 5.5.11), a vykazuje pravidelnější redukci délek v souladu se svč. územ.¹⁴⁷

Pravidelně dochází k redukci koncového *-í* u měkkých adjektiv v pozici jmenného přísudku (např. M1: *maminka* [bila] *tadi třeři*; *bili menči*; *vona bila nejstarši*; M2: *bil hlaųňi*; *já sem bila pruňi*; *pořat bili hrđejši*; *z nich bil nejhodnějši*; M3: *bili starši*; *bil posledňi*; M4: *voňi bili nejlepči*). U tvrdých adjektiv v tomto postavení se též koncovka krátí, např. doklady M1: *bili prazni*; *bili pro nas dobri*; *mi sme bili mladi*; *to bilo teški*; *bilo slani*; *bilo to dobri*, *tuze dobri*, *fajni*), ale vyskytují se i tvary s délkou (M1: *nebili vibilení*; *sme bili mladi*; M2: *ňekeri bili hodní*; M3: *dicki bilo lepčí*).

¹⁴³ Osmkrát byla zaznamenána forma *nevím/nevime*, šestkrát *newím/newime*, dvakrát *neim*.

¹⁴⁴ CHOLODOVÁ (2020), s. 56–57.

¹⁴⁵ CHOLODOVÁ (2020), s. 57.

¹⁴⁶ Jana Maierová (2016, s. 31) při zkoumání lomnického podkrkonošského okrajového úseku jevu zaznamenala už jen ve zcela nepatrných zbytcích.

¹⁴⁷ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 52–53.

Krácení *-i* v koncovkách můžeme kromě jmenného přísudku pozorovat v celém paradigmatu měkkých adjektiv, což je archaický znak svč. nářečí¹⁴⁸ (M1: *v ned'eli uš lepčì vobjet*; M2: *s kaček je lepčì maso, jako takovi mňekčì já bich řekla, jemňejši neš z husi; gdo mňel pruňi t'elevizor*; M3: *nejstarši bil bratr; tamle mam starši, at' se starši vďá*; M4: *uš posledňi roki*). Tvary s délkou jsou ojedinělé (M1: *starši sestra Mářa, vona bila na pjet let starši*; M2: *ten tejden velikonočňi*; M4: *nejstarši Jaroslau*). Poslední příklad vznikl pravděpodobně pod vlivem exploračtora v odpovědi na otázku [Kdo byl nejstarší?], u této mluvčí M3 je jinak doloženo 8 tvarů s krátkou formou slova *starši*. Taková krácení nalezneme i u tvrdých adjektiv (M1: *takovi tenki plácki; chlivi bili prazni*; M2: *stari pisnički*; M3: *mňela štiri d'eti mali; u nás takovi bili fšechni mírni*), ale nejsou pravidelná a konkurují tvarům s délkou (M2: *takovi to je tam blbí; žádní kontakti*; M3: *Zelení svatki*; M4: *poumírali mali, malički*).

Ke znakům svč. nářečí patří také krátkost v koncovém *-i* u 3. os. sg. slovesných tvarů.¹⁴⁹ Ve Veselynivce zachyceny např. tyto doklady: M2: *Mirek tak stoupi; hod'i se do toho a vono se to jako uvaři a cibulka se k tomu usmaži*; M3: *šálek zelenej tam nestoji; kopi se to; váři se to*; M4: *mňe se to nelibi; vono se to uči*.

Opět připomínáme, že k redukci koncových vokálů dochází s podporou ukrajinštiny, v níž je v nepřizvučných pozicích krácení typické.

5.4.4.3. Nářeční krátkost v základech jednoslabičných infinitivů

Ve veselynivské mluvě jsou zachovány některé staré krátkosti kmenových samohlásek, jež odkazují k východnímu cípu svč. oblasti.¹⁵⁰ Krátké formy jsou typické pro moravské oblasti (nezdřídka ale též zasahují do svč. nár.), dlouhé pro Čechy, izoglosa *dát/dat* sleduje moravsko-českou hranici s izoglosou *být/byt* se střetává u Svitav.¹⁵¹ Velmi pravidelná krátkost byla zachycena u forem *dat, jit* (*museli dat; nemňeli, co dat; nechťel žáden jit; do kulturaku jit tančít*), forma s délkou byla zachycena pouze jednou (M1: *zastavili jít vocat'*). Výraz s krátkostí *jist* užívají důsledně M1, M2, M4 (*zas je co jist; jist maš*). U mluvčí M3 převažují tvary s délkou, dubletně se vyskytují krátké formy (6krát *jíst*, 2krát *jist*). Zaznamenána je i krátká forma *bit*, ale pouze ve dvou dokladech (*cht'eli bit fajni; na čo bit*).

Jednoslabičný infinitiv *cht'et* byl zachycen pouze jednou (*co třea bilo z nich ešče cht'et*), tvar *mňet* dvakrát (*gdi mňe mňet rad'i; bude mňet prakci*), všechny tyto doklady

¹⁴⁸ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 52.

¹⁴⁹ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 53.

¹⁵⁰ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 54.

¹⁵¹ ČJA 5 (2006), s. 248, mapa 249.

pocházejí od M2. Tyto moravské formy jsou příznačné též pro východ svč. areálu v okolí Svitav a Vysokého Mýta.¹⁵²

Nářeční krátkost ve slovesné formě *hral*, která byla zjištěna v Malé Zubovštině a Malinovce,¹⁵³ doložena nebyla. Verbum *hrát* se ve Veselynivce vyskytuje pouze s délkou (M1: *dómino sme hráli; sedneme i hráme*; M2: *hráli (...) tima dechočkama*; M4: *hráli wóřechi*).

Krátkosti v těchto slovesech jsou součástí jevu tzv. moravské krátkosti, jež „je důsledkem vývoje kvantity slovanských samohlásek jako reflexu intonace v první slabice dvojslabičných slov“.¹⁵⁴ Z oblasti substantiv jsme ve Veselynivce zaznamenali např. tyto doklady M1: *blato bilo; buhcti a z makem*; M2: *ať mñe blato nezaprška*; M3: *já uš nemam na to silu*. Důsledně však rys dodržován není, jsou zaznamenány i tvary s délkou (např. celkem šestkrát *blato*, dvakrát *bláto*). Krátkost ve tvaru *sila* byla zaznamenána též v Malinovce (v Zubovštině je *síla*), krátkost ve slově *bláto* však v těchto komunitách zachycena nebyla.¹⁵⁵ Bez moravské krátkosti (*mucha*) se ve Veselynivce a též v Malé Zubovštině i Malinovce vyskytuje také tvar *moucha* (M1: *ať moucha se tam neda*).

5.4.4.4. Nářeční délka v základech slov

Krom nových délek přízvučných slabik příznačných pro svč. a střč. oblast (viz 5.4.3.2), jsou ve veselynivské mluvě uchovány také některé staré nářeční svč. délky v základech slov. Jev je možné pozorovat především v kmenové hlásce řadových číslovek zpravidla se zkrácenou samohláskou (M1: *třicet šístiho; padesat sidmiho roku; padesat sidmim roku*; M2: *uš štiricet vúsmej; sidmej; šedesat šístiho*; M4: *dvacet šístiho*). Ke kolísání u tohoto jevu nedochází, formy *šestiholího* zjištěny nebyly. S podobnou pravidelností byly tyto jevy doloženy také v Malinovce (v Malé Zubovštině se nevyskytují)¹⁵⁶ a též v nářečí v Repince¹⁵⁷.

5.4.4.5. Změny předložek

Z fakultativních rysů svč. nářečí, jež se váží k předložkovým spojením, je ve Veselynivce živým jevem nadměrná vokalizace předložek, která na mateřském území výrazně vlivem spisovného jazyka ustoupila, je však doložena například v paraguayské češtině

¹⁵² ČJA 4 (2002), mapa s. 509 a s. 511.

¹⁵³ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 53.

¹⁵⁴ *Moravská krátkost* [online]. Nový encyklopedický slovník češtiny [cit. 20. 7. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://www.czechency.org/slovník/MORAVSK%C3%81%20KR%C3%81TKOST>>.

¹⁵⁵ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 53.

¹⁵⁶ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 54.

¹⁵⁷ HAKENOVÁ (2015), s. 41.

s volyňskou složkou.¹⁵⁸ Nejhojněji je ve Veselynivce změna zastoupena u nejstarší mluvčí M1, ale prostupuje též mluvu ostatních respondentek (M1: *ve tich chlivach; ve pjet uš sedali; ve peci ho nechawala ve komiňe; ve jedni chaře, ve jedni komnatce; ve Čechach umřeli*).

Bezředložková spojení (původně jev fonetického původu, odstraňování potenciálních či skutečných dlouhých souhlásek) se vyskytují výjimečně, ve většině případů se jedná o vypuštění prepozice *v* (M1: *tetka Bjetuška bila Choceň; M2: tam tej lóžnici spal; M3: abich já tři; dvje hod'ini wóbjet; žil ze ženckou a ženckou se rózešel*). Doklady tohoto jevu nejsou četné, ale podporují příslušnost veselynivské mluvy k svč. nářečím, pro něž je daný proces charakteristický.¹⁵⁹ Změna předložky *v > h* zachycena nebyla.

5.4.4.6. Vsouvání souhlásek – *zdralí, nadhňilí*

Vsouvání hlásky *d* u slova *zdralí* je na mateřském území zachyceno na celém východním okraji Čech, s přechodem na Moravu, kde vybíhá od Šumperku kolem Svitav k Novému Městu na Moravě, a zasahuje na Slezsko.¹⁶⁰ Z jazykového dotazníku bylo elicitováno u všech respondentek *ovoce je zdralí*. Vsunutí hlásky *d* je doloženo i u slova *nadhňilí*, a to u třech mluvčích (dvakrát *nadhňilí*; jednou *nadhňiti*).

5.4.4.7. Vyrovnávání jerových střidnic – *česenek*

Forma nominativu sg. *česenek* vznikla se starší podoby genitivu *česenu*, k tomuto vyrovnání došlo jen ve východní části svč. dialektů – Náchodsko, Vysokomýtsko, Královéhradecko, kolem Ústí nad Orlicí, až na východní Kolínsko.¹⁶¹ Ve Veselynivce je jev zachycen jak v nahrávkách (M2: *a pak česenek, volej, súl; tam česenu sme hodně wozili*), tak byl potvrzen i v jazykovém dotazníku – všechny respondentky uvedly v obrázkové lexikální části tvar *česenek*.

5.4.5. Nepotvrzené či okrajově zachycené jevy

Některé typické hláskoslovné jevy pro svč. nářečí (případně typické pro střč. oblast a zasahující do svč. oblasti), které byly zaznamenány v řeči obyvatel Malinovky a Malé Zubovštiny, se ve Veselynivce neprokázaly, nebo se objevily jen jako dubletní a velmi řídké.

¹⁵⁸ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 59.; ZAJÍCOVÁ (2010), s. 233.

¹⁵⁹ ČJA 5 (2006), s. 446, mapa s. 447.

¹⁶⁰ ČJA 5 (2006), s. 380–382, mapa s. 383.

¹⁶¹ ČJA 5 (2006), s. 164, mapa s. 167.

U většiny těchto jevů byly doloženy celočeské varianty bez větší nářeční diferenciaci, či nebylo sesbíráno dostatek dokladů pro prokázání nářeční příslušnosti. Jedná se o tyto změny:

1. Ve Veselynivce není doloženo *i-*, *i-* bez protetického *j-*. U všech respondentek se vyskytují tvary s *j-* (např. *to je jiná vesnice*; *tisikrat jinak*; *jinač, jag bi žili, jinač néžili*). Zachycena byla pouze jediná výjimka u M2 (*tak to bilo i inač to nemohlo bejt*).

2. Ztráta jotace ve skupinách *bě, pě, mě, vě* též nebyla zachycena. Vyskytují se jen tvary se stopami rozložené jotace (M1: *zakopali trochu do země*; M2: *stavjeli dům*; M3: *smňeju se; človjek*; M4: *závjeje*). Depalatalizace se projevuje pouze u přejatého výrazu *kopejka* (M1: *kopejku maš*; M3: *nemam kopejku*).

3. Změna *gd-* v *hd-*, doložená v okrajových úsecích svč., se ve Veselynivce také téměř vůbec neprojevila. Všechny respondentky užívají především výrazy s *gd-* (např. M1: *gdibi tak ňegdo podešel; trošku ňegdi pil; voni ňigdi nemaj času* M2: *lampi ňegdi hasli; stoup ňegde na minu*). Forma s *hd-* byla zaznamenána pouze jednou (M1: *mi sme ňehdi*). Tyto formy s *hd-* se jako řídké dublety objevují v češtině na Volyni,¹⁶² poměrně často pak v Repince¹⁶³ a zaznamenány byly i v Anastasijeve¹⁶⁴.

4. Změna *-ct* v *-st* u číslovek typu *jedenáct*, jež je zaznamenána v malinovské češtině¹⁶⁵ a je typická pro Moravu, Slezsko a též jako dubleta pro pruh východních Čech až k Vysokému Mýtu,¹⁶⁶ ve Veselynivce potvrzena nebyla. Zde máme zaznamenány jen základní „české“ tvary na *-ct* (M1: *bila na patnáct let starši; mňe bilo asi vosumnáct*; M2: *dvanact let*; M3: *na jedenáct hodin*; M4: *asi patnact*).

5. Zánik *h* v souhláskové skupině *hř-* se projevil pouze v míře obvyklé též pro štrč. nářečí – zachycen byl jen ve formách *řebik* a *řbitou* (*bez jediniho řébika; polskej řbitou i českěj řbitou; de na řbitou*), tvary diferenční pro svč. nářečí (typu *řál, žavej*) zachyceny nebyly.

6. Zdvojená výslovnost *nn* a disimilace *nn > dn* je doložena bohužel nedostatečně, několik málo dokladů ukazuje na nepravidelnost tohoto jevu ve

¹⁶² JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 58.

¹⁶³ HAKENOVÁ (2015), s. 45.

¹⁶⁴ ANDREJS (2016), s. 26.

¹⁶⁵ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 59.

¹⁶⁶ ČJA 5 (2006), s. 451, mapa s. 453.

Veselynivce. V jazykovém dotazníku elicitováno u M3 a M4 *dřevjenej*; M1 *dřevjennej*, M2 *dřevjednej*. Ve spontánním projevu bylo zachyceno u M4: *stáři takoví, dřévjedni*. Jev se hojně objevuje v Malinovce (v Zubovštině jen vzácně)¹⁶⁷ a v Čechohradě,¹⁶⁸ částečně též v Repince¹⁶⁹.

7. Skupina *stř* je ve veselynivské mluvě zachována (M1: *sestřenice, stříhali, rostřihávali, prostřetku, střechu, votstřed'ili*, M2: *ve středu, sestřičkou*; M3: *střiškovi*, M4: *sestřeňice, postřihali, zastřelim*). Jedná se o jev, který byl sice zřejmě v minulosti rozšířenější po Čechách, ale příznačný pro svč. skupinu vlastně nebyl (Jančáková – Jančák 2004, s. 33). O absenci jevu svědčí i zachování podob jako *třída*, tj. bez sekundárního *stř*.

5.4.6. Vliv ukrajinštiny/ruštiny na hláskosloví

Kromě vlivu ukr./rus. dynamického přízvuku na dloužení a zkracování vokálů, které zde bylo již několikrát zmíněno, zaznamenáváme ještě další stopy těchto dvou východoslovanských jazyků, zmiňujeme zde jen ty nejvýraznější. Důslednější analýzu interference v hláskosloví,¹⁷⁰ pro kterou je nezbytná hluboká znalost ukrajinštiny a ruštiny, ponecháváme případným dalším výzkumům slavistů. Z pohledu bohemisty si však dovoluujeme tvrdit, že k tvrdé výslovnosti sykavek *ž, š* a k palatalizaci *č*, což bylo zjištěno např. na Volyni¹⁷¹ či v Novgorodce,¹⁷² ve Veselynivce nedošlo. Zároveň je u všech zkoumaných mluvčích pozoruhodně zachovaná výslovnost pro češtinu typického konsonantu *ř*.

1. Konsonantická skupina *šč*

Pod vlivem ukrajinského a ruského fonému *šč* (*u*) se ve slovech místo českého *šť* objevuje právě *šč* (*pamatuju ešče; ščesťi; potrebujou dešč; do učilišče; koščetem*). Formy typu *ešče*¹⁷³ a *ščesťi*¹⁷⁴ jsou typické i pro moravské a slezské dialekty, v nichž se původní skupina *šč* ještě uchovala (ve starším jazyce v Čechách byla zachována do 14. stol.).¹⁷⁵ Protože se ve veselynivské mluvě jedná

¹⁶⁷ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 56.

¹⁶⁸ MYKHAYLOVA (2006), s. 20.

¹⁶⁹ HAKENOVÁ (2015), s. 44.

¹⁷⁰ Např. posouzení trdosti/měkkosti souhlásek *b, p, l, m, f*, před *y/i*, zvýšenou míru palatalizace *d, t, n, g, k, ch* po *i*, tvrdou výslovnost *ž, š*, měkkost *č*, výslovnost dvojího *i* a dalších jevů zjištěných v češtině na Volyni, viz CHOLODOVÁ (2020), s. 56–57.

¹⁷¹ CHOLODOVÁ (2020), s. 54.

¹⁷² SUKHANEK, Oleksandr (2014).

¹⁷³ ČJA 5 (2006), s. 384, mapa s. 387.

¹⁷⁴ ČJA 5 (2006), s. 386, mapa s. 387.

¹⁷⁵ ČJA 5 (2006), s. 384.

pouze o výjimky a nedůsledné dublety (například tvar *ešče* zaznamenaný pouze u tří mluvčích v řádu jednotek výskytů), je – i vzhledem k celkovému severovýchodočeskému charakteru tamního nářečí – pravděpodobné, že se jedná o interferenční jev na ukrajinském území, nikoli o prvek nářeční.

Skupina *šč* se objevuje i na místě *stř* (*proščedek*) a také tam, kde jsou hlásky *s a č* v postavení blízko sebe – nejvýrazněji ve spojení s instrumentálovou předložkou *s* (*š Čech si přives manželku; nemam š čim; š Čechama máme; jedná se o asimilaci*), či v realizaci slova *kousiček* (*po koušičku; po koušičinku; na koušički*).

Celkově ke změně *št'* (*stř*) > *šč* dochází ve Veselynivce v porovnání s ostatními jazykovými enklávami na Ukrajině a v Rusku,¹⁷⁶ mnohem méně, což je dalším důkazem poměrně vysokého stupně zachovalosti místní češtiny.

2. Užití hlásky *h* namísto *g*

V důsledku působení ukrajinské fonologie je pro veselynivskou češtinu charakteristické užívání hlásky *h* místo *g* v internacionalismech a v toponymech (*orhanizace, mahazin, hazeti, háražd,¹⁷⁷ anhliččina, fotohrafije, ahresivnej, prohram, Teolohickej uňiverziti, v Hermansku, ve Venhriji,¹⁷⁸ v Leňinhradě*). V těchto pozicích je *g* zachyceno jen výjimečně (*dala sem jim telegramu; ešče naše generacije*).

3. Výslovnost dvojího *l*

V mluvě ve Veselynivce můžeme pozorovat výslovnost měkkého a tvrdého *l*, které alternuje s českým *l* středním. Měkká či tvrdá varianta fonému *l* se objevuje na místech analogických s ruským/ukrajinským ekvivalentem. V prepisech kvalita *l* značena není. Nejmarkantnější rozdíl ve výslovnosti veselynivského měkkého/tvrdého *l* a českého středního *l* shledáváme ve formách slovesa *být* (*bil'i, biły*), které má přirozeně vysokou frekvenci výskytu.

4. Měkčení slabik *di, ti, ni + de, te, ne* v internacionalismech

Výrazným jevem veselynivského jazyka je i měkké vyslovování slabik *di, ti, ni / de, te, ne* v internacionalismech pod vlivem ruštiny (*von na d'ivaňi,¹⁷⁹*

¹⁷⁶ Tvar *ešče* je např. majoritním v Repince (HAKENOVÁ, 2015, s. 48) a je obvyklým tvarem též v Anastasijevce (ANDREJS, 2016, s. 36).

¹⁷⁷ Tj. *garáž*.

¹⁷⁸ Vengrija, tj. Maďarsko.

¹⁷⁹ Rus. *gauč*. Např. SSJC připouští jen tvrdou výslovnost (*divan* [online]. SSJC [cit. 21. 7. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat-heslo-divan-sti-EMPTY-where-hesla-hsubstr-no>>.

id'eatnej; tam v rad'ivje takə mluvila; humaňit'árna taková; harmoňika hrála; správi f'čelevizore; ma'tematik; ve'terinariji; já nemam t'elefoni; máte ti t'elevizori; mluvit po t'elefoňe; li'teratura).

5.4.7. Shrnutí

Z analýzy hláskosloví je patrné, že veselynivská čeština nářečně rozhodně patří do oblasti Čech. Základní rysy pro česká nářečí v užším smyslu, jako je úženi $é > í$, diftongizace $y > ej$, protetické v před $-o$, vypuštění koncového $-l$ z přičestí min. čin. sg. maskulin, jsou doloženy hojně a až na řídké výjimky dodržovány zcela důsledně. Velmi pevným jevem se ukázala být i změna $s > c$, $š > č$, která se na mateřském území a též v češtině na Volyni¹⁸⁰ či v Novgorodce¹⁸¹ objevuje pouze nepravidelně. Ze znaků společných pro střč. a svč. nářeční oblast je zajímavé především zjištění tvaru *set obilí*, který v rámci svč. nářečí tvoří mikroareál na Královéhradecku, a také výhradních tvarů *zima*, *v zimňe*, které se vyskytují na pomezí svč. a střč. areálů.

Ve veselynivské češtině se nám podařilo doložit celou řadu jevů typických pro svč. nářečí, velmi výrazně a pevně se projevuje např. výslovnost v jako u / w , či krácení $-i$ v koncovkách adjektiv a sloves. Několik doložených jevů odkazuje na oblasti východní cípu svč. areálu a hranice se severním úsekem čmor. nář. skupiny – krátkost v základech jednoslabičných infinitivů má výskyt v okolí Svitav a Vysokého Mýta, tvar *česenek* se vyskytuje na Vysokomýtsku, Královéhradecku, kolem Ústí nad Orlicí. Ve veselynivském hláskosloví se neprojevují vůbec, nebo se objevují jen zcela sporadicky, okrajové rysy svč. periferie (Kladsko, Podještědí, Podkrkonoší), nepotvrdila se např. změna absence protetického j - před i - a jen ojediněle byla zachycena změna gd - v hd -.¹⁸²

Vliv ukrajinštiny/ruštiny je patrný zejména v dloužení či krácení vokálů důsledkem dynamického přízvuku těchto východoslovanských jazyků či v užívání hlásky h místo g . Celkově je však veselynivská hláskoslovná rovina interferencí zasažena jen nevýrazně, o čemž svědčí především dominantní český přízvuk na první slabice, jenž se uplatňuje i u adaptovaných ukrajinských/ruských přejímkách, šíření protetického w - k přejímkám nebo také pozoruhodně zachovaná výslovnost českého konsonantu $ř$.

¹⁸⁰ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 32.

¹⁸¹ SUCHANEK (2014), s. 43.

¹⁸² Vzhledem k jinak relativně dobře zachovanému g neuvažujeme o vlivu ukr. h za g (*prohram* atd.).

5.5. Morfologie

V této kapitole se zabýváme některými tvaroslovnými jevy, jež byly zachyceny v nahrávkách (případně byly elicitovány v jazykovém dotazníku). Zkoumáme rysy celočeské, dále jevy společné pro střč. a svč. nářečí a znaky zvláštní pro svč. skupinu. Pro posouzení užíváme mapy ČJA 4 (2002), zjištění z Malinovky a Malé Zubovštiny¹⁸³ a další dialektologickou literaturu.

5.5.1. Znaky českých nářečí v užším smyslu

5.5.1.1. Koncovky *-ama*, *-ema*, *-ma* v instrumentálu plurálu substantiv

Koncovky *-ama*, *-ema*, *-ma* substantiv všech rodů v instrumentále pl., jež jsou typické pro celé české jazykové území,¹⁸⁴ jsou běžně užívány také ve Veselynivce (M1: *z holkama chodit*; *volama sme vláčeli*; *koňma sme vláčeli*; *taťinek nam to čet večerama*; M3: *ňitkama popřivazovali*; M2: *z ňákejma škvarkama*; M4: *d'íte ručkama*; *celíma nócama spívala*). Spisovná koncovka *-mi* se vyskytuje pouze u zájmen *my*, *vy*, což je též v souladu s celočeským územ (M1: *nejstarši mezi námi*; M2: *ňákej chlab z námi*; *ňegdi máme (...) s vami*; M3: *jedem z námi*).¹⁸⁵ Ze zájmen je koncovka *-ma* doložena pouze u *všechn* (dubleta *-mi* nebyla zachycena): M2: *ze ušema bila dobra*, M4: *ze fšema*, *ze fšema*.

5.5.1.2. Vyrovnání tvarů lokálu a instrumentálu sg. maskulin a neuter tvrdých adjektiv

Tyto pády mají v české oblasti společnou, původně lokálovou formu s koncovkou *-ím*.¹⁸⁶ Ve Veselynivce je změna dodržována důsledně v krátké formě *-im*, která je též na českém území běžná,¹⁸⁷ a je doložena zejména u adjektivních číslovek, spisovné formy se neobjevily (M1: *na zelenim proutku*; *v odeskim archivje*; *vařenim mlíkem to woblejvala*; M2: *f štiřicet třetím roce*; *pak štiřicet štvrtim v březnu*; M4: *řisic ee vosum set jakim šedesat pruňim*); Výsledek této změny je zároveň spojen s úžením *é > í* (viz 5.5.2) a krácením koncovek (viz 5.5.12).

¹⁸³ JANČÁKOVÁ– JANČÁK (2004) / ARKHANHELKA – BLÁHA – CHOLODOVÁ (eds.) (2020).

¹⁸⁴ ČJA 4 (2002), mapa s. 279, s. 289.

¹⁸⁵ ČJA 4 (2002), s. 358–360, mapa s. 361.

¹⁸⁶ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 31.

¹⁸⁷ ČJA 4 (2002), mapa s. 301 a s. 303.

5.5.1.3. Splynutí životných a neživotných tvarů nominativu pl. u adjektiv a rodových zájmen

I v tomto jevu spatřujeme příslušnost veselynivské mluvy k českým nářečím v užším smyslu, ve kterých nejsou rozlišovány životnost a rod v nominativu pl. u adjektiv a zájmen. Uvádíme např. tyto doklady: M1: *rúžički, takoví kulaťoučki; starí lid'i; ti starí bábički*; M1: *nebili vibílení, ti chlíví*; M2: (učitelé) *ňekerí bili hodní a ňekerí ne*; M3: *ňekerí se cht'eli*; M4: *choďej mladí, ti, co bili pouďavání, abo ti, co bili požeňení*.

5.5.1.4. Vynechávání pomocného slovesa v 1. osobě sg. i pl. při zájmenném podmětu

Veselynivská mluva je v souladu i s tímto rysem českých nářečí v užším smyslu, který je jak na domácí půdě, tak ve zkoumané vesnici užíván jako dubleta ke tvarům s vyjádřeným slovesem *být*.¹⁸⁸ Zachyceny byly např. tyto doklady: M2: *já tam jezd'ila; já musela jí nanosit ke kotliňe páleňi ňáki; já pracovala; já jela eš'ťe f tim; mi z babičkou ušili; mi lehali spat*; M3: *mi šli prič*. Vedle toho však také: M1: *já sem byla*, M2: *já sem vařila*; M3: *já sem tadi virosla*; M4: *já sem se učila*. U dvou mluvčích činí tvary v 1. os. sg. préterita s vynechaným auxiliárem jen výjimku (M1: 1 : 39, M4: 1 : 33); u mluvčí M2 je poměr 11 : 17 a u M3: 12 : 37, celkem tedy 25 : 126.

5.5.1.5. Přípona *-ejc* v komparativu adverbí

V souladu s územ u českých nářečí v užším smyslu je i ve veselynivské češtině komparativ příslovcí tvořen příponou *-ejc*. Tvoří se pravidelně, stejně jako na Volyni v Malé Zubovštině (v Malinovce jen nepravidelně),¹⁸⁹ dokladů z Veselynivky je ovšem jen poměrně málo. V nahrávkách jsme zachytili tyto příklady: M1: *uš bilo zimňejc; pozďejc bilo*; M2: *ať je teplejc*; M3: *bil pózd'ejc*.

¹⁸⁸ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 32.

¹⁸⁹ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 34.

5.5.2. Rysy společné pro středočeskou a severovýchodočeskou nářeční oblast

5.5.2.1. Unifikace akuzativu a nominativu v pl. živ. maskulin

Tzv. nominativ-akuzativ, charakteristický pro svč. i střč. oblast,¹⁹⁰ je ve Veselynivce překvapivě doložen jen velmi řídce (M3: *já sem mňela bratři vedle*; M4: *mňela dva hoši*), převažuje dodržování původního akuzativu (M1: *dědečki sme nemňeli*; M3: *mám tuze dobří sousedí*; M4: *mam tadi ... neteři i sinofce*). V dotazníku respondentky shodně uvedly podobu *postavíme dva sňehuláki*. Jedna mluvčí užila také *chiřili dva králíki*, ostatní mluvčí toho heslo nezodpověděly, králíky totiž není na jihu Ukrajiny zvykem chovat, nebylo jim tedy přirozené takovou větu vyslovit, dvě respondentky uvedly variantu *chiřili dva tařinki*.

Zato akuzativ-nominativ je všemi mluvčími užíván hojně, nad míru běžnou na mateřském území, kde je jev doložen především u názvů živočichů, což je dáno starým sklonem považovat „živočišná“ jména za neživotná.¹⁹¹ V češtině ve Veselynivce (a též v mluvě volyňských Čechů)¹⁹² se objevuje i u názvů osob (M1: *tařinki se strójili*; *moje kamarádi uš poumírali*; M2: *tam bili Čechi*; *katolíki sou tvrdi*; M3: *nas to tařinki a maminki učili*; M4: *strejčki přijeli*; *to bili jako d'edečki moje, to bili maminčini strejčki*; *vnuki nechťej mluvit*). Některá slova však změně nepodléhají a převažuje u nich spisovný tvar (M1: *štiri bratři Němci vipasali mu tadi wouce*; *tam bili Němci*; *Němci wotstoupali i voni jich pozabírali*; M3: *kluci po česku nechťeli*; M4: *to bilo tři bratr, ee bratři*).

Vyrovnaní těchto dvou syntakticky důležitých pádů, nominativu a akuzativu, ve směru akuzativ-nominativ tedy ve veselynivské češtině pokročilo více než na mateřském území, avšak předpokládaný z mateřského území importovaný nářeční nominativ-akuzativ byl zachycen jen překvapivě zřídka. Nominativ *Češi* (3 výskyty) je vždy zachován. V tomto posledním aspektu se veselynivská čeština jeví jako zachovalejší než volyňská.¹⁹³

5.5.2.2. Unifikace genitivu, dativu a lokálu v sg. feminin adjektiv a rodových zájmen

Ve Veselynivce zachycujeme tvary vyrovnané podle původního dativu a lokálu (typ *tej dobrej*), což je na mateřském území rys typický pro východnější oblasti svč. skupiny, na území mezi Novým Městem na Moravě, Vysokým Mýtem (též Ústím nad Orlicí) a Svitavami, nezávisle na tom pak i na jižním Opavsku, východně od Lipníka nad Bečvou a též v oblasti

¹⁹⁰ ČJA 4 (2002), mapa s. 261.

¹⁹¹ ČJA 4 (2002), s. 162, mapa s. 163.

¹⁹² KOMÁREK (2020), s. 27.

¹⁹³ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 38–39.

přechodových česko-polských dialektů a v jihozápadním úseku východomoravské nářeční skupiny.¹⁹⁴ Forma *tej dobrej* v genitivu, dativu a lokálu je doložena také v mluvě krajanů v Malinovce na Volyni (v Zubovštině je majoritní forma *tí dobrí*).¹⁹⁵ Pro genitiv uvádíme např. tyto doklady z přepisů: M1: *tam s tej strani*; M2: *do tej strani; vedle každej chati; do svej orhanizácije; tej paňi Pisarejkovej tata*; M3: *poť do tedlej strani; s tej mouki ho neud'elali; šli do tej chati; došli do tej vesnice; našej holki jednej; do dvanáctej hod'ini*; M4: *wot tej školi*. Jev je dodržován důsledně, forma *tí dobrí* či spisovná varianta zaznamenány nebyly.

Pozice dativu pro sg. femininum nebyla zachycena. Lokál typu *tej dobrej* je též ve Veselynivce výhradní variantou u všech mluvčích (M1: *na tej straňe*; M2: *v tej Techtelovej; sed'eli na tej lavici; stál f tej hromad'e sňehu; tam [v] tej lóžnici spal*; M3: *f tedlej chaťe*; M4: *f tej vesňici*). Jev máme potvrzen i v jazykovém dotazníku, formu *stojí na tej druhej straňe* uvedly opět všechny informátorky.

5.5.2.3. Tvary *naše, moje, fšechni místo naši, moji, fšichňi*

v nominativu pl. živ.

Souvisí též se ztrátou kategorie životnosti (srov. obecněčesky *dobrý kluci*) a s posunem původního akuzativu do funkce nominativu, viz 5.6.2. Jak ukazuje ČJA 4, varianta *naše* namísto *naši* je typická pro celé Čechy.¹⁹⁶ Změna *fšechni* místo *fšichňi* se objevuje napříč svč. i střč. dialekty.¹⁹⁷ Ve Veselynivce jsou tyto změny včetně akuzativu-nominativu *moje* dodržovány důsledně u všech mluvčích (M1: *fšechni tam žili* (bratři a sestra); *vi naše sirotci*; M2: *mi fšechni mňeli peňize v bankach* (všichni ve Veselynivce); *naše [tj. naši, rodiče] hodňe bili f Čechach*; M3: *naše manželji po česku nechťeli; moje bratři pomohali; nás takovi bili fšechni mírni a pracovali sme zmalička fšechni; klúci fšechni a holki ne; naše [tj. naši] tadi vostali*; M4: *voňi se vra* povraceli a naše tadi wostali; d'edečki moje to bili; mi ešťe švabinu fšechni mňeli*). Jev byl zachycen i na Volyni, ale poměrně rozkolísaně (zachyceny podoby *moje* i *moji*, *fšechni* důsledně jen u některých mluvčích).¹⁹⁸ Tvar *fšechni* je majoritním tvarem v Repince¹⁹⁹ a v Čechohradu²⁰⁰.

¹⁹⁴ ČJA 4 (2002), s. 306, mapa s. 307.

¹⁹⁵ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 39.

¹⁹⁶ ČJA 4 (2002), mapa s. 377.

¹⁹⁷ ČJA 4 (2002), mapa s. 391.

¹⁹⁸ KOMÁREK (2020), s. 27, 29.

¹⁹⁹ HAKENOVÁ (2015), s. 56.

²⁰⁰ MYKHAYLOVA (2006), s. 31.

5.5.2.4. Příčestí minulé *d'ál místo dělal*

Ze znaků společných pro širokou oblast svč. a část střč. nářečí (viz ČJA 4, mapa s. 515), které se prosadily též ve Veselynivce, lze uvést i stažené tvary min. příčestí verba *d'ělat*, jež se projevují také v předponových odvozeninách (např. M1: *mi sme f kolchoze d'áli; zd'áli i wotřizli kousek; já sem to d'ála*; M2: *ud'áli tomu pláni takovi*; M3: *to maminka d'ála; těžsko d'áli, tuze těžsko d'áli; vona ud'ála takovi plácki*). Plné tvary nebyly zachyceny, tzv. stažených tvarů bylo v transkribovaných nahrávkách 50 výskytů.

5.5.2.5. Tvar *seš* v 2. os. sg. slovesa *být*

Podobně jako v severovýchodní polovině Čech (a též v Malinovce a Malé Zubovštině)²⁰¹ je i ve Veselynivce tvar *seš* pro 2. os. sg verba *být* (M1: *Máři, gde ti seš?* M2: *A voni říkaj, nu, tak a gde seš? Gde seš?* M3: *Ti seš, co, bohomolná?* M4: *sám seš suka*;²⁰² *takoviho manžela jako ti seš*). Tato forma je zde výhradní, bez dublet.

5.5.2.6. Tvar *hlibokí*

Zaznamenali jsme tři doklady tohoto tvaru u jedné mluvčí (M2: *woba dva Češi a hliboki kořeni; woba dva hliboki; fšechni sme mňeli hliboki kořeni*), podoba *hlubok-* se nevyskytla. Tyto formy byly zachyceny také ve volyňské češtině²⁰³ a v mluvě v Čechohradu²⁰⁴. Podle ČJA se forma *hlibokí* vyskytuje v široké jihozápadočeské oblasti a zasahuje i do střč. nářečí. Svč. nářeční oblast má dle ČJA tvar *hlubokej*.²⁰⁵ Dříve tedy musely být formy *hlibokí* rozšířeny na mnohem větším území.²⁰⁶

5.5.2.7. Tvar *nejňi*

Analogický záporný slovesný tvar *nejňi* pro 3. os. sg., jež vznikl podle *nejsem*, se objevuje v svč. i střč. nářečích. Ve Veselynivce funguje jako dubleta k majoritnímu *neňi*, zachyceny byly např. tyto doklady M2: *nejňi ho komu pit*; M3: *u nas to nejňi*. Poměr tvarů *neňi/nejňi* u jednotlivých mluvčích je následující: M1: 5 : 1, M2: 9 : 5, M3: 10 : 2, M4: 24 : 0, celkem tedy 48 : 8.

²⁰¹ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 41.

²⁰² Rus/Ukr. *čuba*.

²⁰³ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 41.

²⁰⁴ MYKHAYLOVA (2006), s. 85.

²⁰⁵ ČJA 5 (2006), mapa s. 177.

²⁰⁶ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 41.

5.5.3. Znaký severovýchodočeské nářeční oblasti

5.5.3.1. Koncovka *-oj* v dativu a lokativu sg. životných maskulin

Tento morfologický rys, jenž je charakteristickým jevem pro celou svč. oblast a jež byl pravidelně zachycován i v češtině mluvčích z Malinovky a Malé Zubovštiny,²⁰⁷ je ve Veselnyivce užíván jen nedůsledně a pouze jako dubleta ke spisovné koncovce *-ovi*. V nahrávkách jsme zaznamenali jen dva výskyty koncovky *-oj* v tomto postavení (M1: *mužoj sem kupovala kalhoti*; M3: *pomohala d'edečkej*), převažovaly spisovné tvary v poměru 2 : 7 (M2: *pracovat uš g dobitkovi*; *volá tomu chlapovi*; M3: *nejdřiju k taťinkovi šel prosit*; M4: *i k manželovi sem po ukrajinsku mluvila*; *nejstaršimu sinuvi*). Jev nelze plně ověřit ani z dat získaných z jazykového dotazníku, neboť jsou neúplná – M1, M2 uvedly *knižka se líbí mímu tátoj*, ale M3 ani M4 položku nezodpověděly.

5.5.3.2. Koncovka *-em* v instrumentále sg. maskulin. vzoru *předseda*

Jev je užíván v oblastech svč. nářeční skupiny krom Královéhradecka, severního Kolínska a Trutnovska.²⁰⁸ V nahrávkách byla tato koncovka v instrumentálu zaznamenána pouze dvakrát (M3: *jeli na bazar s tatem*; *wodjet s bráchem*). V jazykovém dotazníku byla u všech respondentek elicitována forma *jdu tam s Frantem* a u třech mluvčích také *jdu tam s tatem*, čtvrtá mluvčí heslo nezodpověděla. Formu *s tatem* nicméně ve Veselnyivce nejstarší generace neužívá, informátorky uvedly, že používají výraz *taťinek/s taťinkem* a slovo *táta* pro ně není přirozené. Jako živý morfologický jev byl tento typ zachycen u reemigrantů z Malé Zubovštiny a Malinovky.²⁰⁹

5.5.3.3. Koncovka *-ej* v instrumentále sg. měkkých feminin

K tomuto znaku oblasti svč. nářečí bylo v jazykovém dotazníku u všech mluvčích elicitováno *jdu tam ze sestřeňicej*, v nahrávkách máme dva doklady (M2: *vokinka bili nad zemňej*; M2: *přet vesňicej*), spisovné tvary nebyly zachyceny. Změna souvisí i s diftongizací *i* > *ej* po sykavkách (viz 5.5.10).

²⁰⁷ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 61.

²⁰⁸ ČJA 4 (2002), mapa s. 391.

²⁰⁹ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 62.

5.5.3.4. Koncovka *-úm* v dativu jmen

Varianta *k Novákúm* se dle ČJA 4 vyskytuje v úseku mezi Novým Městem na Moravě, Boskovicemi, s dosahem na Brno a Mikulov a také v svč. bodě 12 – Hradec Králové.²¹⁰ Informátorky v jazykovém dotazníku shodně uvedly formu „*Šel na návštěvu k Zlatníkúm*“.

5.5.3.5. Tvar *mňe* v dativu zájmena *já* v nepřízvučném postavení

Tento rys je význačný především pro východní část svč. nářeční skupiny (dále navazuje středomoravská nářeční skupina)²¹¹ a je zde vysoce frekventovaným jevem.²¹² Ve veselynivské mluvě bylo *mňe* dodržováno důsledně všemi mluvčími, bez dublety *mi*, tj. znaku střč. nářečí a spisovné češtiny (M2: *maminka mňe dala z domu fšechno, fšechno mňe maminka dala*; M3: *von mňe říká; tak ti mňe uvař todle a ti mňe todle upeč; nelíbje se mňe husi; přivezňi mňe mašinu*). Pravidelnost jevu je potvrzena i dotazníkovým šetřením, všechny respondentky uvedly při elicitaci „*podej mňe ten talíř*“.

5.5.3.6. Uniformní zakončení 3. osoby plurálu *-ej, -aj* (*prosej, dělaj*)

Tvary 3. osoby pl. s alomorfem kmenové přípony *-ej/-aj* (u typů *prosej, trpěj, sázej, dělaj*) tvoří jeden ze základních svč. znaků, který odděluje oblast svč. od střč. (zde jsou typickými zakončeními *-eji, -aji*).²¹³ Dle Jančákové a Jančáka proniká *-ej/-aj* jako dubleta i na území střč., a má tedy interdialektickou povahu.²¹⁴ Ve Veselynivce je jev doložen jako majoritní (M1: *řikaj, hnáli jich; d'eti maj štiri; d'elaj se voni neveliki; d'elaj málički*; M2: *to musej česťit; u nas řikaj; tag teški volaj; co voňi daj*; M3: *Voňi přijizd'ej; le'ej; voňi uš to nech'tej; woni uťikaj; holki voňi d'elaj; jak to řikaj*; M4: *voňi chod'ej ti hoši; tadi eš'te maj*). Nicméně u třech mluvčích se vyskytly ojediněle (vskutku jen jeden výskyt u každé respondentky v kontextu desítek zakončení na *aj/ej*) též dubletní střč. varianty: M1: *řikaji, že to bilo teški*; M2: *prodavaji uš i jako čerstvi rajčata*; M3: *přichazeji ňaki tam mlači*. U M4 jsou střč. varianty *aji/eji* častější, avšak stále minoritní formou, dvakrát tato respondentka užila i spisovné podoby s koncovou délkou (M4: *maji tidleti, co mají ee ten; na vibranou mají; tak spívají; ná ruski svátki chód'ej*). U M4 je poměr *aj/ej* oproti *aji/eji* ku tvaru s délkou 39 : 9 : 2.

²¹⁰ ČJA 4 (2002), s. 133–134, mapa s. 335.

²¹¹ ČJA 4 (2002), mapa s. 341.

²¹² Dle Dejmkovova zjištění je dokonce „nejfrekventovanějším regionálním znakem“ v Hradci Králové, viz JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 67.

²¹³ ČJA 4 (2002), s. 448–459.

²¹⁴ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 69.

Interpretace krátkých variant je však ztížena možnou interferencí z ukrajinštiny, nemusí se tedy v těchto výjimkách jednat o vliv střč. skupiny, ale o snahu o spisovnost a vliv ukrajinského zkracování.

Z jazykových dotazníků máme u všech respondentek zaznamenán tento rys v položkách *děti ve škole spívaj a f kostele se fšichňi modlej*.

V jazyce v Malinovce a Malé Zubovštině se jev dle Jančákové a Jančáka objevuje důsledně bez dublet,²¹⁵ ve výzkumu publikovaném v knize *Čeština na Volyni* se tvary se zakončením *-ji* objevovaly u jedné mluvčí z Nikolajevky a u respondentky z Lucka byly doloženy tvary spisovné.²¹⁶

5.5.3.7. Tvar sg. zájmena *ten* v instrumentále jako *tim* s vyrovnáním v lokále

Tvar *tim* v instrumentále je typický v podstatě pro všechna česká nářečí v užším smyslu,²¹⁷ ve Veselynivce byly zaznamenány např. doklady: *přimačkla tim kamenem; zá tim já nevid'im*. Spisovný tvar *tim* je doložen pouze třikrát, tvar *tim* 44krát. Z češtiny v Malinovce a Malé Zubovštině byl instrumentál *tim* zachycen jako dubletní a menšinový.²¹⁸

Jen ojediněle byla na okraji svč. skupiny zachycena forma *tim* i v lokálu.²¹⁹ Tento morfologický jev můžeme pozorovat i ve Veselynivce (M1: *tam f tim komiňe nákej přístroj bil; mi sme šli pješki (...) po tim, po tim sňehu*; M2: *f tim okrese bil hlaŭňi; voni se smáli při tim*; M3: *tadi bili dróbečki na tim; i f tim mlejne bil*). Je to rys dnešních periferních úseků svč. oblasti, který byl podle Jančákových součástí úzu také na východočeském okraji (zachoval se v mluvě Čechů z Malinovky).

Pro tvar lokálu pl. byla dvakrát zachycena forma *tima* (M4: *tak se sed'elo a hrálo tima vóřechama; co ti budeš s tima d'ětma*) a třikrát *tima* (např. M2: *s tima d'etma pracovali*).

5.5.3.8. Plurálové tvary číslovky *sto*

Ve spisovném jazyce a v oblasti českých nářečí je majoritní duálový tvar *dvje s'te*, na Moravě a také v okrajových svč. obastech se číslovka *dvě* pojí s plurálovým tvarem *sta*, tj. *dvje sta*.²²⁰ Tato varianta se důsledně užívá též ve Veselynivce (M1: *mi sme dvje sta dvacet dňi*

²¹⁵ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 69.

²¹⁶ KOMÁREK (2020), s. 34–35.

²¹⁷ ČJA 4 (2002), mapa s. 385.

²¹⁸ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 68.

²¹⁹ ČJA 4 (2002), mapa s. 383.

²²⁰ ČJA 4 (2002), mapa s. 413.

museli mňet za rok; vipracovat dvje sta dvacet dñi; dvje sta padesat let jakobi v Zelovje; M3: často d'ali vélki, tři sta, dvje sta duš). Jev byl zaznamenán u mluvčích z Malinovky, ale jen jako méně užívaná dubleta.²²¹

5.5.3.9. Slovesný tvar *možu*

Výrazným rysem veselynivské mluvy je užívání slovesného tvaru *možu* (na mateřském území vzniklo vyrovnáním dle *mohu*), tento tvar je typický pro moravská (východní okraj středomoravských nář. a východomoravská nář.) a slezská nářečí, ale též se vyskytuje v rámci svč. nářečí – jednak na Náchodsku, jednak na dolním okraji svč. areálu kolem Ústí nad Orlicí (body ČJA 136 Mistrovice a 137 Horní Heřmanice).²²² Nicméně u tohoto prvku je vysoká pravděpodobnost interference s ukrajinštinou, která má shodné tvary *я можу/ми можеи*, proto o něm jako o nářečním jevu nelze s jistotou uvažovat. Varianta s *-o-* v kořeni je doložena důsledně v prezentním paradigmatu tohoto slovesa (M1: *vona uš ñikam nemože; možete si ho pustit*; M2: *nemožu pracovat; to možeš si přectavit; mi nemožeme projet*; M3: *te'ki možou*).

V analogii s touto změnou se ve Veselynivce užívá také forma *pomohat* (*tak ji pomohal, vozil; pomohali jedni druhimu; tetka mñe pomohala*), jež byla zjištěna též v Malinovce a Malé Zubovštině. V svč. skupině tvoří její výskyt malý areálek na východočeském okraji na hranici se severním úsekem českomoravské nářeční skupiny.²²³

5.5.3.10. Adverbium *te'ki*

Výraz *te'ki* se podle ČJA 5 vyskytuje na východním okraji svč. nářeční skupiny.²²⁴ Ve Veselynivce je majoritně užíván všemi respondentkami a je výrazným prvkem jejich mluvy, uveďme několik reprezentativních dokladů: M1: *a te'ki neñi sñehu; a te'ki, te'ki uš to...*; M2: *te'ki ñic neñi; a te'ki začalo foukat*; M3: *to nebilo fñedi jako te'ki; te'ki holkam řikam*; M4: *to te'ki uš fšeho, fšeho je dost*. V dalších enklávách na ukrajině tvar *te'ki* zaznamenán nebyl (na Sibiři, Kavkaze, Krymu, Volyni). Jako řídká dubleta byla u dvou mluvčích ve Veselynivce zaznamenána forma *te'kej*, jež je též příznačná pro východní okraj svč. areálu a byla zaznamenána také na Volyni²²⁵ a „frekventovaně u dvou informantů“²²⁶ v Repince. U M2 se jedná o poměr *te'ki/te'kej* 21 : 1 a u M4 40 : 3. Pro formu s prefixem *do-* se užívá sufix *-ka*,

²²¹ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 69.

²²² ČJA 4 (2002), s. 422–424, mapa s. 425.

²²³ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 72.

²²⁴ ČJA 5 (2006), s. 535–536, mapa s. 391.

²²⁵ KOMÁREK (2020), s. 36.

²²⁶ HAKENOVÁ (2015), s. 63.

příznačný pro celou oblast Čech (*i dotetka rada fšechno s prasete; Siroťinka je dotetka; já i dótetka tak sem přiučená; dotetka říkaj Siroťinka*).

5.5.3.11. Infinitivní tvary na *-uvat*

ČJA zachycuje tvar *kupuval* „v Čechách na Plzeňsku a na Moravě v severojižním pruhu mezi Zábřehem a Mikulovem“²²⁷ a na severním Boskovicku.²²⁸ Infinitiv *kupuvat* je pak příznačný pro „širší východní Plzeňsko, širší Brněnsko, Zábřežsko“.²²⁹ V rámci svč. areálu se tyto podoby dnes vyskytují jen v Podkrkonoší. Jelikož však byly doloženy také na Volyni (v Malinovce a řídce též v Zubovštině), je pravděpodobné, že tento rys dříve ze Zábřežska přesahoval až do svč. areálu (minimálně do jeho východní části).²³⁰ Ve Veselynivce jsme zachytili např. tyto doklady u M1: *náprstkem vímačkuvala; to šikuvala*;²³¹ M2: *won studuwal*; M3: *bilo třeba prašuvat*;²³² *pilnuvat*²³³; *tancuvali*; M4: *mi sme to tak dlouho pamatuvali*.

5.5.4. Znaky mimo oblast české nářeční skupiny

5.5.4.1. Zrušení měkkosti v nepřímých pádech pl. zájmena *ten (těch > tich)*

Ve veselynivské mluvě jsou u všech respondentek (celkem 23 dokladů) zachyceny genitivní formy *tich*, jiné varianty nebyly zaznamenány (M1: *pozabírali fšech tich Němců*;²³⁴ M2: *žil jen s tich peňez*; M3: *tich učitelu*; M4: *do tich pekaču; s tich Harf vibráli; s Polska, ze Zelova, s tidletich voňi votcházeli*). Jedná se o prvek vyskytující se na mateřském území mimo svč. nářeční oblast (tam je doložena forma *tech, těch, tejch*). Je typický pro část nářečí východomoravského, nářečí slezská a také pro okolí Plzně.²³⁵ Zde je však pravděpodobný ukrajinský vliv – interference ukrajinského *mi/mux*. Proto tvar *tich* nemůžeme spolehlivě použít pro určení nářečí v daných projevech. Nicméně zrušení měkkosti pozorujeme i ve tvarech instrumentálu sg. (44 dokladů *tim*, 3 doklady *ťim*) a tato tendence je i v pl. (*tima* zaznamenáno třikrát, *ťima* dvakrát), viz 5.5.3.7, což ukazuje na snahu vyrovnat tvrdé formy v celém

²²⁷ ČJA 4 (2002), s. 522.

²²⁸ ČJA 4 (2002), s. 522.

²²⁹ ČJA 4 (2002), s. 36.

²³⁰ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 71.

²³¹ Ukr. *připravila*.

²³² Tj. *pracovat*.

²³³ Ukr. *hlídat*.

²³⁴ Zde ještě užití vazby s genitivem, což je rysem staršího jazyka (více viz 5.5.9.1 a 5.5.9.2.).

²³⁵ ČJA 4 (2002), s. 386, mapa s. 387.

paradigmatu. Pro srovnání v Malinovce i v Malé Zubovštině na Volyni je majoritně zachycen tvar *tech* a dubletní tvary *tejch*, *tem*, *tema*.²³⁶

5.5.4.2. Akuzativ pl. zájmena *oni* jako *jich*

Ve Veselynivce se naprosto důsledně dodržuje tvar akuzativu pl. osobního zájmena *on* znějící *jich* – tedy genitivní tvar využitý ve funkci akuzativu. Na českém území je tato změna striktně omezena na moravské nářeční oblasti.²³⁷ Nicméně zde je velmi pravděpodobná interference z ukrajinštiny, kde se v této pozici užívá právě forma *ix* (M2: *A husi sme drželi (...) asi let šest nazat, jak sem jich viřezala, uš sem jich nechťela; proč ti jich (písničky) nechceš spivat*; M3: *po svatkach jich (buchty) pekla mamka, mamka jich nepekla f takovej den; takovi dvje sumki*,²³⁸ *že ja jich nedzvihnu*; M4: *voňi bili Ukrajinci, jich možno poslali*). V případech po záporu se může ovšem jednat o český záporový genitiv (srov. M1: *nemaj času*; M2: *teťki tam nejñi ñikoho*, ale jinde M3: *u nas to nejñi*).

5.5.4.3. Adverbium a částice *také/teš*

Tvar *teš/tež* prostupuje hojně promluvy všech mluvčích, jedná se o výraz typický pro celé Slezsko a přilehlé severní Valašsko,²³⁹ avšak byl výzkumem pro ČJA zaznamenán také v lokalitě 59 – Svitavy. Příklady z Veselynivky: M1: *Alexandrouka tež bila česka vesñice*; M2: *přišel tež z válki*; M3: *woni teš mñeli prásata*; M4: *a starši sin tež d'al traktoristem*. Tvar *teš/tež* je majoritním, u dvou mluvčích se ojediněle vyskytují i tvary *taki*, u respondentek jsou tvary *teš/tež/taki* v následujícím poměru: M1 8 : 2 : 0; M2 14 : 2 : 2; M3 7 : 0 : 0; M4 25 : 1 : 5.

5.5.5. Nepotvrzené či okrajově zachycené jevy

Také v morfologii zaznamenáváme typické jevy typické pro svč. nářečí (případně rysy střč. nářečí zasahující do svč. oblasti), jež byly zkoumány u mluvčích na Volyni, ale ve Veselynivce nebyly doloženy, nebo se objevily jen jako řídké dublety.

1. Nebyla zaznamenána koncovka *-ove* v nominativu plurálu životných maskulin typu *ptáčkove*, jež je obvyklá ve střč. nářeční oblasti. V češtině na Volyni jev „zachycen poměrně dobře, ale jeho frekvence není zdaleka tak

²³⁶ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 40–41.

²³⁷ ČJA 4 (2002), s. 364, mapa s. 365.

²³⁸ Ukr. *tašky*.

²³⁹ ČJA 5 (2006), mapa s. 565.

výrazná jako v nářečích střč.“²⁴⁰ Ve Veselynivce byl zaznamenán především typ *moje dědečki*, případně spisovné tvary (*čtyři bratři*), více viz kapitola 5.5.2.1.

2. Přípona *-ino* v jmenných tvarech přičestí minulého typu *máme vařino*, která odpovídá většinovému stavu v Čechách a je bez kolísání doložena v Zubovštině (v Malinovce frekvence jevu menší)²⁴¹ se ve Veselnivce neprokázala. V prepisech jsou zachyceny tvary: M1: *takovi to bilo zahrad'eni*; M2: *tam je to spojeni*; M3: *mñeli sme navařeni*; M4: *bilo to za* zanešeni*. Na tento jev byla vytvořena i dvě hesla v jazykovém dotazníku (1. *Uvařili jsme oběd. Je uvařeno*. 2. *Uklidili jsme dům. Je uklizeno*.), výzkumník však respondentky nedokázal na zjišťovaný tvar navést a mluvčí odpovídaly velmi různorodě (např. *je uvařenej, uklizenej; sem uvařila, pouklízela; sem uklidila; mám uvařeni*).

3. Varianty příslovcí a částic typu *honemej, jenomej, potomej, ted'kej*, které jsou typické pro východní okraj svč. areálu a byly zaznamenány v Malinovce,²⁴² se ve Veselynivce objevují jen výjimečně – doloženy byly pouze u dvou mluvčích ve tvaru *teťkej* (M2: *a teťkej začalo foukat*; M4: *mñe se to uš teťkej nělibi*). Pro toto slovo je majoritním tvarem *teťki*. Poměr *teťki/teťkej* je u těchto dvou respondentek následující: M2 21 : 1; M4 40 : 3, více viz kapitola 5.5.3.10.

4. Analogické změkčené koncové souhlásky v plurálových pádech životných maskulin typu *hošu, hošum, hošima*, které se řadí k svč. okrajovým rysům (vykytují se na Kladsku a zaznamenány byly v Malinovce) doloženy nebyly.²⁴³ Ve Veselynivce jsou jen tvary typu *Čechu, s Čechama*.

5.5.6. Vliv ukrajinštiny/ruštiny na morfologii

Morfologie patří obecně mezi jazykové roviny, které cizím vlivům odolávají nejvíce. I ve veselynivské češtině můžeme pozorovat, že většina slov přejatých z ukrajinštiny či ruštiny byla plně včleněna do českého jazykového systému, a to nejen co do hláskosloví (přijetím iniciálního přízvuku, české kvantity apod.), ale též co do slovtvorné a tvarotvorné struktury. Rusismy i ukrainismy byly přiřazeny k českým morfologickým typům.

²⁴⁰ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 33.

²⁴¹ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 34.

²⁴² KOMÁREK (2020), s. 36.

²⁴³ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 63.

Na druhou stranu v případě dvou příbuzných jazyků se některé jejich morfologické prvky překrývají, takže cizí jevy (prvky majoritního jazyka) mohou do minoritní jazykové struktury pronikat snadněji, a navíc je velmi obtížné je odhalit a správně interpretovat (především v souvislosti s nářečními jevy). Dle zjištění Jany Jančákové a Pavla Jančáka však k větší interferenci v morfologii v českých jazykových enklávách na Volyni nedošlo (podobnou situaci pozorujeme i ve Veselynivce). Důkazem jsou např. uniformní tvary v genitivu, dativu, lokále sg. feminin typu *tej dobrej*, které jsou též systémovým prvkem ukrajinštiny, ale ve významnější míře pouze v jedné ze zkoumaných obcí, podobně ani v novějším výzkumu nebylo jejich užití systematické.²⁴⁴ Rozhodující vliv tedy měla nářeční příslušnost východiska kolonizace jednotlivých vesnic, nikoliv působení majoritního jazyka.²⁴⁵

Vliv ukrajinštiny/ruštiny je citelný především v těchto aspektech:

1. Cizí vliv je velmi výrazný v některých morfologických kategoriích číslovek, zejména u číslovek řadových (M1: *třicet pruňiho roku, já třicet še* šístiho a bratr štiricet pruňiho*; M2: *maminka f štiricet druhim; f štiricet vusmim roku stavjeli dům*). Tento typ je dodržován důsledně, o čemž svědčí i pevnost jevu bezprostředně po užití spisovných koncovek výzkumníkem v rozhovoru s M4: [Takže d'et'átko chod'í dvacátého čtvrtého?] *Dvacet štvrtiho*.

Působení ukrajinštiny je patrné také u číslovek základních, a to především ve tvaru počítaného předmětu a v nezvyklých vazbách a také ve způsobu vyjádření času či množství (M1: *dva jejich, vona má troje d'eti; vona má dva dvoje d'eti*; M3: *mlači na pjet let jenom; ze šest' do dvanáctej hod'ini i ráno s pjeti; strojili sme ve dva chatu*; M4: *to bilo tři bratr; sme se votali ve dvje se ze sestrou*²⁴⁶).

2. Koncovky cizího původu se objevují hlavně u přejatých slov (M4: *katletaj se pekli*; M2: *ešte naše generacije; tam v rad'ivje; studoval v Odese ve'eterinariji; do vojenej nemocnice*; M1: *přišel z armije; von bil vojenej*; M3: *tadihle je cerkva*). Cizí tvary u slov českého původu se vyskytují zejména v případech, kdy je dané slovo v obou jazycích stejné, či podobné (*ruki do kapes; já sem ruki takle prazdni; ruki si takle složila; na ližach jezd'ili*). Některé výpůjčky však splynuly s českou morfologií dokonale. Např. *chata* ve významu *dům, stavení* ve Veselynivce na rozdíl od Malinovky a Malé Zubovštiny²⁴⁷ žádné cizí koncovky

²⁴⁴ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 123.

²⁴⁵ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 27–28.

²⁴⁶ Tj. *ve dvou*.

²⁴⁷ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 124.

nevykazuje (M1: *koupili si tu chatu; bješ do chati; přes tři chati*; M4: *žili přes pár tich chat*).

3. Odlišný morfologický systém v ukrajinštině/ruštině a v češtině může vést k chybnému přiřazení slova k paradgimatu, ale jedná se jen o výjimky, které se vyskytují především u slov málo frekventovaných (M1: *na ližach jezd'ili; umřela devatiho mislim aprile*; M2: *vosumnastiho listopada*; M4: *tag bis mňela manžele, (...) tak bis mňela manžela, já newim jakiho vona tam mňela manželi*).

4. U sloves je nápadným jevem nedostatek volného morfému préterita, a tedy nadužívání zájmenného subjektu (např. doklady u M1: *já sem se ráda učila. Já sem... ee já sem ráda čtla knížki, učila se; mi hódňe pisniček umime českich; a potom mi sme bili f Praze*), více viz kap. 5.7.7.

5.5.7. Shrnutí

Také morfologická analýza prokázala jasnou příslušnost veselynivské češtiny k českým nářečím v užším smyslu. Mezi nejfrekventovanější a nejdůsledněji dodržované změny patří např. 3. os. pl. *ej/aj/eji/aji* nebo vyrovnání tvarů lokálu a instrumentálu sg. maskulin a neuter tvrdých adjektiv na koncovku *-im*.

U rysů společných pro střč. a svč. nářečí jsme zjistili, že k vyrovnání nominativu a akuzativu ve směru akuzativ-nominativ ve veselynivské češtině pokročilo více než na mateřském území, avšak předpokládaný z mateřského území importovaný nářeční nominativ-akuzativ byl zachycen jen překvapivě zřídka. Výrazným prvkem veselynivské mluvy je také vyrovnání genitivu, dativu a lokálu v sg. feminin adjektiv a rodových zájmen ve prospěch tvarů původního dativu a lokálu – typ *tej dobrej*. Tento rys je typický opět pro východnější oblasti svč. areálu (Vysokomýtsko, Ústí nad Orlicí, Svitavsko).

Ze znaků svč. nářeční oblasti je překvapivě nedůsledně užívána koncovka *-oj* v dativu a lokativu sg. životných maskulin, vyskytuje se pouze jako dubleta k majoritní spisovné koncovce *-ovi*. Zachyceny byly změny, které jsou dle ČJA lokalizovány ve východní části svč. nářeční skupiny, např. tvar *mňe* v dativu zájmena *já* v nepřízvučném postavení (nedubletně), slovesný tvar *možu*, forma *tim* zájmena *ten* v lokálu, adverbium *teľki*. Ve veselynivské morfologii se neobjevují svč. okrajové jevy, nezaznamenali jsme např. tvary v plurálových pádech životných maskulin typu *klucum, hošima*, nebo tvary slovesa *být* v 1. os. sg. i pl. a 2. os. pl. *su, seme, sete*.

Vliv ukrajinštiny/ruštiny proniká zejména do morfologie číslovek. Výrazně se projevuje u číslovek řadových, ve tvaru počítaného předmětu a také ve způsobu vyjádření času či množství.

5.6. Syntax

Protože k důkladné analýze syntaxe je zapotřebí širšího jazykového materiálu, než máme v rámci této práce k dispozici²⁴⁸ a regionálně diferencních syntaktických jevů pro česká nářečí v užším smyslu je podle ČJA²⁴⁹ poměrně málo, věnujeme zde pozornost pouze zjištěným jevům svč. nářečí a dále se zaměřujeme na dva aspekty veselynivské skladby, a to na archaické syntaktické rysy a na vliv jazyka majoritního, tj. ukrajinštiny/ruštiny. Obecně lze však říct, že větná stavba zůstává ve Veselynivce veskrze česká, interference se totiž týká především nahrazení českých spojovacích výrazů za cizí, přejaté.

5.6.1. Rysy shodné se svč. nářeční oblastí

Pro oblast svč. nářečí jsou typické především konstrukce s nadměrným zájmeným genitivem typu *šlo nás jich tam pjet*,²⁵⁰ které se vyskytují v severozápadní polovině svč. oblasti, dále na Kladsku, Náchodsku a jednotlivě i na Vysokomýtsku. Tyto konstrukce byly zaznamenány i na Volyni v Malinovce a v Malé Zubovštině.²⁵¹ Ve Veselynivce se však nevyskytují (M2: *nás bilo sedum*; M3: *nás bilo deset duš. Deset duš nás bilo*; M4: *kolika nás bilo*).

5.6.1.1. Vytčený infinitiv zřetelový bez odkazovacího „to“

Konstrukce typu *mrznout nemrzne* jsou z výzkumů ČJA na českém území zachyceny především v západních Čechách, ale po různu se objevily též v areálu svč. nářečí.²⁵² Jev byl elicitován také u reemigrantů z Malinovky a Malé Zubovštiny, z čehož autoři výzkumu vyvodili, že tyto konstrukce byly v minulosti obecně rozšířenějším jevem.²⁵³ Ve Veselynivce jsme zaznamenali dva doklady (M4: *von mluvit nemluví; a rozumňet rozumí, a prosto nemluví*). Ačkoliv tyto doklady tedy nejsou četné, doplňují zachycení těchto konstrukcí na Volyni a podpírají svč. východisko kolonizace.

²⁴⁸ V jazykovém dotazníku jsme se na syntax nezaměřovali.

²⁴⁹ ČJA 5 (2006), s. 458.

²⁵⁰ ČJA 5 (2006), mapa s. 481.

²⁵¹ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 75.

²⁵² ČJA 5 (2006), s. 478, mapa s. 479.

²⁵³ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 75.

5.6.1.2. Konstrukce *má šedesát let*

Konstrukce pro vyjádření věku *má šedesát let* je příznačná především pro některé části Moravy (východní části středomoravských nářečí a sev. a stř. oblast východomoravské skupiny), ale byla zaznamenána také na širokém Svitavsku – tj. jižním okraji vč. oblasti na hranicích se severním úsekem českomoravské skupiny a jednotlivě i v různých vnitřních částech svč. oblasti (např. výzkumné body ČJA 108, 124a, 143, 133).²⁵⁴

Ve Veselynivce je jev důsledně užíván dvěma nejstaršími mluvčími (M1: *vona uš má třicet sedum let*; M2: *já uš mňela asi šest let, (...) tak vona kólik mňela, wosum let mňela*), pro mluvčí M3 a M4 se jedná o dubletu k vazbě *je mu šedesát let*, jež je běžná na celém území ČR (M3: *jemu bilo sedum let; von mňel sedum let jenom; zemřela, devadesat sedum let mňela; a to bilo mňe sedumdesat let*; M4: *wosumnáct let mňela; jí bilo vosumdesát devjet let*).

5.6.1.3. Zánik předložky v před letopočtem

Jedná se o jev typický pro nářečí svč., souvisí s bezpředložkovými spojeními, která vznikla z fonetických příčin – splýváním dvou shodných či podobných hlásek (*v vodě > vodě*), analogicky pak dochází k zániku předložek i ve spojeních, kde fonetické důvody nejsou (*v lese > lese*), viz kapitolu 5.4.4.5. Původní hláskoslovný jev se tak stal zajímavým syntaktickým rysem.²⁵⁵ Ve Veselynivce podobně jako v Čechohradě²⁵⁶ velmi často předložka *v* zaniká v pozici před číslovkou letopočtu (M1: *padesat sidmim roku bila Jana, šedesatim roku bila Petra*; M2: *štiričet štvrtim roce na jaře přišel*; M4: *tisic vosumsed druhim roku voňi koupili pudu tam; to třiceddevátim roku, a won umřel*). Na mateřském území se jev podle výzkumu pro ČJA udržel v mluvě nejstarší generace a vyskytuje se jako dubleta ke spisovnému tvaru s předložkou, což je v souladu se stavem ve Veselynivce.

5.6.2. Syntaktické rysy staršího jazyka

Veselynivská mluva zní pro mluvčího češtiny z mateřského území velmi starobyle. Archaičnost jazyka se kromě roviny lexikální projevuje zřetelně také v syntaxi. Nejvýraznějším rysem je časté užívání různých vazeb s genitivem.

²⁵⁴ ČJA 5 (2006), s. 494, mapa s. 495.

²⁵⁵ ČJA 5 (2006), s. 446, mapa s. 447.

²⁵⁶ MYKHAYLOVA (2006), s. 43.

5.6.2.1. Genitiv záporový

Genitiv záporový na místě předmětového akuzativu i podmětového nominativu byl užíván ve staré češtině důsledně a do dnešní doby se v tomto stavu zachoval ve východomoravských a slezských nářečích. Ve spisovném jazyce začal být záporový genitiv nahrazován nominativem či akuzativem od 17. století, dovršení procesu se ale uskutečnilo až ve 20. století.²⁵⁷ Ve Veselynivce je užíván hojně (M1: *teťki neňi sňehu; tam ňikoho neňi ve chaťe; aňi papiru nebilo; voni ňigdi nemaj času přijet; u nas takoviho nebilo*; M2: *je fšeho, jen nemame pořatku; nemňeli na nas času; tam nebilo dostatku; hospodi nebilo*; M3: *teťki ho neňi, ho zabili; cholod'ilňika*²⁵⁸ *nejňi*; M4: *uš neňi tich Harf starich; ňikoho neňi, sem sama; tadi neňi pjeknej cesti*).

5.6.2.2. Další genitivní vazby

Charakteristickým rysem veselynivské mluvy je hojné užívání vazeb s genitivem i v jiných případech, než jsou konstrukce genitivu záporového, v češtině na mateřském území je dnes typicky akuzativní rekece (M1: *voni jich pozabírali fšech tich Ňemců; dala sem jim telegramu; taťinek uš cilindru*²⁵⁹ *vítře*; M2: *oni čekali tich chlapú z vo* z válki; dám si tam arniki*;²⁶⁰ M3: *učila sem svojich d'eťi; učila fšech na českej jazik*; M4: *tih d'eťi zabrali; mi sme jich tuze mňeli rad'i tich učitelu*).

5.6.2.3. Transpozice čísla – plurál úcty

Plurálové formy přísudku s cílem vyjádřit úctu v současnosti užívá jen nejstarší generace v nářečích na Moravě a ve Slezsku. Ve Veselynivce je zachován starší stav, kdy byly tyto formy rozšířeny i v české oblasti. Jev byl zachycen jak v mluvě našich informantek (tj. nejstarší generace) směrem k jejich rodičům, tak ve vztahu potomků (respondentek) směrem k respondentkám. Dokládáme např. tyto promluvy M2: *Du k mámce říkám: „Mám, včera ste bili u mňe, co, že ste neřekli, že zejtra sou svatki?“* „*Mamko, to vi ste na svatki pekli a já je ned'ele, sobota, já peču, gdi voni chťej.*“ Dcera M2 jí (své mamince) říká: „*Já vas čekám na Novej rok. Davajte, ja vam ud'elam pasport, pas.*“

²⁵⁷ Srov. ČJA 5 (2006), s. 500, mapa s. 501.

²⁵⁸ Ukr. *lednice*.

²⁵⁹ Tj. cylindr na lampě.

²⁶⁰ Bylina prha arnika.

5.6.3. Vliv ukrajinštiny/ruštiny na syntax

5.6.3.1. Zachování osobních zájmen v pozici podmětu

Vlivem ruštiny/ukrajinštiny se ve Veselynivce často zachovávají osobní zájmena v podmětu, ačkoliv by dle českého úzu mohla být nevyjádřená (M1: *já sem se ráda učila. Já sem... ee já sem ráda čtla knížki; mi hódne pisniček umime českich; a potom mi sme bili f Praze; M2: protože já pamatuju; protože jag mi sme bili mládi; M3: A já říkám, já stejně tak žit nebudu, já tak nemožu. Já tak nerada, já musim mňet fšechno; M4: takə mi sme tam bili, takə mi sme se znali ešće wot tej školi).*

5.6.3.2. Prepozice *posle*

V nahrávkách je zaznamenána i ruská prepozice *posle*, jež se pojí s genitivem, namísto českého *po* s lokálem (M1: *že posle wojni fšechni, skoro fšechni wostavali f kolchoze; M3: já štvrtá sem posle wojni uš bila).*

5.6.3.3. Spojka *i*

V promluvách všech mluvčích je nápadná vyšší frekvence spojky *i* (ve významu českého *a*).²⁶¹ Na rozdíl od zjištění v dalších českých enklávách na Ukrajině – např. Novgorodce²⁶² a Čechohradě,²⁶³ kde spojka *i* u mluvčích převažuje nad *a*, je ve Veselynivce *i* stále spojkou minoritní. Zde pro srovnání četnosti spojek *i* : *a* u jednotlivých mluvčích – M1: 151 : 157; M2: 61 : 325; M3: 96 : 273; M4: 161 : 277; celkem 469 : 1032.

5.6.3.4. Spojky *choť, bo, abo*

Ve veselynivské mluvě najdeme z ruštiny přejatou spojkou *choť* ‚aspoň‘ (M2: *gdo tróšku choť něco mňel; M3: choť po kouščinku, ale bilo maso*). Z ukrajinštiny pronikla spojka *bo* ve významu ‚protože‘ (M2: *a pak sme jeli, bo já sem potřebowaa ešće víza; M3: druhimu nekoupili, bo nemožou; M4: tak aňi nejeťte, bo tadi neňi, neňi potom čim jet*). Původem ukrajinská je také spojka *abo* ve významu ‚nebo‘ (M1: *jedno se zabijelo abo dva: taťinek chodí, abo spívá (...), abo hvizda nam pisnički*).

²⁶¹ Podobně také v češtině na Volyni. BLÁHA (2020), s. 83.

²⁶² SUKHANEK (2014), s. 45.

²⁶³ MYKHAYLOVA (2006), s. 44.

5.6.3.5. Ruské navazovací částice a slovní vycpávky

Mluvčí ve Veselynivce užívají též různé typické ruské parazitní výrazy, např. *nu*,²⁶⁴ *vot*, *voobšče*,²⁶⁵ *koňešno*²⁶⁶ (M1: *to bilo, to bilo voobšče, to bil nákej košmar*;²⁶⁷ *a mužoj sem kupovala koňešno kalhoti*; M4: *nu, i musí bejt to, vot, i ten čertík musí bejd dobrej; strášaki takovi, nu, to uš se nepatří*).

5.6.3.6. Cizí vazby

Nápadným jevem je užití vazby převzaté z ruštiny/ukrajinštiny. Jana Jančáková a Pavel Jančák si všímají, že „bilingvní mluvčí ztrácí v jednotlivých konkrétních případech oporu v tom, která vazba je kterému jazyku vlastní, a velmi snadno tak do českého projevu přejímá nebo adaptuje vazby z majoritního jazyka“.²⁶⁸ Cizí vazba se projevuje např. u substantivního doplňku, kdy se místo české konstrukce se spojkou *jako* užívá instrumentál. Děje se tak u vět se sponovým slovesem, které jsou běžné i v češtině (M3: *Maminka bila dojarkou, kravi dojila. Taťinek bil skotare*), ale také po vzoru ukrajinštiny ve spojení s dalšími slovesy (M2: *Daša pracuje sestričkou*; M3: *muskej u mne řid'ičem*; M4: *d'al traktoristem tadi ve družstve*). Ovlivněny jsou i některé předložkové vazby, kde se v paralelních výrazech pro oba jazyky mění příslušné předložky (M1: *chod'ili sme na práci; nevpravoval za svojich rodiču*;²⁶⁹ M3: *mlači na pjet let jenom*). Ve slovesných vazbách pak dochází ke změně předložkových pádů na nepřímé (M1: *pořat ji*²⁷⁰ *spomínáme ve schromážd'eňi; kino ňaki pod'iva*;²⁷¹ M2: *tak sem ňegdi koukala takovi prohrami*;²⁷²), nebo naopak je přejata vazba s cizím předložkovým pádem (M1: *píšu po česku i čtu*; M2: *a voni se z nas smali; i tak voni bili hrd'ejši na nas*; M3: *učila fšech na českej jazik*; M4: *manžel po ukrajinsku mluvil, já sem po česku mluvila*).

²⁶⁴ V těchto nářečích na Ukrajině není *no*, jen *nu* podle vých. slovanštiny.

²⁶⁵ Rus. *zkrátka*, *všeobecně*.

²⁶⁶ Rus. *samozřejmě*, *ovšem*.

²⁶⁷ Ukr. *noční můra*.

²⁶⁸ JANČÁKOVÁ – JANČÁK (2004), s. 122.

²⁶⁹ Tj. *o rodičích*.

²⁷⁰ Tj. *na ni*.

²⁷¹ Tj. *podívá se na film*.

²⁷² Tj. *koukala na programy v televizi*.

5.7. Lexikologie

Už při prvním kontaktu s veselynivskou mluvou je zřejmé, že základ tvoří lexikum českého jazyka a že se zde dochovaly některé charakteristické nářeční rysy, které na mateřském území již téměř vymizely. Archaičnost místní mluvy se kromě některých jevů syntaktických²⁷³ přirozeně nejvíce projevuje právě v rovině lexikální. V nahrávkách jsme zachytili např. tyto výrazy: M1: *vimačkuvala d'ovirki; vdala se za hocha; kmotřička uš tam nášikovala; srděčko; aňi sem nebila u ňi na funuse*; M2: *pantata von malo pracoval; kitle dlouha*;²⁷⁴ M3: *nás bilo deset duš*. Starší stav jazyka je patrný i ve změně stylového hodnocení, např. výraz *huba* mluvčí užívají ve zcela neutrálním významu, tedy bez expresivního, až vulgárního zabarvení, které cítí současný mluvčí češtiny na mateřském území (M2: *fazule voni aňi do hubi*; M3: *do hubi nabraa*;²⁷⁵ M4: *holka se má smat na púl hubi*).

Pro místní mluvu jsou příznačné i některé originální výrazy, které nikde jinde zaznamenány nebyly,²⁷⁶ např. *beruňička* ‚beruška‘, *d'it'atko/d'it'atko* ‚Ježíšek‘, *Đit'atkovi svátki* ‚Vánoce‘ a názvy pokrmů *makovice* (M1: *Maminka vařila nejvíc ee, makovice řikala tomu. Buchti a z makem a ee vařenim mlíkem to voblejvala.*); *kichlata* (M1: *Kichlata, nu, d'áli se jako válení plácki. Takovi řesto. Potslad'ovalo se. A potom hodně ve kotliku wóleje i, nu, jak, roskačovalo*²⁷⁷ *se to, nu, tak za takovi, asi za takovi tenki i potom maminka to takovi, ee s druhou placku roskačáa*²⁷⁸ *a potom takle řezala to ten na polovičku a potom takle na ruki, na ruki wobmotávala, vihod'ila, ná ruki, na ruki tadi přišřipla, hod'ila. Jakí to bilo dobrí*).

Ve veselynivské mluvě jsou též nápadné některé „moravismy“, a to především u mluvčí M2, což může často souviset se snahou o vyšší standard a spisovnost, ke které má tato respondentka sklon hojnou četbou české literatury a kazatelskou i organizátorskou činností. Zaznamenali jsme např. formy *možu; mňet; ch'et; dat; jich/tich; toš; ščes'ti*. Některé tyto výrazy jsou však doloženy též ve východní části svč. nářečí (např. *mňet; ch'et; dat*), u jiných je pravděpodobný vliv ukrajinštiny/ruštiny a za nářeční prvky je není možné s jistotou považovat (*možu; jich; ščes'ti*), nebo se konečně jedná o výjimky zachycené pouze jednou (*tož bilo takowi*).

Dále se budeme v této části zabývat lexikem nářečně příznakovým pro svč. dialekty a poté ruskými a ukrajinskými vlivy na slovní zásobu. Jako zdroj nám slouží nahrávky a přepisy

²⁷³ Více viz kapitolu 5.5.7.

²⁷⁴ Tyto výrazy byly ověřeny v SSJČ, kde byly hodnoceny jako „poněkud zastaralé“, či „zastaralé“, nebo „dříve“. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. [cit. 21. 7. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://ssjc.ujc.cas.cz/>>.

²⁷⁵ Zjednodušená výslovnost tvaru *nabrala*.

²⁷⁶ Respektive jsme je v žádných zdrojích nedohledali.

²⁷⁷ Rus. *rozválelo*.

²⁷⁸ Rus. *rozválela*. Mluvčí vypustila *-l-* z příčestí.

a především jazykový dotazník, ve kterém byla jedna část zaměřena právě na nářeční svč. lexikum. Je nutno přiznat, že potenciál jazykového dotazníku nebyl zcela naplněn. Ukázalo se například, že některé předměty/rostliny se ve Veselynivce nevyskytují či nepoužívají a mluvčí tedy neví, jak je nazvat, např. v této oblasti neroste jitrocel ani sedmikráska (respondentky rostlinu určily jako *romaška*, tj. ukr. *kopretina*), nepoužívá se kvedlačka, konvička na mléko, nebyla zde nikdy tradice pomlázky na Velikonoce. Bylo zjištěno, že některé nářeční výrazy se ve Veselynivce nedochovaly, či se zde nikdy nevyskytovaly a jsou tu užívány obecněčeské výrazy či přejímky z ruštiny/ukrajinštiny, např. *kropicí konev* – *polejvalník/lejka*; *dudlík* – *pustuška*; *lže* – *breši/je lháč*; *rajče* – *pomidor*, *peřina* – *od'ialo/peřina*; *hubený* – *chudý* (z ukr.); *kupka sena* – *kopice*; *dešťovka* – *žízala/žízale*; pokyn pro koně byl převzat též z majoritního jazyka – *cobe* (doleva) / *cob* (doprava). Ošatku informátorky nazývají obecně *košiček*, jedna respondentka uvedla i ruskou přejímku *chlebňica*. Pro nádobu na dojení mléka též nebyl doložen speciální lexém, ale obecné *vjedro*. Výzkum byl také limitován časově, sběr dat bylo nutné ukončit vzhledem k věku a únavě respondentek, na některé body dotazníku tedy při terénním výzkumu nezbyl čas a vzhledem k následné pandemii na něho nebylo možné ani navázat doplňujícím výzkumem.

5.7.1. Výrazy shodné se svč. nářečími

Data sebraná především pomocí jazykového dotazníku srovnáváme se zjištěními ČJA a sledujeme regionální diferenciaci jednotlivých forem v rámci svč. nářečí.

Zaznamenány byly následující výrazy dokladující regionální vazbu veselynivské češtiny na svč. nářečí:

1. *Svarba* (M1: *jesli bila *li svarbi naše, tak jenom harmoňika hrala*; M3: *svarba, viprovažeňi, u nas tadi často d'ali vélki*; M4: *spívali pořat, jak svarba bila*). Výskyty pokrývají celé území svč. nářečí.²⁷⁹ Ve Veselynivce je užíváno jako dubleta ke spisovné podobě vyslovované *svadba*.

2. *Hoch* (M4: *vona se vdala za hochu; voňi chod'ej ti hoši; cera mňela dva hoši; rod'ila druhiho hoška*). Lexém v tomto užití je příznačný pro celé území svč. nářečí.²⁸⁰ Ve Veselynivce se vyskytuje jako dubleta k základnímu *kluk*. V jazykovém dotazníku uvedly dvě mluvčí na otázku, jak říkáte mladému muži,

²⁷⁹ ČJA 1 (2004), mapa s. 87.

²⁸⁰ ČJA 1 (2004), mapa s. 67.

kluk, jedna respondentka uvedla *kluk* i *hoch*, jedna mluvčí pouze variantu *hoch*. V nahrávkách převažuje užití lexému *kluk* nad *hoch* v poměru 17 : 5.

3. *Rulík*, elicitováno pouze na základě jazykového dotazníku – M1, M2, M3 uvedly *rulík*, M4 *rúlik*. Příznačné pro celé území svč. nářečí.²⁸¹

4. *Česenek* (M2: *a pak česenek, volej, súl; tam česenku sme hodne wozili*). Jev byl potvrzen i jazykovým dotazníkem – od všech respondentek byla elicitována forma *česenek*. Tato forma je příznačná pro východní části svč. dialektů – Náchodsko, Vysokomýtsko, Orlickoústecko, východní Kolínsko.²⁸²

5. *Žlice* (M1: *kluski po žlici; M2: dám si tam arniki a trikrát na den po žlici; M3: žlice vodu; tag dávej, vidlički, žlice, taliřki*). V rámci svč. nářečí se forma vyskytuje na východním okraji této oblasti – od Svitav směrem na Vysokomýtsko.²⁸³ Doloženo také v Novgorodce²⁸⁴ a Čechohradu²⁸⁵.

6. *Sekira*, elicitováno pouze na základě jazykového dotazníku. Všechny mluvčí uvedly výraz *sekira*. Výskyt pokrývá celé území svč. nářečí.²⁸⁶

7. *Šlatec*, elicitováno pouze na základě jazykového dotazníku, výraz užíly všechny mluvčí. V rámci svč. nářečí se výraz *šlatec* vyskytuje ve východní části, od Svitav zasahuje přes Vysokomýtsko do oblasti Rychnova nad Kněžnou.²⁸⁷

8. *Bližňata*, elicitováno pouze na základě jazykového dotazníku. Mluvčí ve Veselynivce rozlišují sémanticky *bližňata* ‚jednovaječní sourozenci‘ a *dvojčata* ‚dvouvaječní sourozenci‘. Výraz se na českém území vyskytuje v Podkrkonoší, ale mohl být také ovlivněn či podpořen ukrajinskou formou *близнюки*, která má podobný kořen slova.

9. *Koňipas* ve významu ‚kobyłka luční‘, elicitováno pouze na základě jazykového dotazníku. Tento výraz pokrývá střední část svč. areálu

²⁸¹ ČJA 1 (2004), mapa s. 125.

²⁸² ČJA 5 (2006), mapa s. 167.

²⁸³ ČJA 1 (2004), mapa s. 291.

²⁸⁴ SUCHANEK (2014), s. 39.

²⁸⁵ MYKHAYLOVA (2006), s. 22.

²⁸⁶ ČJA 1 (2004), mapa s. 119.

²⁸⁷ ČJA 2 (1997), mapa s. 255.

směrem do vnitrozemí a s přesahem do střč. nářečí, na východě zasahuje až do oblasti k Vysokému Mýtu (body ČJA 13, 145 – Jenišovice, okr. Chrudim).²⁸⁸

10. *Slepka* (M1: *prásata, husi, slepki; i slepki bili*, M2: *na jaře se vzalo sto slepek; ke slepkam dojdu; slepki, kerí drželi*; M3: *zabijim slépku; tidle nudle, sléпка, maso*). U třech mluvčích zachycen tento tvar jako výhradní, M1 užívá i spisovnou variantu *slepice*. ČJA vykazuje jen jediný bod výskytu tvaru *slepka* na území svč. (největší výskyt má na jz. Moravě a na Tábořsku), a to bod 158, tedy obec Studnice jižně od Chrudimi.²⁸⁹

11. *Husák* (M1: *maminka říkala s taťinkem kačka, husi, husak*). Ve Veselynivce se užívají tvary *husák* i *houser*. V jazykovém dotazníku uvedly mluvčí M2, M4 pouze tvar *husák*, mluvčí M3 pouze *houser*; M1 *husák* i *houser*. Na celé Moravě, většině Slezska a ve východních Čechách byla ČJA zaznamenána jako hlavní varianta *houser*. Tvar *husák* je příznačný pro střč. nářečí, ovšem jednotlivé výskyty jsou zachyceny po různu i v Podkrkonoší a na Vysokomýtsku.²⁹⁰

12. *Kačka* (M1: *mi sme drželi kački, husi; kačka. Nu, mislim, to je jako i dotěka f Čechach, jo?*; M2: *s kaček je lepčí maso; s kački teš možeš ud'elat, ale kačka má takovi jemnější maso*; M3: *kački, kuřata, fšechno*). Tvar byl potvrzen i při elicitaci v rámci dotazníkového šetření. Podle ČJA se varianta *kačka* vyskytuje v Podkrkonoší.²⁹¹ Zde je však velmi pravděpodobná interference s ukrajinštinou, v níž je užíván shodný tvar *качка*.

13. *Babí hněu* ve významu ‚lopuch‘, zachyceno pouze dvakrát, výraz příznačný pro střední a východní část svč. nářečí – široký okruh Vysokého Mýta a Hradce Králové (pro srovnání Podkrkonoší – *žebráki*, severní úsek – *nouze*, střč. nář. – *ješki, lepíki, knoflíki*).²⁹² Tyto doklady podporují příslušnost veselynivské mluvy k východnímu areálu svč. oblasti.

14. *Ťu, tů, tů* – volání na slepice. Formu *tů, tů* uvedly v jazykovém dotazníku tři mluvčí, M3 užívá formu *tipa, tipa*, nejspíš původem

²⁸⁸ ČJA 2 (1997), mapa s. 135.

²⁸⁹ ČJA 3 (1999), mapa s. 493.

²⁹⁰ ČJA 3 (1999), mapa s. 525.

²⁹¹ ČJA 3 (1999), mapa s. 537.

²⁹² ČJA 2 (1997), mapa s. 281.

ukrajinskou/ruskou. Varianta *tu, tu* se vyskytuje v menším jižním úseku svč. nářečí – body ČJA 144, 145, 156, 159 z okolí Vysokého Mýta.²⁹³

15. *Burak* ve významu ‚řepa‘, elicitováno pouze na základě jazykového dotazníku od všech respondentek. ČJA tuto formu s významem ‚krmná řepa‘ mapuje odděleně v severní (uprostřed je forma *burgyně* a *choťovka*) a v jižní části svč. území – v prostoru mezi Vysokým Mýtem, Svitavami a Novým Městem na Moravě.²⁹⁴ Ve Veselynivce se používá pro červenou řepu. Výraz však též mohl být přejat, nebo bylo alespoň podpořeno jeho zachování, z ukrajinské formy *буряк*.

16. *Peřinka* ve významu ‚polštář‘. Máme pouze dva doklady od M2 (*peřinka*) a M4 (*peřinka/podhlavňík*), otázka na toto heslo totiž nebyla součástí dotazníku, tyto dvě mluvčí výraz uvedly mimoděk. Přes nereprezentativní četnost dokladů je doložení tohoto tvaru zajímavé, *peřinka* se totiž v ČJA vyskytuje pouze v bodech 117 a 119 na česko-polské hranici v blízkosti Police nad Metují a v bodě 135 též u polské hranice v Klášterci nad Orlicí.²⁹⁵

5.7.2. Vliv ukrajinštiny a ruštiny v rovině lexikální

Slovní zásoba je zpravidla jazykovou oblastí, která v cizím prostředí vlivu majoritního jazyka podléhá nejmarkantněji, což se potvrzuje i ve Veselynivce. Důvodů interference je zde několik, vztahy s mateřským územím byly ve 20. století na dlouhou dobu přerušeny, čeština se ve škole nevyučovala, do vesnice přicházely další národnosti, ve vesnici přibývalo smíšených manželství atd. Přejímání slov z ukrajinštiny/ruštiny, kterou byli obklopeni, bylo přirozenou a vlastně jedinou možností rozšiřování a vývoje veselynivského lexika například v oblasti civilizačního pokroku.

Tyto přejímky můžeme rozdělit do několika oblastí:

1. Slovo české a ukrajinské/ruské je užíváno paralelně jako dubleta: *válka/valka* – *vojna* (nejde-li ovšem o zastaralý význam českého slova *vojna*); *peřina* – *od'ialo*; *cera* – *dočka*; *rod'ina* – *simja*; *komín* – *dimar*; *auto* – *afto/avto*; *brambori* – *bulvi*.

2. Ukrajinské/ruské slovo se adaptovalo do českého hláskoslovného a tvaroslovného systému a vytlačilo původní český výraz: *kropiva* ‚kopřiva‘; *chata*

²⁹³ ČJA 3 (1999), mapa s. 499.

²⁹⁴ ČJA 3 (1999), mapa s. 283.

²⁹⁵ ČJA 1 (2004), mapa s. 315.

„stavení, dům“; *petruška* „petržel“; *pustuška* „dudlík“; *urožaj* „úroda“; *pomidori* (M3: *pomidori*, či *rajčata*, *jag vi jim říkate*); *kavuni* „melouny“; *komnata/komnatka* „pokoj“; *sad'ik* „mateřská školka“; *hazeti* „noviny“; *vrač* „lékař“; *páleňi* „topení“. Přejato bylo také hodně sloves: *strojit/strójit* „stavět“; *pečatat* „tisknout“; *kopťit* „udit“; *katat se* „jezdit, vozit se, lyžovat“; *pálit* „topit/zatopit“. Pod vlivem ukrajinštiny a ruštiny se ve Veselýnivce nerozlišují slovesa *chápat* a *rozumnět* (M2: *mi to rozumíme*²⁹⁶; *von aňi nerozumňel*,²⁹⁷ *že se nemožou čist'it cesti*) a také se zaměňuje verbum *moci* a *umět* (M2: *naše babička chod'it neumňela*).²⁹⁸

3. Pojmenování reálií, např. *úzvar*; *košari*; *kolchoz*; *v Hermansku*, *ve Venhriji*.²⁹⁹

4. Nová civilizační slova, např. *aftobus*; *televizor*; *telefon*; *kompjútr*; *kino*³⁰⁰; *fotohrafije*.

²⁹⁶ Tj. my to chápeme.

²⁹⁷ Tj. nechápal.

²⁹⁸ Tj. nemohla.

²⁹⁹ Rus. *Vengrija*, tj. Maďarsko.

³⁰⁰ Tj. film.

5.8. Možné východisko kolonizace

Veselynivka byla založena českými krajany, jejichž východisko, respektive východisko jejich předků, z mateřského území nebylo jednotné, navíc mnozí z nich prošli vícečetnou migrací, jež jejich jazyk mohla též ovlivnit. Současný stav veselynivské češtiny, jak byl námi zaznamenán při terénním výzkumu v roce 2018, je tedy výsledkem stoletého procesu vnitřního vyrovnávání původně nářečně různorodé mluvy ve prospěch dominantních či většinových rysů veselynivského jazyka.

Z jazykové analýzy jednoznačně vyplývá, že veselynivská mluva nářečně přísluší do oblasti Čech. Znaky moravských ani slezských nářečí nebyly až na ojedinělé výjimky zaznamenány.³⁰¹ Podařilo se též doložit množství svč. nářečních znaků (viz 5.4.4.; 5.5.3.; 5.5.8.; 5.7.1.), z čehož vyplývá, že podloží veselynivské mluvy skutečně tvoří dialekty svč. nářeční oblasti. Mluva ve Veselynivce sice není ve svém základu celistvou podobou konkrétního dialektu, ale obsahuje některé významné diferenční nářeční znaky v rámci svč. nářeční oblasti, které vymezují převažující oblast či regiony svč. nářečního areálu, které se ukazují ve veselynivském nářečí jako nejvlivnější.

V analýze veselynivské češtiny napříč všemi jazykovými rovinami se neprokázaly téměř žádné rysy svč. periferie (z oblastí Kladska, Podještědí, Podkrkonoší, Náchodska, Litomyšlsko), např. jsme nezaznamenali absenci protetického *j-* před *i-*, *í-*; typ *smerkový perkýnko*; tvary v plurálových pádech životných maskulin typu *klucum*, *hošima*; jen ojediněle jsme zaznamenali změnu *gd-* v *hd-*. Nezachytili jsme ztrátu jotace po retnicích, kdysi systematicky provedenou v tzv. petáckých nářečích (východolitomyšlský okrajový úsek) či typ *teknej*, *holoude*, *nesto*, doložený tamtéž ještě na počátku 20. století.³⁰² Tato fakta napovídají, že hlavní jazykový vliv ve Veselynivce pravděpodobně vykonal východočeský základ vnitřní svč. oblasti, snad s jistým vlivem středočeským, o němž by svědčilo kolísání v 3. os. pl. *-aj/-ej/-aji/-eji*, v dativu a lokativu sg. *-ovi/-oj*, v uplatnění nominativu-akuzativu. Vyloučit zřejmě nelze ani reliktní složku vlivu moravského (ojedinělé *toš*), připomeňme, že první kazatel August Hapala byl z Moravy.

³⁰¹ Jde především o rysy, které jsou typické pro Moravu, ale přesahují i do svč. areálu, či je u nich pravděpodobnost interference s majoritním jazykem.

³⁰² Srov. HODURA (1904), s. 14.

Zaznamenáno bylo několik rysů, jež ČJA lokalizuje do východní poloviny svč. oblasti:

1. *Set obilí* (5.4.3.1.) – mikroareál na Královéhradecku.
2. Krátkost v základech jednoslabičných infinitivů (5.4.4.3.), hranice se severním úsekem čmor. nářeční skupiny – Vysokomýtsko, oblast severně od Svitav.³⁰³
3. *Česenek* (5.4.4.7.) – Vysokomýtsko, Královéhradecko, Orlickoústecko.
4. Vyrovnání genitivu, dativu a lokálu v sg. feminin adjektiv a rodových zájmen ve prospěch tvarů původního dativu a lokálu – typ *tej dobrej* (5.5.2.2.), východnější oblasti svč. skupiny – Vysokomýtsko, Orlickoústecko, Svitavsko.³⁰⁴
5. Koncovka *-úm* v dativu jmen (*Zlatníkům*) (5.5.3.4.) – Hradec Králové.
6. Tvar *mňe* v dativu zájmena *já* v nepřízvučném postavení (nedubletně) (5.5.3.5.) – východní část svč. nářeční skupiny.
7. Slovesný tvar *možu* (5.5.3.9.) – Náchodsko, Orlickoústecko.
8. Konstrukce pro vyjádření věku *má šedesát let* (5.5.8.2.) – hranice se severním úsekem českomoravské skupiny.

V rozboru lexikologie pak bylo zaznamenáno několik diferenčních slov pro Vysokomýtsko – *žlíce, šlatec, husák, burak, tu, tu*,³⁰⁵ pro Vysokomýtsko a Královéhradecko – *babí hňeu* či pro širší vnitrozemní svč. území – *koňipas*. Také byl zachycen jeden diferenční rys – forma *slepka* – vyskytující se v rámci svč. oblasti pouze v bodě 158 (obec Studnice jižně od Chrudimi), která je v přímém sousedství s obcí Krucemburk, jež byla určena genealogickým výzkumem jako výchozí pro rod Pujmon.³⁰⁶ Celkově tedy z rozboru vyplývá, že veselynivská mluva spadá do východní části svč. skupiny s distinktivními shodami na Královéhradecku, Vysokomýtsku, Orlickoústecku.

³⁰³ Infinitivy jako *mňet, cht'et, pit, plit*, dokonce i *set* (ovšem vedle častějšího *sejt*) zaznamenává na Vysokomýtsku Luděk Bachmann (2001), s. 66.

³⁰⁴ BACHMANN (2001), s. 92, zaznamenal v nářečním výzkumu v 50.–60. letech 20. století již intenzivní pronikání obecněčeského *-í* do GDL sg. *dobrej*, nejsilněji u mladé generace.

³⁰⁵ BACHMANN (2001), s. 150, už kvalifikuje *šlatec* v tamější nářečí jako zastarávající či zastaralé, *burák* ‚krmná řepa‘ jako stále běžné.

³⁰⁶ STODOLA, Tomáš. *Pojman* [online]. Historie exulantských rodů [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <http://exulanti.genebaze.cz/Pojman_net/index.html>.

Možný původ veselynivské komunity jsme se pokusili ověřit také zadáním veselynivských příjmení do internetové databáze kdejsme.cz,³⁰⁷ která na základě dat Ministerstva vnitra České republiky mapuje současné rozložení jmen a příjmení v ČR, nebyl nalezen jednotný region a tyto výsledky nelze považovat za směrodatné. Nicméně často se z hlediska hustoty i četnosti na prvních příčkách u některých jmen vyskytují obce z východních Čech, především pak oblast Hradce Králové. Např. příjmení *Zlatník* vykazuje největší hustotu v okolí Jičína, Nové Paky a také v Hradci Králové. Jméno *Provazník* má nejvyšší výskyt v okolí Hradce Králové, nejvíce pak v Kostelci nad Orlicí. Pro jméno *Andrš* je nejvyšší hustota i četnost zachycena v Dobrušce. U jména *Švejdar* je velká větev v okrese Trutnov a Náchod. Jméno *Suchánek* má nejvyšší hustotu v Novém Městě nad Metují a v okolí Hradce Králové (a také Olomouce). Některá jména ale mají svá centra četnosti i hustoty zcela mimo severovýchodní Čechy, a to v jihomoravských regionech (*Horta*, *Kratochvíl*, *Manek*) či na Vysočině (*Hejtmánek*).

K výsledkům této kapitoly je nutné přistupovat s jistou opatrností. Uvědomujeme si, že náš výzkum má charakter prvotního šetření, nahrávky/přepisy nejsou pro bezpečné závěry o lokalizaci jazykových kořenů dostatečně dlouhé a počet respondentů dosti vysoký na to, aby poskytly potřebné množství dokladů pro vyvozování reprezentativních závěrů. Kontrolní a rozšiřující rozbory veselynivské češtiny, které by detailněji a systematictěji vedly k určení možného východiska kolonizace a zdrojů vyrovnávacích tendencí v rámci komunity, musíme ponechat výzkumům dalším.

³⁰⁷ *Kde jsme* [online]. [cit. 4. 4. 2021]. Dostupné z: WWW <<https://www.kdejsme.cz/>>.

6. Závěr

Předkládaná diplomová práce se zabývá nářečím českých krajanů žijících ve vesnici Veselynivka na jihu Ukrajiny, založené v roce 1912. Český jazyk je v této obci dosud dobře zachován a do jisté míry stále plní funkci živého komunikačního kódu, a to zejména díky odlišnému náboženství (tj. evangelickému vyznání), udržování počáteční konfesní endogamie, relativně homogennímu etnické složení, odlehlosti Veselynivky od větších měst, ne moc dobře rozvinuté infrastruktury a dopravní obslužnosti, menší velikosti obce a blízkosti další české vesnice Bohemky i aktivity veselynivské evangelické kazatelky.

Analýza veselynivské češtiny byla provedena na vzorku čtyř respondentek nejstarší generace krajanů, a to zejména na materiálu audionahrávek (celkem cca 8 hodin nahrávek z podzimu 2018, transkribována byla polovina) a pro doplnění byl užit doplňující dialektologický dotazník. V detailech se zohledňují i netranskribované části audionahrávek.

V jazykovém rozboru sledujeme především dva aspekty. Tím prvním je shoda, či neshoda jednotlivých výrazně identifikačních jevů se svč. nářeční skupinou, kam byla veselynivská čeština předem zařazena na základě jazykových i nejazykových indicií. Srovnáním diferenčních svč. nářeční znaků se pokoušíme vymezit převažující oblast či regiony svč. nářečního areálu, které se ukazují ve veselynivském nářečí jako nejzřetelnější. Druhým aspektem výzkumu je vliv ruského či ukrajinského jazyka na místní dialekt.

Z výsledků provedené jazykového analýzy a z výskytu nářečních znaků se podařilo zjistit následující:

1. Všechny respondentky užívají ve svých promluvách nespisovné prvky, které jsou společné všem nářečím v Čechách. Z jazykové analýzy jednoznačně vyplývá, že veselynivská mluva nářečně přísluší do oblasti Čech. Znaky moravských ani slezských nářečí nebyly až na ojedinělé výjimky zaznamenány.
2. Ve veselynivské češtině se uchovaly charakteristické nářeční znaky, jež v živé podobě už nemají na mateřském území tak velké zastoupení. Celkový ráz mluvy je starobylý, což se projevuje především v lexiku (*pantáta*, *srdéčko*, *d'ovirki*) a v syntaxi (genitiv záporový, genitivní vazby sloves, plurál úcty).
3. V lingvistickém rozboru všech jazykových rovin veselynivské češtiny bylo zjištěno množství znaků svč. nářeční oblasti. Mezi ty nejvýraznější a nejdůslednější patří:

a) **Z fonetiky a fonologie:**

- Výslovnost *v* jako *ʋ* / *w* (*wopravdu, chliʋ, rouʋne*).
- Krácení *-í* v koncovkách adjektiv a sloves (*bili mladi, mňekči, jemňejši, mňe se to nelibi*).
- Nářeční krátkost v základech jednoslabičných infinitivů (*jit, jist, dat, cht'et*).
- Nářeční délka v základech slov (*třicet šístiho; padesat sidmiho roku*).
- Vsouvání hlásek (*zdralí, nadhňilí*).
- Vyrovnání jerových střídnic (*česenek*).

b) **Z morfologie:**

- Vyrovnání genitivu, dativu a lokálu v sg. feminin adjektiv a rodových zájmen ve prospěch tvarů původního dativu a lokálu (*do tej strani; vedle každej chati, sed'eli na tej lavici, f tedlej cha'te*).
- Koncovka *-em* v instrumentále sg. mask (*s Frantem*).
- Koncovka *-ej* v instrumentále sg. měkkých feminin (*přet vesňicej, ze sestřeňicej*).
- Tvar *mňe* v dativu zájmena *já* v nepřízvučném postavení (*nelíbjej se mňe husi, von mňe říká*).
- Uniformní zakončení 3. osoby plurálu *-ej, -aj* (*dě'ti ve škole spívaj a f kostele se fšichňi modlej*).
- Adverbium *tet'ki*.

c) **Ze syntaxe**

- Vytčený infinitiv zřetelový bez odkazovacího „to“ (*von mluvit nemluví; a rozumňet rozumí*).
- Konstrukce *má šedesát let* (*vona uš má třicet sedum let: já uš mňela asi šest let*)
- Zánik předložky v před letopočtem (*štiričet štvrtim roce na jaře přišel*).

d) **Z lexikologie**

- lexémy *svarba, hoch, rulik, česenek, žlice, sekira, šlatec, bližnata, koňipas, husák, slepka, babí hněʋ, t'u/t'u, burak, peřinka*.
4. Lokalizace diferenčních jevů v rámci svč. nářečí a zjištění, že napříč všemi jazykovými rovinami se neprokázaly téměř žádné rysy svč. periferie (z oblastí Kladska, Podještědí, Podkrkonoší, Náchodska), naznačuje, že možné východisko kolonizace ve Veselynivce spadá do

východní části svč. skupiny s distinktivními shodami na Královéhradecku, Vysokomýtsku a Orlickoústecku.

5. Vliv ukrajinštiny a ruštiny je v celé struktuře veselynivské češtiny ve srovnání s dalšími jazykovými enklávami na Ukrajině a v Rusku malý.³⁰⁸ V hláskosloví se projevuje zejména v dloužení či krácení vokálů důsledkem dynamického přízvuku těchto východoslovanských jazyků, nebo v užívání hlásky *h* místo *g* (*prohram, ahresivnej*). V tvarosloví proniká zejména do morfologie číslovek. Výrazně se projevuje u číslovek řadových, ve tvaru počítaného předmětu a také ve způsobu vyjádření času či množství (*třicet pruňiho roku, vona má dva dvoje d'eti; a nás bilo deset duš; mlači na pjet let jenom*). V syntaxi se interference týká především nahrazení českých spojovacích výrazů za přejaté, v promluvách se vyskytují ruské/ukrajinské spojky a částice jako např. *bo, abo, choť, nu, vot, voobščě, koňešno*. V lexikologii se přejímky objevují jako dublety k českým výrazům (*rod'ina – simja / brambori – bulvi*), či již jako výhradní formy (*chata* ‚stavení, dům‘ / *komnata/komnatka* ‚pokoj‘), také se uplatňují při pojmenování reálií (*úzvar; kolchoz; v Hermansku*), nebo nových civilizačních prvků (*aftobus; televizor; kompjuťr*).

Některé jevy svč. však nebyly uplatněny v míře, kterou by bylo možné očekávat, a objevovaly se také tvary svědčící zřejmě o středočeské složce, např. 3. os. pl. *-aji/-eji*, v DLsg. *-ovi*, zčásti neprovedený nominativ-akuzativ, výslovnost *dříf*.

K přehledu výsledků je nutné přistupovat s jistou mírou opatrnosti. Náš výzkum má některé limity. Především jde o rozsah jazykového materiálu – některé jevy mají v promluvách přirozeně nízkou frekvenci, proto jsme v některých případech zachytili jen malé množství dokladů, které nešlo spolehlivě interpretovat. Pro kvantifikovatelnější a systematictější výsledky by bylo vhodné výzkumný materiál rozšířit a zajistit i větší počet respondentů.

Svá omezení měl také samotný sběr dat. Ne vždy se nám dařilo najít citlivý (s co nejméně zásahy) ale zároveň efektivní způsob vedení polořízeného rozhovoru. Při vyplňování doplňkového jazykového dotazníku neuměly respondentky část hesel zodpovědět – některé položky lexikální části (např. různé hospodářské náčiní, hospodářská zvířata, rostliny) byly pro mluvčí zcela neznámé, nebo neporozuměly návodné otázce exploračního. Navíc důsledné

³⁰⁸ Srov. SKORVID (2018–2019); SUKHANEK (2014); HAKENOVÁ (2015).

vyplnění dotazníků zabere mnoho času a s ohledem na věk respondentů nebylo vždy možné řádně projít všechny připravené otázky.

V několika rovinách ovlivnila kvalitu této práce také neznalost ruštiny a ukrajinštiny – nebylo možné prostudovat ruské a ukrajinské zdroje, v prepisech se vyskytuje více nesrozumitelných míst, některé vlivy ruštiny/ukrajinštiny mohly být mylně interpretovány, či neodhaleny.

Tato diplomová práce přináší svědectví o české menšině a jejím nářečí. Naším cílem bylo zachytit současný stav veselynivského jazyka a popsat jeho rysy. Nahrávky za tímto účelem pořízené nejsou jen dokumentací tohoto nářečí, ale též dokladem zajímavého a složitého života české komunity, která si i přes desetiletí v naprosté izolaci od mateřského území dokázala uchovat českou kulturu i jazyk v tak bohaté podobě.

7. Bibliografie

- ANDREJS, René, 2016. *Vliv ruského jazyka na mluvu česky mluvících obyvatel obce Anastasijevka*. Olomouc: FF UP [nepublikovaná diplomová práce].
- ANDRŠ, Bohuslav, 2009. *Česká Alexandrovka*. Praha: Národní knihovna ČR.
- ARKHANHELKA, Alla – BLÁHA, Ondřej – CHOLODOVÁ, Uljana (eds.), 2020. *Čeština na Volyni*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- BALHAR, Jan – JANČÁK, Pavel a kol., 1993–2011. *Český jazykový atlas 1–5 a Dodatky*. Praha: Academia.
- BACHMANN, Luděk. 2001. *Nářečí na Vysokomýtsku*. Praha: Academia.
- BEDNÁŘ, František, 1914. Cesta k českým evangelíkům na Rusi r. 1914. *Kostnické jiskry*. Praha: Kostnická jednota, roč. 1, s. 29.
- BĚLIČ, Jaromír, 1972. *Nástin české dialektologie*. Brno: SPN.
- BLÁHA, Ondřej, 2020. Lexikum, syntax a morfologie volyňské češtiny z hlediska interference s ukrajinštinou a ruštinou. In: ARKHANHELKA–BLÁHA – CHOLODOVÁ (eds.). *Čeština na Volyni*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 69–98.
- GONĚC, Vladimír – BOJKO, Olexandr, 1997. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno: Jota.
- DLUHOŠOVÁ, Helena, 1996. Vystěhovalectví na Ukrajinu. *Češi v cizině*, roč. 9, s. 48–66.
- DOUBEK, Vratislav, 2012. *Česká politika a východní vystěhovalectví 1848–1922*. Praha: Akropolis.
- DRBAL, Alexandr, 2013. *Česká Veselynivka (Siroťinka) na Ukrajině (K 100. výročí vzniku)*. Praha: Občanské sdružení Exulant; Sdružení Čechů z Bohemky a jejich přátel.
- DRBAL, Alexandr. *Veselynivka* [online]. Velvyslanectví České republiky v Kyjevě [cit. 11. 2. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://www.mzv.cz/kyjev/cz/o-ukrajine/krajane/veselynivka/index.html>>.
- DRBAL, Alexandr. *Kazatelé Pujmanovi z Bohemky a český pobělohorský evangelický exil na jižní Ukrajině*. [online]. Velvyslanectví České republiky v Kyjevě [cit. 20. 5. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://www.mzv.cz/kyjev/cz/o-ukrajine/krajane/kazatele-pujmanovi/index.html>>.
- DRBAL, Alexandr, 2002. Veselynivce (Siroťince) je 90 let!. *Informační věstník občanského sdružení Exulant*, roč. 13, č. 1, s. 8–11.
- FOŘT, Josef, 1876. *O stěhování se našeho lidu do ciziny*. Praha: Jan Otta.
- HAKENOVÁ, Barbora, 2015. *Jazyk české menšiny ve vesnici Repinka na Sibiři*. Praha: FF UK [nepublikovaná diplomová práce].
- HENDL, Jan, 2016. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- HEROLDOVÁ, Iva, 1976. Etnická a etnografická problematika českých enkláv na Balkáně. *Studia balkanica bohemoslovaca*, roč. 2, č. 202, s. 204–216.
- HODURA, Quido: *Nářečí litomyšlské*. Litomyšl: nákladem města a okresu litomyšlského, 1904, s. 14.
- CHOLODOVÁ, Uljana, 2020. Zvuková stránka promluv volyňských Čechů. In: ARKHANHELKA–BLÁHA – CHOLODOVÁ (eds.). *Čeština na Volyni*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 47–68.
- Interní materiál pro potřeby nahrávání českých zahraničních společenství*, 2016. Rukopis. Praha: ÚČJTK FF UK.

- JANČÁK, Pavel, 1994. Jazykové svědectví o původu českého osídlení na Střelínsku u Vratislavi. *Naše řeč*, roč. 77, č. 3, s. 139–146.
- JANČÁKOVÁ, Jana – JANČÁK, Pavel, 2004. *Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny*. Praha: Karolinum.
- Kde jsme* [online]. [cit. 4. 4. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://www.kdejsme.cz/>>.
- KOKAISL, Petr a kol., 2009. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze.
- KOMÁREK, Karel, 2020. Jazyk volyňských Čechů z hlediska nářeční stratifikace češtiny. In: ARKHANHELKA – BLÁHA – CHOLODOVÁ (eds.). *Čeština na Volyni*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 13–45.
- Krajané* [online]. Velvyslanectví ČR v Kyjevě [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z WWW: <https://www.mzv.cz/kyjev/cz/o_ukrajine/krajanee/index.html>.
- LAMPRECHT, Arnošt a kol., 1976. *České nářeční texty*. Praha: SPN.
- MAIEROVÁ, Jana, 2016. *Současný stav mluvy nejstarší generace v lomnickém mikroregionu podkrkonošského okrajového úseku*. Praha: FF UK [nepublikovaná diplomová práce].
- MAREŠOVÁ, Hana, 2001. *Jazyk české enklávy v polském Zelově*. Olomouc: FF UP [nepublikovaná disertační práce].
- MYKHAYLOVA, Kateryna, 2006. *Mluva Čechů v Čechohradě na Ukrajině a její vztah k výchozímu českému nářečí*. Brno: Masarykova univerzita [nepublikovaná diplomová práce].
- OLIČ, Vladimír, 1908. *Dějiny československého vystěhovalectví*. Kyjev: Státní nakladatelství.
- Pravidla pro vědecký přepis dialektických zápisů českých a slovenských*, 1951. Praha: Česká akademie věd a umění v Praze.
- SCHEUFLER, Vladimír – SKALNÍKOVÁ, Olga – JECH, Jaromír, 1964. Výzkumy české menšiny v Rumunsku. *Český lid*, roč. 51, s. 190–192.
- SCHULZ, Ferdinand, 1876. *Čeští vystěhovalci*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých.
- SKORVID, Sergej Sergejevič, 2018–2019. „I voni se tadle zrouna čtyři člověka votalo...“ aneb Češi na samotě u Majkopu (a jinde). *Český jazyk a literatura*, roč. 69, č. 5, s. 224–232.
- STODOLA, Tomáš. *Historie exulantských rodů* [online]. Genebáze [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z WWW: <<http://exulanti.genebaze.cz/>>.
- SUKHANEK, Oleksandr, 2014. *Jazyková situace v původem českých komunitách na Jižní Ukrajině (zejm. na Krymu a ve vesnici Novgorodkovka)*. DP. Praha: FF UK.
- ŠEDÝ, Rudolf, 1923, 1924. České osady na Ukrajině a Krymu. *Naše zahraničí*. roč. 4, č. 3, s. 121-123; roč. 5, č. 4, s. 172–178.
- STĚŘÍKOVÁ, Edita, 2005. *Země otců*. Praha: Kalich.
- ŠTRÁFELDOVÁ, Milena, 24. 3. 2008. *Ve vesnici Veselynivka na Ukrajině žijí čeští evangelíci už sto let. Hrozí nyní, že vesnice zanikne?* [online]. Český rozhlas 7, Rádio Praha [cit. 30. 5. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://cesky.radio.cz/ve-vesnici-veselynivka-na-ukrajine-ziji-cesti-evangelici-uz-sto-let-hrozi-nyni-8597863>>.
- The distribution of the population by nationality and mother tongue* [online]. All-Ukrainian population census 2011 [cit. 24. 2. 2021]. Dostupné z WWW:

- <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/nationality_population/nationality_1/s5/?bottom=cens_db&box=5.1W&k_t=51&p=120&rz=1_1&rz_b=2_1%20&n_page=7>.
Transkripce v korpusu DIALEKT [online]. Český národní korpus [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:dialekt:pravidlatranskripce-v-korpusu-dialekt>>.
- UHEREK, Zdeněk a kol., 2000. Češi na jižní Ukrajině. *Český lid*, roč. 87, s. 307–351.
- UTĚŠENÝ, Slavomír, 1975. První monografie o nářeční češtině v Sovětském svazu. *Naše řeč*, roč. 58, č. 2, s. 102–104.
- VACULÍK, Jaroslav, 1989. K postavení Čechů na Ukrajině ve 20. a 30. letech. *Češi v cizině*, roč. 6. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR, Národopisná knižnice, s. 72–84. ISBN: 80-85010-48-8.
- VACULÍK, Jaroslav, 1997, 1998. *Dějiny volyňských Čechů. I–II*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel.
- VACULÍK, Jaroslav, 2000. *Dějiny volyňských Čechů. III*. Brno: Masarykova Univerzita.
- VACULÍK, Jaroslav, 2009. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri.
- VALÁŠKOVÁ, Nad'a, 1996. Češi v Rusku. *Češi v cizině*, roč. 9, s. 26–47.
- VÁVRA, Jiří, 2007. Projevy identity v pohřebním ritu obyvatel Bohemky a Veselinovky na Ukrajině. *Český lid*, roč. 94, s. 19–41.
- ZAJÍCOVÁ, Lenka, 2010. *Český jazyk v Paraguayi: Studie o jazykovém kontaktu a zániku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

8. Přílohy

8.1. Příloha č. 1 – Informovaný souhlas

Informovaný souhlas k diplomové práci Současný stav českého jazyka v obci Veselynivka na Ukrajině

A. Informace o cílech a průběhu projektu

Cílem diplomové práce je popsat současný stav českého jazyka (zejména vybrané oblasti hláskosloví, tvarosloví, syntaxe a lexika) v obci Veselynivka. Nejprve budou pořízeny nahrávky s místními obyvateli českého původu, které budou poté analyzovány a na jejich základě bude podán důkaz o příbuznosti či shodě se severovýchodočeskou nářeční skupinou.

Originální audionahrávky budou v původní podobě uchovávány v neveřejné databázi. Audionahrávky jsou určeny k přepisu. **Anonymizované přepisy** budou uchovávány a **zveřejněny k širokému užívání pro badatelské a výukové účely**. Anonymizace bude spočívat v **odstranění všech osobních či citlivých údajů**, které se v nahrávkách případně objeví, jako jsou jména, adresy a jakékoliv další údaje, které by mohly vést k identifikaci zúčastněných jednotlivců. Všechna data budou uchovávána po dobu neurčitou.

Účast ve studii je dobrovolná a souhlas s účastí může být do okamžiku dokončení nahrávání kdykoli odvolán.

B. Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů

Potvrzuji, že jsem se seznámil/-a s informacemi o cílech a průběhu projektu Současný stav českého jazyka v obci Veselynivka na Ukrajině, že souhlasím s účastí své osoby v tomto výzkumu a že souhlasím

– **se zpracováním a uchováním základních osobních údajů** (jméno a kontakt) ze strany Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, a to pro účely zpracování dat vzešlých z výzkumu, pro účely případného kontaktování z důvodu zpracování dat vzešlých z výzkumu či z důvodu nabídky účasti na obdobných akcích a pro účely evidence a archivace;

– **s pořízením nahrávky** rozhovoru a s jeho neveřejným uchováváním na zabezpečeném serveru Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze;

– **s volným zveřejněním anonymizovaných přepisů audionahrávek** pořízených v rámci výzkumu pro badatelské a výukové účely.

Dále prohlašuji, že

– souhlasím/nesouhlasím (nehodící se škrtněte) se **zpřístupněním původních** audionahrávek pořízených v rámci projektu, jinak uchovávaných neveřejně na zabezpečeném serveru Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, registrovaným uživatelům a s umožněním jejich dalšího zpracování pro badatelské a výukové účely třetími osobami.

Potvrzuji, že jsem si vědom/-a toho, že mám právo žádat odstranění dat vzešlých z výzkumu, nebo jejich části, a svých osobních údajů z neveřejné databáze spravované Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze. Jsem si také vědom/-a toho, že jakmile dojde ke zveřejnění dat, není již možné požadovat jejich zneveřejnění (nelze zajistit odstranění všech případných kopií dat u různých uživatelů).

Prohlašuji, že jsem seznámen s právy týkajícími se přístupu k informacím a jejich ochraně podle § 12 a § 21 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Prohlašuji, že výše uvedené souhlasy poskytuji na dobu neurčitou.

Účastník výzkumu:

Jméno a příjmení:

Dne:

Podpis:

Kontakt:

Za FF UK:

Kateřina Brázdová

Dne:

Podpis:

Bc. Kateřina Brázdová

Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK

e-mail: brazdova.kata@seznam.cz

telefon: 00 420 722 506 092; 00 380 66 988 0782

8.2. Příloha č. 2 – Osnova polořizeného rozhovoru

A. MÍSTO

1. Tahle vesnice je moc hezká a zajímavá. Jak dlouho tady žijete?
2. Rodiče jsou taky odtud? Odkud vlastně pochází vaše rodina?
3. Proč se sem vaši předkové přestěhovali?
4. Kolik tady vlastně žije lidí?
5. A jací lidé to jsou? Jsou to taky Češi, jako vy?
6. Jak moc se stýkáte s dalšími lidmi z vesnice/městečka? A s kým nejčastěji?
7. Je někdo, s kým byste se chtěl/a vidat častěji, ale nedaří se to? Proč se vám to nedaří?
8. Dneska se často říká, že lidé nemají čas si spolu povídat? Co si o tom myslíte? Je to jiné, než to bývalo?
9. Chodí k vám někdo z městečka/vesnice na návštěvu?
10. Je tady ve vesnici/městečku nějaké místo, kde se spolu lidé scházejí?
11. Myslíte si, že by spolu lidé měli trávit víc času? Jak toho docílit?
12. Co máte na tomhle místě nejraději? A co naopak nemáte rád/a?
13. Jak se to tu změnilo od vašeho dětství?
14. Je tady dost práce?
15. Musí lidi jezdit za prací jinam? Kam?

B. SPOLEČENSKÉ UDÁLOSTI

1. Slyšela jsem, že se tu lidi dřív víc potkávali a družili. Co si o tom myslíte?
2. Fungují tu nějaká sdružení nebo spolky? Fungovalo tu něco takového dřív?
3. Konají se tu nějaké pravidelné akce?
4. Jaké zásadní události se tu v posledních letech staly?
5. Staly se tu něco tragického?
6. Pamatujete si na to, když byla válka? [+ např. hořelo, záplavy...]
7. Kde jste byl/a, když _____?
8. Co jste dělal/a, když _____?
9. Jak to zasáhlo vaši rodinu? A jak to zasáhlo vaši vesnici?
10. Pomáhali tu lidé odjinud?

C. RODIČE A RODINA

1. Tušíte, jak dlouho vaše rodina žije na tomhle místě, respektive v téhle zemi?
2. Odkud přesně přišli?
3. Pamatujete si sám/sama na to, jak jste se sem přestěhovali? Jaké to bylo?
4. Jak vzpomínáte na dětství?

5. Zlobil/a jste, když jste byl/a malý/malá?
6. Trestali vás za to nějak?
7. Stalo se vám, že vás obviňovali z něčeho, co jste nikdy neudělal/a?
8. Jsou/byli vaši rodiče oba Češi?
9. Jaký je/byl váš táta?
10. Jaká je/byla vaše máma?
11. Co z vás chtěli vaši rodiče mít?
12. Chtěli, abyste tu zůstal/a?
13. Máte sourozence? Kolik jich je?
14. Jaké s nimi máte vztahy? Stýkáte se často?
15. Máte partnera/partnerku? Je to Čech/Češka?
16. A jaké máte další příbuzné?
17. Jak často se vídáte se svým/svou ____? [rodiče, strýcové, tety, bratřenci, sestřenice, děti]
18. Jakým jazykem mluvíte se svým/svou ____? [rodiče, strýcové, tety, bratřenci, sestřenice, děti]

D. VÍRA

1. Je pravda, že česky pořád ještě umíte i díky víře?
2. Jak je to s českými faráři? Odkdy sem jezdí? Pamatujete si některé? Jak dlouho tady působili? Káží česky?
3. Zpívá se v kostele česky? A zpíváte česky doma?
4. Máte nějaké české zpěvníky a kancionály?
5. Modlíte se česky nebo rusky nebo ukrajinsky?
6. Vlastníte českou Bibli? Čtete z ní?

E. SOUSEDSKÉ VZTAHY

1. Jací jsou vaši sousedé? Vycházíte spolu dobře?
2. Bydlí tady v okolí někdo, koho nemáte moc rád/a? Proč?
3. Je tady někdo, kdo způsobuje nějaké problémy?
4. Jaké vztahy máte s Ukrajinci?
5. Rozumí místní Ukrajinci česky?
6. Pomáhá vám někdo z místních, když něco potřebujete?
7. Když potřebujete třeba vajíčka, zeleninu nebo nějaké ovoce, je tu někdo, na koho se dá obrátit? Kdo?

F. PRÁCE

1. Co byla vaše první práce?

2. Kolik Vám bylo, když jste s ní začal/a?
3. Pamatujete si, kolik jste dostával/a?
4. Co dělali vaši rodiče?
5. Jaký mají podle vás dnešní mladí lidé vztah k práci?
6. Čím jste chtěl/a vždycky být?
7. Co děláte v současnosti?

G. RODINNÁ JÍDLA, ŘEMESLA

1. Různí lidé mají často v neděli sváteční oběd. Máte to taky tak?
2. Co v neděli míváte?
3. Dělali vám rodiče k jídlu nějaké speciality?
4. Co rádi jedli vaši rodiče a prarodiče?
5. Vaříte rád/a? A pečete? A co?
6. Tradiční recepty často lidi nezapisují a existují různé regionální úpravy. Jak tady děláte vánočku? [nějaké tradiční české jídlo, které tam dělají]
7. Jaká řemesla tu lidi umí? A co uměli? [košíkářství, vyšívání, pletení, ...]
8. Učil/a jste se něco z toho vy? 9. Vyrábí tu lidi ___ pro sebe, anebo to i prodávají?

H. POVĚRY

1. Je tady ve vesnici/městečku nějaký doktor?
2. Chodili lidi dřív k doktorovi, když byli nemocní?
3. Slyšela jsem, že lidi dřív víc používali tradiční medicínu, bylinky apod.? Co si o tom myslíte?
4. Co se třeba používalo?
5. Fungují nějaké přírodní prostředky lépe než normální léky?

I. ŠKOLA

1. Je tu v okolí nějaká škola?
2. Jak je to daleko?
3. Chodil/a jste tam?
4. Jakým jazykem se tam učí?
5. Jak škola vypadala, když jste tam chodil/a?
6. Kolik tam tak bylo dětí?
7. Co se vám na škole líbilo?
8. A co jste neměl/a rád/a?
9. Jací byli vaši učitelé?
10. Uměli česky, nebo na vás mluvili jinak?

11. Byli podle vás tehdejší učitelé lepší než ti dnešní?
12. Pamatujete si, že byly ve škole nějaké problémové děti?
13. Co přesně dělali? A co s nimi učitelé dělali?
14. Posílali jste si někdy ve škole psaníčka? O čem?
15. A nachytl/a vás u toho někdy učitel/ka?
16. Na koho ze svých učitelů vzpomínáte nejradši? Proč?
17. Stalo se vám někdy, že se nějaký učitel rozčílil?
18. Proč se to stalo? A co se pak dělo?

J. DOSPÍVÁNÍ

1. Mívali jste hodně domácích úkolů?
2. Kolik času jste tím trávili?
3. Měli jste ve škole nějakou partu?
4. Co jste po škole dělávali?
5. Do kolika jste museli být doma?
6. Zakazovali vám rodiče někdy chodit s někým ven? Proč?
7. Píšete si s někým z Česka?
8. Jaké hry se hrály za vašeho mládí?
9. A jakou hudbu jste poslouchali?
10. Pamatujete si nějaký film, který se vám hodně líbil?
11. O čem byl?
12. Znáte nějaké české filmy?

K. KONÍČKY, VOLNÝ ČAS

1. Máte nějaké záliby nebo koníčky? Jaké?
2. Jak jste se k tomu dostal/a?
3. A jak často si na to najdete čas?
4. Máte rád/a čtení? Čtete někdy česky? Vlastníte nějaké české knihy? Čtete něco dalšího česky – noviny, časopisy?
5. Chodíte často na výlety do okolí?
6. Žijí tady v okolí nebezpečná zvířata? Medvědi, vlci?
7. Potkal/a jste někdy medvěda či vlka? Bá/a jste se?
8. Konají se tu nějaké poutě nebo průvody?
9. Kdy se tu slaví Vánoce? A jak se slaví? Slavíte i ukrajinské Vánoce?
10. Jak se tu slaví Velikonoce?

L. NAROZENINY

1. Jak máte ve zvyku slavit narozeniny?
2. Sjede se celá rodina?
3. A na jakou oslavu vzpomínáte nejraději?
4. Překvapili vás někdy vaši přátelé, když jste měl/a narozeniny? Čím přesně?
5. Zapomněl někdy někdo na to, že máte narozeniny?
6. Slaví narozeniny lidé ve vesnici společně?

M. CESTOVÁNÍ

1. Máte rád/a cestování?
2. Byl/a jste někdy v Česku? Kolikrát a kde?
3. Kde jste byl/a ještě kromě Česka?
4. Jak často jste měl/a příležitost jet někam pryč?
5. Co nejtípnějšího se vám stalo, když jste cestoval/a?

N. MANŽELSTVÍ, PARTNERSTVÍ

1. Jak jste potkal/a svého manžela/přítele / svou manželku/přítelkyni?
2. Kdy jste se rozhodli, že se vezmete?
3. Jak proběhla žádost o ruku?
4. Pamatujete si, co říkal / jak jste reagovala?
5. Jaká byla vaše svatba? Stalo se něco zvláštního nebo vtipného?
6. Schvalovali vaši svatbu vaši rodiče?
7. Když jste se vzali, bydleli jste sami, anebo u některých rodičů?

O. JAZYK

1. Jak vám byla čeština předávána?
2. Měli jste někdy hodiny/lekce češtiny? Ve škole, nebo i jinde (v církvi, doma, u známých)?
3. Je podle vás místní čeština nějak odlišná od toho, jak se mluví v Česku?
4. V čem se to projevuje?
5. Myslíte, že se místní čeština v posledních desetiletích hodně změnila? V čem?
6. Mluví/mluvili vaši prarodiče česky lépe než vy?
7. Nakolik podle vás umí česky vaše děti?
8. Chápete češtinu jako svůj mateřský jazyk?
9. Umí tady podle vás všichni Češi stejně dobře česky?
10. Nakolik je podle vás důležité, aby se tu děti učily česky?
11. Je podle vás čeština pěkná?
12. Jaké jsou podle vás důvody pro to uchovávat si češtinu?

8.3. Příloha č. 3 – Doplnkový formulář

Jméno:

Věk (stačí orientačně):

Místo:

Vzdělání:

Schopnost rozumět češtině: velmi špatná – spíše špatná – jakžtakž – spíše dobrá – velmi dobrá

Schopnost mluvit v češtině: velmi špatná – spíše špatná – jakžtakž – spíše dobrá – velmi dobrá

Tabulka A	jméno	materšský jazyk	etnicita	frekvence kontaktu	Jazyk/y kontaktu
otec					
matka					
sourozenec 1					
sourozenec 2					
sourozenec 3					
babička					
dědeček					
dítě 1					
dítě 2					
dítě 3					
tchýně					
tchán					
strýc 1					
strýc 2					
teta 1					
teta 2					
bratranec 1					
bratranec 2					
sestřenice 1					
sestřenice 2					
neteř 1					
neteř 2					
synovec 1					
synovec 2					
švagr 1					
švagr 2					
švagrová 1					
švagrová 2					

Tabulka B	frekvence kontaktu	jazyky kontaktu
nejstarší generace – ženy		
nejstarší generace – muži		
střední generace – ženy		
střední generace – muži		
nejmladší generace – ženy		
nejmladší generace – muži		

8.4. Příloha č. 4 – Jazykový dotazník

Dotazník – *Současný stav českého jazyka v obci Veselýnivka na Ukrajině*

Jméno a příjmení	Rok narození.....
Místo narození	Místo narození manžela/manželky
Místo narození otce	Místo narození matky
Jazyk výuky ve škole	Jazyk, kterým mluví doma
Zaměstnání	Vyznání
Kdy a odkud přišla rodina do Veselýnivky?	

Dotazník bude za Vás na základě metody řízené konverzace vyplněn výzkumníkem. Zjištěné údaje budou zapsány pomocí dialektologické transkripce.

A. Uved'te tvar, který běžně používáte:

1. V zimě postavíme dva (sněhulák).
2. Chytili dva (králík).
3. Jdu tam se (sestřenice).
4. Povídali jsme si (o soused).
5. Ta knížka se líbí (můj táta).
6. Podej (mi) ten talíř.
7. Uklidili jsme dům. Je (uklizeno).
8. Uvařili jsme oběd. Je (uvařeno).
9. Říznul se a tekla mu (krev).
10. Jdu tam s (táta).
11. Jdeme na návštěvu k (ty staří) sousedům.
12. Stojí na (ta druhá strana).
13. Ty (být) z České republiky.
14. Ty (přijít) včera pozdě domů.
15. Je tu (cítit) kouř.
16. Děti ve škole (zpívat).
17. V kostele se všichni (modlit).
18. Muži dobře (pracovat).
19. Večer chci (péct) buchty.
20. (bolet) mě břicho.
21. Na jaře musíme (sít) obilí.
22. Ohříváte čaj, čaj je (ohřátý).
23. To je Franta. Jdu tam s

24. Máme krávy. Šel na louku s
25. To jsou Novákovi. Šel na návštěvu k

B. Jak říkáte ... ?

1. Když se ve stejný den narodí dvě děti jedné mamince?
2. Když někdo neříká pravdu?
3. Obytné místnosti v domě?
4. Mladému muži/dítěti? (+ bez hochů, s hochy, klukům)
5. Mladé ženě/dítěti?
6. Jak jste říkal/a svému tatínkovi, mamince, babičce, dědečkovi?
7. Tomu, pod čím ležíte v posteli?
8. Svazku proutků na Velikonoce, kterým muži šlehají ženy?
9. Co musí na podzim udělat sedlák na poli?
10. Co dělá sedlák, když sklízí obilí? (sekat)
11. Co se říká koním, když chcete jet? Jaký pokyn? (+ napravo, nalevo)
12. Jak voláte na slepice?
13. Jak říkáte samci od husy?
14. Když někdo není tlustý, jaký je opak? Je...
15. Když je něco ze dřeva? Třeba stůl?
16. Když někdo není doma a šel pracovat, tak je kde?
17. Když mladí museli sloužit v armádě, tak šli kam?
18. V jakém ročním období sněží a mrzne?
19. Zelenině, ze které se vaří boršč?
20. Dnes, zítra a ...?
21. Jak říkáte ... (ukázat dveře)?
22. Velmi jemné a kvalitní látce, kterou přede bourec morušový?
23. Když je už ovoce připravené, můžeme ho jíst. Je...
24. Jak řeknete jinak, když někdo utíká?
25. Jak říkáte věci na šití?

26. Když někdo špatně chodí, má nemocnou jednu nohu.

27. Někdo na housle.

C. Pojmenujte věc na obrázku:

1. konev
2. rajče
3. zelí
4. česnek
5. pivo
6. pole
7. cop
8. prase
9. sedmikráska
10. nádoba na dojení mléka
11. kvedlačka
12. ošatka
13. konvička na mléko – bandaska
14. sekera
15. slunéčko sedmitečné
16. kobyłka
17. vosá
18. dešťovka
19. svlačec
20. jitrocel
21. pěšinka ve vlasech
22. stolička
23. kupka sena
24. dudlík

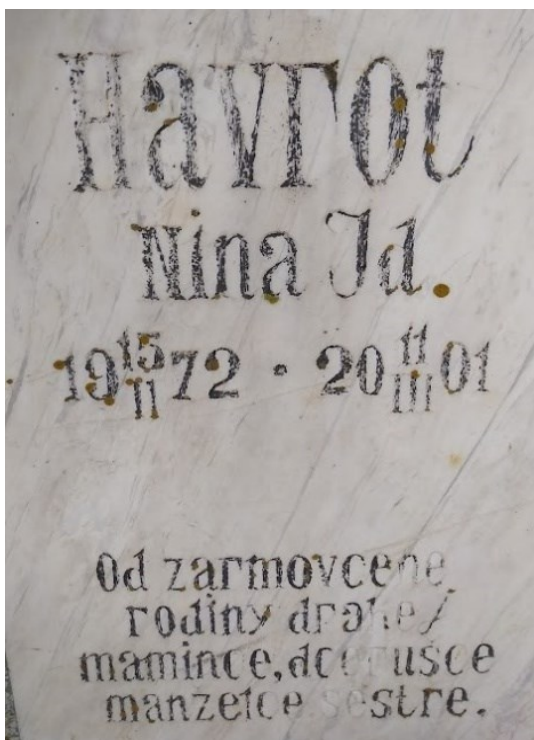
8.5. Příloha č. 5. – Fotografie

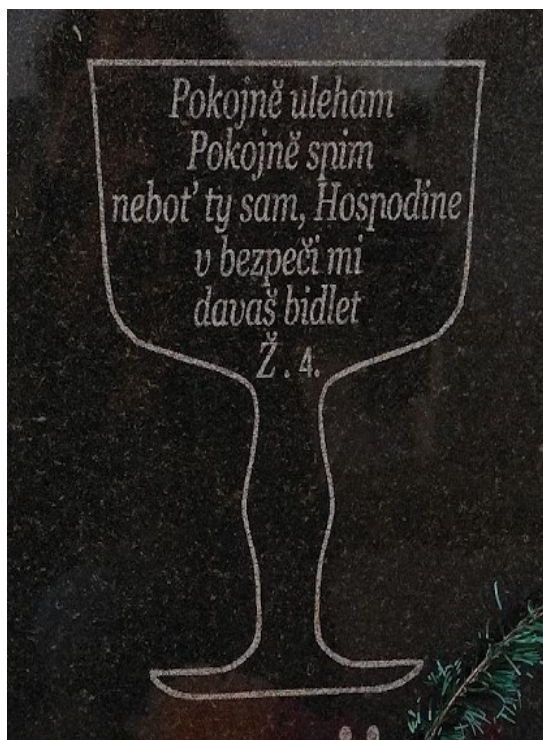
1 – Příjezd do Veselýnivky

2 – Památník

3 – Náhrobek č. 1

4 – Náhrobek č. 2

5 – Náhrobek č. 3

6 – Náhrobek č. 4

7 – Otčenáš umístěný v evangelické modlitebně

8 – Hřbitovní brána

9 – Veselynivské stavení č. 1

10 – Veselynivské stavení č. 2

11 – Interiér

12 – Vinohrad na dvoře

13 – Sklep

14 – Na dvoře

15 – Každé stavení ve Veselynivce má letní kuchyni – malou místnost mimo „hlavní chatu“, na kterou často navazují další hospodářské budovy, kde se vaří a většinou i jí od jara do podzimu.

16 – Interiér č. 2

17 – U slepic

18 – V kostele

20 – Vesnický klub

8.6. Příloha č. 6 – Ukázky přepisů

8.6.1. M1

Dětství

Jaká já sem bila? Nu, starší sestra Mářa, tadle co v Berezoŭce, za ní sem říkala, tak vona říká, že sem lítala za ní, že sem ji nedavala z holkama chod'it. Vona bila na pjet let starši a já, tadi studně bila, tadi vona i je studně a tam bila roubeňina, takovi to bilo zahrad'eni, a vona za tu studňi se skowawala a já sem křičela: „Máři, gde ti seš!“ Bečela sem, lítala sem za ní. [A jak jste si hráli? Honili jste se nebo co ještě? Pamatujete si?] Děctvo, d'ectvo aňi nepamatuju. Pamatuju, jak ee taťinki se strójili³⁰⁹ tadi ee a mi sme, tam chlíví bili, a mi sme tam f chlivah žili, pokAmist'³¹⁰ se strojili.³¹¹ A potom, a potom už bilo zimnjejc, tak nás zabrala maminčina sestřeňice, tetka Mar'Ije, ee tam sme u ní trochu žili d'ecka a maminka s taťinkem tadi, woňi takovou ruminku³¹² mňeli, pálili³¹³ v ní, se menovalo to ruminka. Vo,³¹⁴ i, nu, jak i chatu sušili, ať možeme přejit i ti... to pamatuju, že sme tam bili. Ve tim, ee ve tich chlivah bilo tam, nu, nári,³¹⁵ to voni bili, nebili vibílení, ti chlíví, žlábi tam bili, nári to ee tam konskej chliŭ tam, nári, to ti koňe zabírali³¹⁶ tam wotať a chlíví bili prazni, tak mi sme tam bili. A potom, a potom taťinek šel na vojnu³¹⁷ a potom... Jak, chod'ili sme do školi.

Vánoce

Maminka vařila nejvíc ee, makovice říkala tomu. Buchti a z makem a ee vařením mlíkem to woblejvala, to šikuvala³¹⁸ večer a ráno sme fstali i jedli sme to, to bilo, to bilo... Pékli se búchti, d'áli sme jalinku.³¹⁹ Ďáli sme... [Jalinku? Co to je?] Stromeček. Ee tadi za zahradma potok i posatka³²⁰ je. I tam višnički rostli takowi nevisoki. Nu, víšne, to bil kust³²¹ takowi. Mi zme každi rok si šli tam, viřizli něco a potom... Ee nu, papirama, uš potom hazeti³²²

³⁰⁹ Rus. *stavěli (chalupu)*.

³¹⁰ Rus. *dokud*.

³¹¹ Rus. *stavěli*.

³¹² Tj. rumunská pec, z ruš.

³¹³ Tj. topili.

³¹⁴ Ruská částice *vot*, ale bez koncovky *-t*.

³¹⁵ Rus. *pryčny*.

³¹⁶ Ukr./rus. *vzali/odvedli je pryč*.

³¹⁷ Rus. *do války*.

³¹⁸ Ukr. *připravila*.

³¹⁹ Ukr. *stromeček*.

³²⁰ Rus. *porost*.

³²¹ Rus. *keř*.

³²² Ukr./rus. *noviny/tisk*.

bili, bo aňi papiru nebilo, jak posli vojni.³²³ Hazetama sme to takle poloski³²⁴ stříhali a potom rostříhaváli ten i wobmotávali dokola, d'áli sme si stromeček, jo. Nu, i maminka pérňički pekla. Jo, ee takovi ti, rúžički, takoví kulaťoučkí. A potom náprstkem vímačkuvala. Náprstek vite, co to je? Vímačkuvala d'ovirki. A potom takle rozřezávala i dokopi sme to d'áli. I višlo to taková rúžička. I to sme vješeli. A tam sme něco námalovali a poujesili. Nu, nebilo nič, co dát. Ňáki, Ňákej wórišek sme tam poujesili. Taťinek jezd'íl, wořechi u nas /³²⁵ dříu eš'ťe nerostli, to po wojňe aš přijeli, teprva wořechi načali³²⁶ sázet. Jezd'íli do Odesi pro wořechu pro, pro cukerki Ňáki. Zamotavali sme do papirku, ti cukerki vješeli na stromeček. Nu, takovej stromeček sme mňeli. Nu, ale i já vám řeknu, co teťki ten stromeček je takovej krasnej, co u naz bil ten. Mi sme spívali vedle Ňej. (...) Vánočňí, jo, *Narod'il se Kristus Pán, Čas radost'i veselost'i* sme spívali. (...) Dít'atko choď'ilo, d'élilo nám pot stromečki tam, jo. I nu, to co bilo, co tam bilo dříu, nu, co mohlo bejt, co mohlo. Ňákej wořišek a Ňákej praňiček, co maminka upekla a cukerku, co koupili. Nu, a potom eš'ťe sme louskali jádra, pražila maminka jádra i mi celej věcir, ve pjet uš sedali i louskali ee jádra. A potom vibírali búbečki, ti i vařili, maminka cukerki vařila s toho. To sme mňeli teš takovi cukerki, jo. [A jak jste slavili Vánoce, když už jste měla svoji rodinu, děti? Taky jste měli stromeček?] Jo, jo. Dít'atko choď'ilo, jo, s Mikulašem i s čertem. Jo, já sem se jich tuze bala. (smích) (...) [A co oni dělají? Oni něco taky přinesou?] Nu, jestli mi sme dáli, nápred nášikowali,³²⁷ vinesli a voňi potom darowali. Nu, a museli jim Ňáki ee, něco s kancionalku, či s toho, s ze zakonku viučit ee viršik Ňákej i voni říkali i... Nu, i tam, co voňi učili vé škole, tam uš po ukrajinsku voňi si uš (?) říkali i dostavali podarki, jo. [A co Nový rok, slavil se nějak?] Nu, jo, Novej rok, jo. Nu, jak won... koza choď'ila. Jo. [A co dělá ta koza? To jenom chodila po vesnici?] Nu, choď'ili ten... U nas tadi bila vesňice tadle Volkovo, vono to je asi tři kilometri, či dva možno, tam s tej strani. Tak wotať a tam bili Ňemci a v* já pamatuju eš'ťe, jag mi sme bili doma, takə ee voňi přicházeli, maminka, taťinek bili, voňi přicházeli, voni mňeli kó* ee Ňáki takle něco pot pažd'imi, von takle takle ten i vono to hrálo. Voni tak fajňe spívali. (...) Jako družili naše vesňice, nu, naše česki ve vesňice a jejich Ňemci, tak, nu, mislim Ňáki opšij jazik³²⁸ nachazeli. Jo. A potom jak hnáli uš, jak Ňemci wotstoupali i voni jich pozabírali³²⁹ fšech tich Ňemců s s toho, z Volkova. Já uš nepamatuju, bila sem malá, nu, ale

³²³ Rus. *po válce*.

³²⁴ Rus. *pásky*.

³²⁵ Pauza, proto neznělé.

³²⁶ Rus. *začali*.

³²⁷ Rus. *připravili*.

³²⁸ Rus. *společný jazyk*.

³²⁹ Rus./ukr. *odvezli pryč*.

řikaji, že to bilo teški, že voni ne tuze cht'eli vocat' jet. Nu, ale voni hnáli, řikaj, hnáli jich. Zastavili³³⁰ jít vocat'.

Zabijačka

[A jak často jste dělali zabijačku, prase?] Nu, já wim... jedno se zabijelo abo dva, vic ne. Jedno mohli ee jak, na Novej rok, na Ďitkovi svátka,³³¹ to sme zabíjeli pořat. O, přet Ďít'atkovejma svátkama, ať je, nu, ať je ňáki ten, lepči jídlo, jo. A potom na jaro, jak uš se načínala³³² práca, ať u (?) zas je co jist. Máso sme, nu, maminka do kastrúlu, f kastrúle bila tadle polejvana takova ten, do kastrúlu náložila maso, ropou³³³ zálila i přimačkla tim kamenem zvrchu, dala tam ten, prkinko i přimačkla. I tak celi leto vid'elovala to maso, vono nezasmradovalo, ale bilo slani, musela ho vimačovat. Jo. Á ešto... to jak sem eš'ťe bila doma. A šunku d'áli, jak kopt'ili³³⁴ stehno celí prasecí i zakapt'iwowali zjara i maminka d'ala t'esto i wotd'elovala ho a potom do pece strkala, ať vono se vopeče, to t'esto, i ve peci ho nechávala ve komiňe, tidle ti (?) nebili, ať moucha se tam neda.

Kichlata

Kichlata sme pekli. [Kichlata? Co to je?] Kichlata, nu, d'áli se jako válení plácki. Takoví t'esto. Potslad'ovalo se. A potom hodňe ve kotliku wóleje i, nu, jak, roskačovalo³³⁵ se to, nu tak za takovi, asi za takovi tenki i potom maminka to takovi, ee s druhou placku roskačáa³³⁶ a potom takle řezala to ten na polovičku a potom takle na ruki, na ruki wobmotávala, vihod'ila, ná ruki, na ruki tadi přiš'ipla, hod'ila. Jakí to bilo dobrí. Já sem to d'ála, i já sem to d'ála. To každou sobotu. Bilo hodňe woleje, mi sme f kolchoze d'áli, mi sme jadra dostavali, woleje. Sami mleli mouku, sami sme pekli chleba. Já dotet'ka mám pec, tam venku stojí, pod návesem. Sami sme pekli chleba i sami, to každou sobotu večir já sem přišla s práce i upekla ti kichlata, ať je v ned'eli co jist. Nu, rano fstaneš tam, ňeco, ňákou sňidaňi a k tomu eš'ťe kichlata. Bilo to dóbri, tuze dobri, fajni to. Nu, i d'elaj se voni neveliki plácki, takovi se d'elaj ten i potom... jak ee, na takovi š'tirech tich, po prostřetku se ros'řizne i takle přemekne se přes to i takovi se d'elaj málički. Nu, i já sem, jako maminka ti (?) takle na ruku raz přimaškla i do kotle.

³³⁰ Rus. *donutili*.

³³¹ Na Vánoce chodí ve Veselynivce d'ítátko (jako Ježíšek), Vánoce tak bývají též nazývány „Ďít'átkovy svátky“.
Mluvčí zde výraz v rychlosti pronesla jako *ďitkovi svátka*.

³³² Rus. *začínala*.

³³³ Tj. *slaný nálev*.

³³⁴ Rus./ukr. *udili*.

³³⁵ Rus. *rozválelo*.

³³⁶ Rus. *rozválela*.

8.6.2. M2

Rodina

Ó, já sem mňela dobrí rodiče. Maminku sem mňela strašne hodnou, strašne. Vona z ňikim, z ňikim né, mňela ňáki né takowí a... ze všema bila dobra. Po* pořat, taková vona bila. Já i babički mňela hodní. I taťinek bil hodnej, nu, taťinek trošku ňegdi pil, ale... ee přišel tež z válki, von f štiricet třetím roce á ten. [Byl ve válce, ve druhý světový?] Štiricet štvrtim roce na jaře přišel, protože došli aš ňegde do Lvova a tam ee stoup ňegde na minu a to že eš'e tak dobře, jen mu to patu rostrhalo. Tagže von púl roku bil v hospitali a pak štiricet štvrtim v březnu se vrátil domu. Tagže von... pracovat nemoh hodně, pořat z hůlkou choďil, zmlada. Z hůlkou choďil. A maminka musela těžko pracovat, protože bili ti kolchozi a jeden z domu musel těžko pracovat. Tagže maminka pracovala hrozne těžko.

Založení Veselynivky

Tadi, tadi nebilo, ňic. Bili tadi košari, štiri Němci, bratři. [Jo, ti Němci.] Jo. A tadi takle, jag bi se jelo rouňe pólem, tak tam je Siroťinka, tak vona jak se říká Siroťinka, protože tam bidlel pan Siroťinskej. [Ahá, takže to je jiná vesnice, než tohle.] To je jiná vesnice a tam bidlel ten pan Siroťinskej a todle bila jeho puda jakobi. A ti štiri bratři Němci vipasali mu tadi woŭce. A jak, jak to dál bilo, to ňigdo newi. Protože přišlo pjet rod'in sem a bili štiri košari. Jako říkali se tomu košari. A tam bidleli, každej mňel asi svoji košaru, bili štiri bratři. Tagže štiri, štiri rod'ini mňeli gde bidlet a jedna ne. A únor. Tak voni jako postavili zemľanku. A tak jako letňi kuchňe, tak se tomu říká zemľanka. Ale voni to zakopali trochu do zemňe, ať je teplejc. Vokinka bili nad zemňej. Tak nám to vipravovali babički, tak, jo. Tak mi nevime. A tag voni tadi vostali. A o... mi máme v Odese v archivje ee, človjek z Berezoŭki von ee, nu, pracoval tadi jako... bil... f tim okrese bil hlaŭňi. A teťki von je v odeskim archivje. A mi sme ho prosili, abi našel ňegde ňáki papiri, či ta zem je. A von říkal, že ňic neňi. Že dvanáctej rok³³⁷, ňic neňi. Tagže mi aňi nevime, jesli ten pan Siroťinskej wodal tu zem, jesli ji daroval, jesli ji koupili, abo ji pronajali. Tagže mi, mi todle nevime. Mi pořat říkáme, že přide ňákej Siroťinskej a nás vocuť vižene. Jo. Tagže... [A jak oni to pojmenovali, když to tady založili, tu osadu?] Nu, bilo to Siroťinka. (...) [A proč se jmenuje Veselynivka? To má nějaký význam?] Nu, já si mislim, že to je viznam takovej, protože jag mi sme bili mládi, nás tadi bilo strašne hodně, veselo bilo a diš sou d'eťi, tak je všude křiku, spjéŭ. A i ti starí bábički spívali. Mi teťki, takle jak ee máme ňáki kafe abo co, tak často spíváme ňáki ti babičini stari pisňički a ta paňi, co sme říkali, že zejtra, jesli bi

³³⁷ Rok založení Veselynivky.

chtěla s tebou mluvit, tak vona taková, trošku tradiční a trochu taková, že jakobi se to nemělo spívat ve schromaždění, viš, ti písničky. Ale nespívali sme nigdi náki hlóupi takowi. Ale starí babičini písničky. A já sem ji říkala: „Hele, proč ti jich nechceš spívat? Voni, voni spívali, voni plakali, voni se smáli při tim, rádovali se. Proč nemožeme ti písničky spívat?“ To nespíváme náki hlóupi. Jo? [No, to už jsou klasický písničky, to už jsou tradiční.] Nu, klasický, ale wopraudu já tak pamatuju, diť vedle chati ž nebili takovidle a fšechno bilo tak, jak ta naše kuchně, letní. Nu, zemľanki takovi, chati. A vedle každej chati bila z hlíni taková jako lavice. A voni seděli na tej lavici a louskali jadra a spívali a i plakali, domlouvali něco i radili se i zas se smali, radovali. Proč ne? To je památka takova, diť, diť jim teš nebilo dobře pořat. Ale voni nachazeli náki písničky a to bilo hodně, hodně lidí. A ti chlapi jak spívali. Jak tej paňi Královej tata a voňi ve dva s mamou krásně spívali. Tak ee, a dřiu co, svjetlo nebilo, lampi. Jo. Tak aš ti lampi něgdi hasli. Tak ti chlapi spívali. A jih bilo hodně, diť jih z válki přišlo štiricet. Nu, to možeš si přectavit, mala vesnice a štiricet chlapů jak, jak sloupi, jo? I ti bábičky, oni čekali tich chlapů z vo* z válki, s tima d'etma pracovali na poli a večir abo v neďeli sedli a spívali.

Příbuzní

[A tam (v Sofintale) jsou teda taky nějaký Češi, jo?] Uš tetki tam nejni nikoho. Řikaj, že uš tam neňi. Já tam jezdila k babice. Tam bilo hodně, to bila česka vesnice, ten Sofintal, a tam bili Čechi a Němci. A... babičin bratr si vzal Němku, von bil tak postřizenej trochu a vona mňela sina a já nevim, proč vona bila sama. Buť mňela za svobodna d'it'e, buť jak, to, to nevim. Tagže von si vzal tu Němku a vislali jich aš pot polskou hraňici, je hnali. A pak jich vrátili aš na Sibiř, až do Novosibirska, aš tam. Šli jako etapem.³³⁸ Tak ee... dlouho, dlouho sme nemňeli z nima žádní kontakti, nič a pak, já nevim jakim, sedumdesat, sedumdesat nákim roce maminka s taťinkem jeli tam k nim. Tak i kontakti, tak i uš možna bilo jet. O, tak maminka říkala, že jak přijeli, tag d'eda bečel³³⁹ i wodjizďeli a von pořat bečel, že nigdi si nemisled, že ešče někoho uvidí. Ale mi potom z manželem štirikrat tam jezdili. Tagže mi pcestovali hodně. Štirikrat sme bili v Novosibirsku.

³³⁸ Tj. v konvoji.

³³⁹ Tj. brečel.

Sněhy

U nas tadi ve vesnici može bejd hodně sňehu a f Techtelovej ne. A naše d'et'i nemožou jed do školi. Tak teťki volaj, že prohrňte cestu, protože mi nemožeme projet. A gde ste vzali sňich? Tak jeden rok, já newim, kolik to je, asi tři roki nazat... Traktor, nu, sňehu hodně, projet nemožou, nu tagže to nemože bejt. Nu, tak, tak i vizvali ee s až z okresu traktori ti velki, abi prohnuli tu cestu. Nu, a ten traktor neumňel nič ud'elat. Tagže jako jen tak coufal sem tam, sem tam. Nu, a končila se mu nafta. A won wolá do, do svej orhanizácie, říká, já uš nemám naftu, nemožu pracovat. A cos ud'al? Tis mňel naftu na celej den. A von říká, nu, tak já ž*, ne, nejedu, já pracuju na místě a říká, nafta hoří. Nó, tak ee, jako nevjeří. A von říká, nu, tak já vám (?) pošlu fotku. Nu, tak jak stál f tej hromad'e sňehu, tak jako stoup ee z vrchu na traktor a foťil to. A voni říkaj, nu, tak a gde seš? Gde seš? [Na Sibíři někde.] Jo. A vono to jak, máme tadi takovej pasek, že vono nám tu cestu tak zafouká. Wopravdu, tam bio do třech metru sňehu. A ten traktor velkej, kedi vélki ti traktori, tak von nič nemoch ud'elat. Nu, a a tadi Mirek fa*.³⁴⁰ Přijel, jako ná ten... A to bilo... já neim, já neim, jak to bilo, že já sem teš jela na farářskej kurs. To bilo v lednu, mislim uš. Nu, a teťkej začalo foukat a von zejtra musí jako jet do Odesi, že eš'e se pod'ívá do toho spolku tam a ten... A večir uš načalo foukat vocud'len.³⁴¹ A já říkám, nevim, Mirku, jesli pojeděš zejtra. Nó, tak já musim jet. Nó, tak dobře, musíš. Letadlo ve středu. Fouká. Ráno fstál, tam tej lóžnici spal, tak kouká do toho vokna. A říkám, nekoukej, todle je na tři dñi. A néne, to nemože. Říkám, hele, na tři dñi, to je. Ee protože u nás jestli vocud'len fouká vítr a sňeží, tak to tři dñi, to inák nebude. Nu, a teť uš ve středu letadlo. Nu, tak von vedle internetu, vedle počítače. Jeden let vodmňeňili³⁴² v Odesi, druhej let vodmňeňili v Odesi a von říká, nu, to je takovej, co já leťim. A von ñegde přes Kijeų... Sem leťel přes StambUI³⁴³, tam eš'te sed'el sutki,³⁴⁴ protože letadlo nemohlo leťet, sňežilo tam hodně. Nu, a teťki pojedě přes Kijeų, spatki. Nu, tak... A v outeri uš k večeru to ut'icha, říkám, nu, tag zejtra asi pojedeme, jesli prohnou cestu. Nu, tak to musej česťit! Viš, von aňi nerozumňel,³⁴⁵ že se nemožou čisťit cesti.

³⁴⁰ Mluvčí chtěla říct „farář“.

³⁴¹ Tj. zjednodušeně „odsud hle“.

³⁴² Ukr./rus. *zrušit*.

³⁴³ Tj. *Istambul*.

³⁴⁴ Rus. 24 hodin.

³⁴⁵ Tj. nechápal, vliv ukr. nerozlišují slovesa *rozumět* – *chápat*.

8.6.3. M3

Rodina

Hodně náz bilo, náz bilo tuze hodně. [A kdo byl nejzlobivější?] Gdo bih řekla. Já, já ni nemožu říct, že u nás takovi bili fšechni mírni, že mi sme se nevaďili a pracovali sme zmalička fšechni, fšechni sme pracovali. U nas takovi ne bilo, abisme nepracovali, abi něgdo... Ó, Vilhem, bratr, bil starši vode mňe na štiri á... jak, mi sme tuze bili mírni a koupili jednimu to kolo a druhimu nekoupili, bo nemožou, to š³⁴⁶ třeba peňes, to š ne bilo ftedi jako teťki. A říkám: „Dej, já sa pokatam.³⁴⁷ Nu déj!“ A von mňe říká: „Nedam.“ „Nu déj, já se teš chci pokatat.“ A von nedal a já říkám: „A já řeknu mamce, ti kouřiš!“ Vidurila,³⁴⁸ i won mňe ho dal, co, já se katám, nu, co budu d'elat. Nu, takoví to bilo. Ale abi bili vredni,³⁴⁹ nigdO! Mi jeden za druiho fšechni, fšechni. Virostlí dotěřka fšechni. Voňi přiřižďej ke mňe... to je naše maminka, vidíš, fs'o... já sem nejvíc na maminku podobná i voňi přiřjedou, všechňi starší, menčí i voňi „máminka naše“ i fs'o. I uš: „Tak ti mňe uvař todle a ti mňe todle upeč, bo³⁵⁰ to maminka d'ála, ti musíš to vjed'et.“ Fs'o. Tak já musim. [A co vaše maminka a tatínek? Oni pracovali tady ve družstvu?] Tadi, jo, jo, pracovali, d'áli. Maminka bila dojarkou, kravi dojila. Taťinek bil skotarem. Ťeško d'áli, tuze ťeško d'ali. A potom uš jag bili starši, tak maminka šla na počtu a taťinek koňuchem³⁵¹ d'ál. Tak ji pomohal, wozil. Nu, pomohali jedni druhimu, tuze, nu. Ďáli i mi sme d'áli.

Mamka ešře mňela húi a dala mňe. Já říkám: „Nechci husi!“ Nelíbjej se mňe husi, nemňela sem jich ráda. (?Fšák?) pilnuvat,³⁵² woňi uťikaj, voňi se rozlitujou, leťej, tam f provodi potopli,³⁵³ tam ešře něco. Ne, říkám, mamko: „Záberte si jich!“ Vona mňela plnej dvorek hus, kački, kuřata, fšechno.

1) Elektřina

[A kdy tady udělali elektřinu ve Veselynivce?] Nu, tadi bila eletrika, dáxno, dáxno elektřika bia. Co bila, u náz bil motor. Motori hoňili po vesňici. Ee nejdřiř bil mlejň. I f tím mlejňe bil... motor hoňili. Tak to ešře... našej holki jednej tadi táta bil tam, tak von to hoňil. To já aňi nepamatuju. A potom můj bratr už hoňil, už bil pózd'ejc, ju. Ne bilo nákej čas a potom

³⁴⁶ Vysloveno s mezerou.

³⁴⁷ Ukr./rus. *povozím se*.

³⁴⁸ Ukr. *vymámila*.

³⁴⁹ Rus. *škodlivý, zlobivý*.

³⁵⁰ Ukr. *protože*.

³⁵¹ Tj. *pracoval jako stájník*.

³⁵² Ukr. *hlídat*.

³⁵³ Rus./ukr. *uvízly v drátě*.

zas uďáli. Bo von se pójvesil i potuchlo³⁵⁴ svjetlo. To tata ee našej holki, tadi ze předu seďela, Mářa, Novákowa. Tak tata se jí povjøsil. Nu, já sem bila taková malá, pámatuju, lét'eli sme koukat se, jak ho zd'elávali. A von hoňil svjetlo. Hoňil svjetlo, nu, to bilo do padesátiho róku. A potom potuchlo,³⁵⁵ fs'o. [A to se svítilo třeba jenom nějaký čas? Přes den?] Káždej den, ale ze šest'i do dvanáctej hod'ini i ráno s pjet'i, bo krávi bili, tak ke kravám deme, tak s pjet'i i zaz do vosmi hod'in ráno, fs'o. To bilo dvakrat na den svjetlo. Bo jen dvakrat na den bilo svjetlo. To hoňili svjet³⁵⁶ traktorem. A potom dáli motor nákej, tak uš můj brátr motórem hóňili. Tak uš třikrát na den svjětlo bílo. PokA³⁵⁷ todle uďáli. Dlouho bilo tam to svjetlo. Jó, mňeli sme, nu, něčim se int'eresovali,³⁵⁸ něco d'áli, mňeli, žili sme.

Jídlo

A néjvic vařili mamelikú. Nevíte, co je mamelika? [Nevim.] Ne? To je kukurize, víte, co je kukurize? Nu. Měl, mouku tu. Bo³⁵⁹ je kroupa kukurizná a je mouka. Tak tu mouku k* i ti kroupi nám vařili. Wona mňela húsi...(…) A vona masa, ta dížička, násolila, bo nebili cholod'ilníki.³⁶⁰ Tet'ki cholod'ilníki sou a ftedi to nebilo... Kousek mása, kroupi, zéli... kisaní bečkama sme mňeli zéli, fšecko, vite... I tak sme jedli, tuze dobře. Ráno přepusťili mlíko a přepusťění, uvařili nám kafe, uvařili nám káši a nebilo manki,³⁶¹ nebilo... [A z čeho se dělala kaše hodně?] Ale já zrouna řeknu, nebilo manki. S tej mouki ho neud'elali, tó jen mameliku vařili nám s toho. A nam mouka, žlíce vodu, rosklepali, zalili, uvařili takowí... Já neim jak... Takoví to bilo dóbri. Tak sme jédli a co... Mi sme vižili, naz bilo hódně a nada³⁶² bilo jíst. A říká mamka, uš štiricet vúsmej, štiricet devátej, padesáti roki už načal urožAj³⁶³ bejt. Uš mňeli co jíst. A já sem bila maličká, vopšE³⁶⁴ nebilo, říká, zrna, nebilo co jíst. A voni sušili pšeniči a takle mňeli vénku uďelaní... né lávice, pecínki. S cihel, ze zemňe uďáli, slepili tam, sušili to, sušili. A já malá lézla, dó hubi, nabra*,³⁶⁵ dávila se, čuť se neudávila.³⁶⁶ Nu, to taková bila sem.

³⁵⁴ Rus. *zhaslo*.

³⁵⁵ Rus. *zhaslo*.

³⁵⁶ Rus. *světlo, elektřinu*.

³⁵⁷ Rus. *než*.

³⁵⁸ Rus. *o něco se zajímali*.

³⁵⁹ Ukr. *protože*.

³⁶⁰ Rus./ukr. *lednice*.

³⁶¹ Tj. *krupice*.

³⁶² Rus. *bylo třeba/muselo se*.

³⁶³ Rus. *úroda*.

³⁶⁴ Rus. *vůbec*.

³⁶⁵ Tj. *nabrala*.

³⁶⁶ Rus. *cpala jsem se, div se neudusila*.

[A dělaly se i nějaké štrůdly, nebo záviny? Jak se tomu říkalo?] Růžeti sme d'áli. To se ružeti d'áli. Dávali sme to dó poklički, do pece. Bili péce, nebili tidlecti duchoŭki³⁶⁷ a péce, f péci pálili. Mámka naše vařila, pedz zdrowa.³⁶⁸ Takle mňela čihuni,³⁶⁹ ne kotle, čihuni bili. V jednim čihuňe postavila něco na rano a jedňim čihuňe postavila wobjet a třetí to je večere, tak večeri stavi prŭňi, potom stavi wóbjet a potom stavi sňídaňi. Napalila, zakřila a uš se todleto živo uwařilo, vitahla, dala. Ahá, podešli hod'ini, vitahuje wobjet a už dáva. A náz hodňe, stúl zdrowej.³⁷⁰ Já mam tam stúl ten. Takle stojí, dokola sedneme, jak mamka říká: „Talířki!“ Nebili tidle talířki a bili ti ee takovídle, takovídle mísečki fšechni. „Ti tlučeš! Fšechni čekej, gdi podaj na stúl.“ A jak načnou³⁷¹ zvoňit,³⁷² tak to až hlava bolí. To sme zvoňili. Nó, já to ešče pamatuju, jó.

Nová chata

Potom šla sem se poďivat, co tam je ta chata. Uš sme přijeli, nu, tak sme šli do tej chati. Já jak višla aa, já říkam, vona je zsvrchu fajná a proščedek se mňe nélibí. (...) Kravu sme přivazali a mňeli sme tři prasata, krávi. Kráva bouchla, d'oura ven! Ó, ne, můj chliŭ tam takovej fajnej, novej, teplej. A tadi takovi nešťest'í. Zazďila hlínu, zas kameni, já d'elám. Sáma. Nu, to třeba. Zašla do letňi kuchňe, tam takle hrp stojí, to je prej sklep. Du do sklepa a ve sklepje vóda. Háraš³⁷³ s prken ud'elanej. Ó, ne. (...) A přijel brátr z Moldavii, žil v Moldaviji brátr. A říká mňe: „Ti dlouho budeš ešče strojit. Kólik ti budeš ešče strojit? Jedem z námi. A tam dostaneš kvartiru.³⁷⁴ Jedem z námi, nech to. Né, ten.“ Tati, co říká, ti se to neš přestrojiš fšechno. To ještě horší, neš tvoje chata a moje chata, ju, mňe moje bratři pomohali, klúci tam ten. Tak tam mám zlati ud'elani fšechno. Nu, dostrojiti nada³⁷⁵ bilo. Nu, tákle? Říkám, ne, ne, ne. Já takle nebudu žit. Tak sme jeli. Ten bratr mňe zábral.³⁷⁶

³⁶⁷ Ukr. *trouby*.

³⁶⁸ Rus. *obrovská, velká* (z rus. здорОвая s redukovanou 1. samohláskou).

³⁶⁹ Rus. *kovové hrnce*.

³⁷⁰ Rus. *obrovská, velká* (z rus. здорОвая s redukovanou 1. samohláskou).

³⁷¹ Rus. *začnou*.

³⁷² Tj. *bouchali lžícemi o stúl a talíře*.

³⁷³ Tj. *garáž*.

³⁷⁴ Rus. *byt*.

³⁷⁵ Rus. *bylo třeba/muselo se*.

³⁷⁶ Rus. *vzal s sebou*.

8.6.4. M4

Vánoce

[A slavíte český Vánoce tady?] Ti česki. Kólika já, kólika sebe pamatuju, tak... nu, ii, říct... bi říct praudu, že, takI i uš, i ti ukrAjinskí Vánoce. Mñi manžel jo, UkrajIñec. A von je dicki ná, na, na Št'edrej večir, budeme říkat, tak... váreñiki vařil, vařili a takoví, kuťÁ. [M4: Tašťički, tašťički.] Ee, ten. A kuťÁ, to taková pšeniice uvařená tam slatká s wórechama, ee ten cukr*,³⁷⁷ ñaki bonboni do toho, cukerki ñáki do toho, wo. Tak manžel bil UkrajIñec, tak já sem... mñeli sme ee dva* dvakrat Vánoce. Ukrajinskí i českí. A'E kólika já sebe pamatuju a Jul'Ije je trochu starši, ad' řekne, mi sme jenom dvacetštvrtího, dvacetpátího, mi sme mñeli Vánoce. [A jak se slavilo dřív, teda, když jste byla ještě malá, Vánoce? Co se vařilo třeba?] Já, vječinou... [Co maminka vařila?] Maminka, maminka vařila, u nasə búchti se pekli. To, ee ten, úzvar se vařil. Á... jídlo. [Co to je, úzvar?] Úzvar, to je sušená ee, sušení jápka, hrúški, ten a potom to vařili. Nu, tak jako šťáva, kampot se vařil... jo, jo (?)... á... uvařili to a takə zavařeñina nebila ftedi, možno i bila, nebila, prosto nébil'a. Tak maminka uvařila úzvar a vibrala tu súšku s toho uzvaru a přemlela ji a pekli buchti s toho... nu. Dávala to jako... do toho, tak davala tvarohi, a... nu, co bil'o. Mák, vječinou mák, hódñe bilo i tadito jako zavařeñina, nu, to nebila zavařeñina jako teťki á... [M2: Co bilo, co bilo dříf? Co bilo? Jojoj.] A vařili vječinou uš u nas tadi ve vesñici, já dříf newim, a vařili...é klúski dubeltoví³⁷⁸ vot vařeñých búleu,³⁷⁹ (?), to takovi ten, máso se smážilo, katletaj³⁸⁰ se pekli ee ten... takoví jenom jídla, ee tak jako bi říct, že, wot i jako u Ukrajincu, tak voñi vareñiki ti vařili, nu tašťički tidleti... tak u nas takoviho nebilo, ale dobří jídlo se vařilo... ee ten i todleto, to bilo... Á, choďilo d'ít'atko, i na, ná ten... ee nu to u nas Mikolaše říkali tomu. Dvacetštvrtího ná jako věčir, tak choďilo d'ít'atko, tak tó bila ñáká hólka... á... nu, tam ñákej čerťig bil a tam kóza bil'a a choďili po vesñici. A gdo poslouchal, tak, takovi na chleba bili pekače, takovi kulatí f peci se peklo i do tich pekaču tak... wórechí. A hráli wórechí potom takle uš na druhí d'en, tak se seďelo a hrálo t'ima wórechama, gdo víc vítluče. Tak todle wórechí ñaki, nu, co tag bi ři* říct, bonboni nebili takovi, nu bilo trošičku bonboni, ñaki jábličko. Á... ee strojili... nu, teťkej je* jedle ee abo³⁸¹ sosnu, useknou a napařád'ej ji a ftedi přinesli z višne takle sñét³⁸² a... nu, a učili sme se a bili sešiti a voñi takovi

³⁷⁷ Neslabičné „r“ nebo cuker-, nedořečené slovo které se dále opakuje v úplném znění.

³⁷⁸ Z polštiny, typ knedlíků.

³⁷⁹ Tj. z brambor, v běloruštině a nářečně také v ukrajinštině i v polštině.

³⁸⁰ Koncové -aj je pravděpodobně ruská redukovaná koncovka 7. pádu sg. feminina котлета; spisovně by se v tomto tvaru psalo -oň, ale tato koncovka je nepřívzvučná; zajímavý je přesun přízvuku na 1. slabiku, která je v ruštině také nepřívzvučná, proto se tam vyslovuje a, a na toto (redukované) a je kladen český přízvuk.

³⁸¹ Ukr. nebo.

³⁸² Ukr. větev.

ňekeri mňeli zelení jakó ee vobrošku³⁸³ takova, zeleni ti bili, tak to tak nástřihali a potom takle post*, jako postřihali, postřihali, i tak wovinuli ti snetečki a tam... ňákou cukerku tam povjesili, jablíčko... [M4 přerušuje rozhovor, konverzuje chvíli s M3...] Tam jablíčko ňáki, voříšek ňákej, ee prodaval se ňekdi čaj... f takovich ee... nu, nebila to krabička, nu, takovi voni ten a tam bilo, sme tomu říkali zlatko, vono to tak bilo ten, tak sme to sb*, jak čaj uš vipili, tak sme to zbírali, ee to ten a potom taťinek vořech takle ten a s'irku zatlouk... a tim ee zlátkem, vono to nebilo zlatko to, papir to bil, nu, bliš'ilo to se, i tak ten i todle poujésili tam, i tak stálo to, na abo but' ná stóle but', velký nebilo to, tak to vječinou ná stole, ňákej hrnec k tomu přid'ali a woparád'ili to, tak takovi sme mňeli ti. [A když byly vaše děti malé, tak taky ještě chodilo to dět'átko?] Dotet'ka choďej. Ale mňe se to... mňe se to uš tet'kej nélibi, to... ee tet'ki... dříf bila aa... A na Novej rok... tak choďila koza. Ee nu, ee ňekdo z ní choďil, já uš tak á netem, teš misim asi čert'ik i koza chodila to pozdravovali jako s Novim rókem, takovi ten, tak choďila koza. A tet'kej... voňi choďej ti hoší i uš, uš sme jim říkali, že to tak nesmi d'elat. Woňi tidleti kinkonhovi³⁸⁴ máski jo, ti takovi strášaki takovi, nu to, to uš se nepatří. Dít'átko de, ee... nu i musí bejt to, vot, i ten čert'ik musí bejd dobrej. (...)

Předkové

[Vy jste říkala, že sem přišli z Volyně vaši předkové. A víte odkud přišli na Volyň?] S Polska, ze Zelova. Ze Zelova, t'isic vosumsed druhim roku voňi koupili pudu tam. A šli voňi uš s s Fridrichó Hrátce, s Tábora, ee s tidletich voňi votcházeli to. Nu, to fšechno bilo, no jag bi říct, jako, tam nebilo zemňe uš, pudí nebilo, nebilo pudí. A třeba bilo že... a rod'ini bili po*, budeme říkat počestni,³⁸⁵ bilo jich, ee mnoho d'ěti bilo, mnoho ten, a třeba bilo fšech uživit a každimu ňeco dat eš'te i, nu... Tak voňi, nu tam, ee jako viskoumali, že to tam možná koupit pudu ňákou. Nu, ale i vota' museli vodejít, tam teš ten a uš tam pudí nestačovalo, tak voni to... Uš t'isic ee vosum s'Et jakim šedesat prūnim, misim, roku asi a uš ten, tak jako ee dali, carski ee úřat, dal takovi povolení, že mužou ee tadi ee ve Kr* na Krim, voňi jeli tadi na, na Ukrajinu tidleti zemňe, že mužou vopsad'it i... A ňekeri šli aš do Ruska na za Volhu a ňekeri jeli do Sibiru. Takə... i tam, že ši, je i za Volhou je SamAra, mňesto velki, Samarki tam sou ruzňi i... f Kazachstaňe, f Sibíře, tak teš tam takovi ten, tádi je Samarka ee ve Od'eski*, bila, ja neim, či vona tet'ki je, bo tam ňáka vesňice uš neňi. Nu tak, Samarka bila. Tak voňi, todleto voňi, ňekeri šli dál a ňekeri se eš'te vráceli a... uš z Vóliňe todleto. ňekeri se vrát'ili dó Če*, z Vóliňe hodňe eš'te vrát'ili se

³⁸³ Rus. *obálku*, rus. *obložka* s českým v- na začátku a záměnou l/r.

³⁸⁴ Tj. masky King Konga.

³⁸⁵ Rus. *početné, velké*.

do Čech. A tidleti, nu, woni se vrátili, misim, abo, abo bila válka uš, abo před válkou voňi se vra* povraceli a naše tadi vostali. A teš tam nebilo zemňe i ten, tak voňi... tadi ňegdo z Bohemki přišel. Jako Bohemka bila, potom teš ten, tak todleto tadi. Voňi né jako koupili a jako arendovali³⁸⁶ todleti zemňe, tadi bil ee pan Siroťinskej. Proto i voňi Bohemski pořad dotet'ka řikaj Siroťinka, oňi neřikaj, že ten... Siroťinka. Tak ten pan Siroťinski tak von jako pronajmul zem, tadi, pudu. I to pjet rod'in přišlo sem. [A v jakym roce? Víte?] V dvanáctim, devjeced dvanactim. Í to... i voňi přišli, i vopsad'ili tadi, tadi bili. [A kdy se narodili vaši rodiče? Jaký rok, víte?] Ee taťinek dvanactiho, já vím. Taťinek je dvanactiho i maminka je patnactiho, bila. Nu, ale taťinek se narod'il na Voliňi. Von eš'e pamatoval ňáki, já aňi newim dobře, ee či to je spravňe, von je asi, f šest* f tisíc devjeced šestnactim roce přijeli sem, abo uš jeho, vono to... nú, jo, ee nejstarši sestra, potom táťinek, to vona bila desátiho, von bil dvanáctiho, i bratr Jozef bil štrnáctiho, to voňi se tam narod'ili. A uš potom sestra, Áňi* Áňička, tak vona se uš narod'ila tadi v šestnáctim roku, vona uš se tadi narod'ila. I to bil devatenáctej Jarosla*, devatenáctim bil Jaroslaŭ, dva* dvacet třetího bil Vilhem, dvacet šistiho bil Václaŭ, dvaced devatiho bil Ludvik, né, Vjera, i třiced druhiho Ludvik. Strejček, tadi eš'tě žije, to jemu je vosumdesát šest let, i tetce Vjéri, nu n*... cera ji zabrala.³⁸⁷ Žije tadi ve Odeské oblast'i. Kilometrú sedumdesat možno vocat', vona n* dva roki, ne, tři roki tet'ki bilo, co ji zabrali, tak jí bilo vosumdesád devjet let.

České písničky

Oj, voňi mnóho spívali, to krasnich... Já vim, ja vim ani to, ňemogu, jag bi říct, že ee... fšechni, abich já to umňela jenom vispivat, a tak ja neten uš tet'ki, víc jako tet'ki, tak spívají *Loučku zelenu(u)* á hnet todleto, *počkej, počkej mé srce, zastřelim ti zajice*,³⁸⁸ tak to misim vot d'ectví se to ví, vit' Julije? [Na tý louce zelený?] Jó, pasou se tam jeleňi, to mislim... nu u nás tadi eš'te bili takovi ee, i km*, ta kmotřička Nováčková i bábička řikali: „Nesmíte jich spívat!“ [Proč ne?] Nu, voňi bili takovi, voňi řikali rózvratní,³⁸⁹ too, nesmňelo se, to bilo takowi ten, nesmňelo se to. Spívali pořat, jak svarba bila, tak i spívali! (Smích)

³⁸⁶ Rus. *pronajali si*.

³⁸⁷ Rus. *vzala k sobě*.

³⁸⁸ Třetí sloka písňe *Na tý louce zelený*.

³⁸⁹ Tj. sprosté.